

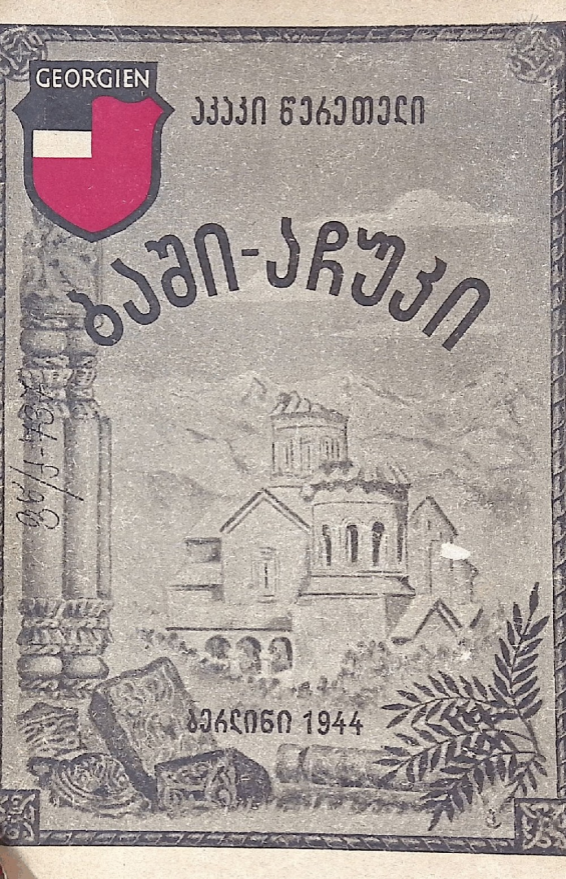
GEORGIEN

კვანი წიგნთქანი

ბაგნი-პრუპი

ბაგნი 1944

1944-1/2/3

აკაკი წერეთელი

ბ ა შ ი - ა ჩ უ კ ი

* *
* *

437-1/96

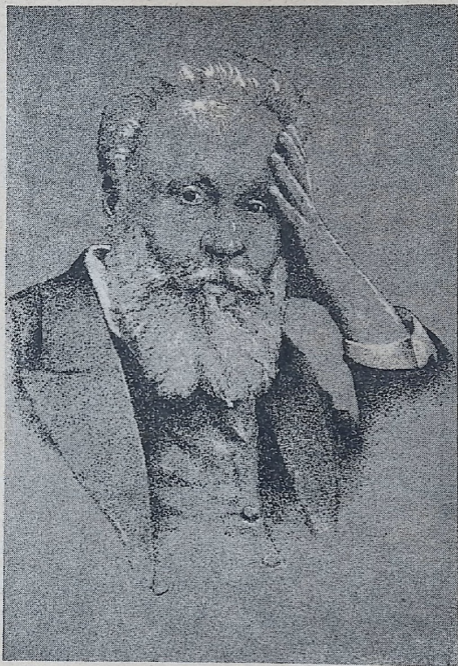
ბერლინი 1944

გაზეთ „საქართველოს“ გამომცემლობა
მთავარი რედაქტორი: ასმეთ. გაი მალლაკელიძე
გარეკანი და გაფორმება: ოცმეთ. ი. ვვგენიძისა

PK.-Lehrdruckerei

აკაკი წერეთელი

(1840 — 1915)

მცხრამეტე საუკუნის სამოციანი წლები ქართული საზოგადოებრივი აზრის ნებისა და ლიტერატურის ისტორიაში ძალთა უდიდესი დაკვირვის, შემოქმედების, ძველის წგრევისა და ახლის ძიების, ცხოვრების განახლების სურვილთა პერიოდია. ამ ევებერთელა უღელტეხილიდან იღებს სათავეს ცხოველმყოფელი ლიტერატურული მოძრაობა, რომელმაც აამალა და ძლიერად წასწია წინ ქართული კულტურა.

ღრმა ეკონომიურ-პოლიტიკურმა ძვრებმა მცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში სულ ერთიანად შეარყიეს ჩვენი დრომოქმული ცხოვრების საძირკველი. სინამდვილის ახალმა პირობებმა დაძაბუნებული და დამბლადაცემული ქვეყნის ცა გაუღინთეს, აატოკეს გარდაქმნის სურვილები. უსიცოცხლო, ამღვრეული ცხოვრების სიღრმეში უნდა დაექუხა ახალ აზრს და მომავლის გამოქედისათვის მეზრძოლი სიტყვა ეთქვა. ეს მძიმე დეაწლი ისტორიამ დააკისრა „თერგდალეულთა“ სახელოვან დასს. ამ დასის ალამდარმა, სამოციანი წლების საზოგადოებრივი აზრის მამოძრავებელმა ძარღვმა, დიდმა ილიამ გრიგალივით გაიქროლა დაგუბებული ცხოვრების წყვილიდან და ისე როგორც რუსეთში ჩადაევმა, შეიძლება უფრო მწარედ, მთელი სიმძაფრით დაიქუქა: „სად არის ქართმელი და სპქართმელი... შარტი-ღა სდმში?!“ და ეს იყო ახალი მოძრაობის ნაპერწკალი, თესლი, რომელსაც უნდა გაენათებინა და გადაეხალისებინა ჩვენი უნიათო ცხოვრება.

„თერგდალეულებმა“ უკუაგდეს ძველის დაკარგვით გამოწვეული სევდა და წუწუნო, აღიარეს მომავლის შექმნისათვის შეუპოვარი ბრძოლა და ახალი ვარსკვლავის მიყოლის აუცილებლობა. ცხოვრების გარდაქმნა, ახალი სახისა და შინაარსის გამოწახვა, სამოქმედო პროგრამის შემუშავება, რა თქმა უნდა, ადვილი არ იყო, იგი მოითხოვდა უდიდეს ნებისყოფას, მაღალ წნეობრივსა და გონებრივ ცოდნას, მაგრამ ამ მხრივ ჩვენი სინამდვილე ერთობ ნაკლებ პოზიერი იყო. სამშობლოს აღორძინების სურვილით აღგზნებული ქართველი ახალგაზრდობა ძიების სურვილის დასაკმაყოფილებლად რუსეთს მიაშურებდა ხოლმე. „ვალი ამ წუთისოფლისა“, როგორც ილია ამბობდა, ჩვენი სამოციანი წლების ახალგაზრდობას აშორებდა მამულს. მომავლის მოვალეობის შეგნება მიერეკებოდა ახალგაზრდობას ჩრდილოეთისაკენ, რათა იქ ტივინისა და გულისათვის მიეცა მოძრაობა, გამოეკანმა მომავლის კვირტი ერის საკეთილდღეოდ.

აკაკი წერეთელი, ისე როგორც სხვა „თერგდალეულები“, ქართველი თავდაუნაურობის წრიდან გამოსულ ახალ თაობას ეკუთვნის, რომელმაც ახალი ცხოვრების მომზადების მიზნით, რუსეთის ძლევა მოსილი იდეების გავლენა განიცადა. აკაკი „თერგდალეულთა“ იმ წრის თვალსაჩინო წევრია, რომელიც მარტოოდენ ლიტერატურული ქვეყნით არ შემოფარგლულა და გულმხურვალედ უგდებდა

ყურს ჩვენი ცხოვრების ყველა მხარეს, ოცნებობდა მის გარდაქმნაზე. პეტერბურგში მყოფი „თერგდალეულთა“ ჯგუფი, როგორც ნიკო ნიკოლაძე*) გადმოგვცემს, ჩაბმული იყო ცხოველ იდეურ მუშაობაში და ხარბად იწოდდა რუსეთის მოწინავე ახალგაზრდობის აღმაფრთოვანებელ იდეებს, რომლითაც ასე ძლიერად იყო გაუღენთილი მაშინდელი პეტერბურგის უნივერსიტეტი.

ცხრამეტი წლის ქაბუეს, აკაკის, ეროვნული სულიერი განწყობილება იწვევს რუსეთისაკენ. იგი მხედრობას აპირებდა, მაგრამ ჩავიდა რა პეტერბურგში, გაეცნო სტუდენტთა წრეებს, შეისუსთქა იქაური ატმოსფერო და იგრძნო მოწინავე საკაცობრიო იდეების ძალა, შეიცვალა მიმართულება, „დადგა სხვა აზრზე, გამოეცვალა მას გული“. აკაკიმ პეტერბურგშივე დაიწყო სამწერლო მოღვაწეობა და თავგამოდებით იბრძოდა ილია ქავჭავაძესთან ერთად ძველი თაობის წინააღმდეგ. ლექს-სატირაში „ფარისმამალი“ აკაკიმ გამოავლინა თერგდალეულთა ბრძოლის ხასიათი და მკვეთრი სარკაზმით ამჟღავნა „მამათა“ და „შვილთა“ განსხვავება. „შენედეთ ფარისეველსა, ლოცვითა ღამის მთეველსა, ცხადათ ბოროტის დამგმობსა, ჩუმად კი ცოდვის მდეველსა“ — ასე მუქ ფერებში გვიხატავს პოეტი „მამებს“. ბრძოლაში ძველი თაობის წინააღმდეგ, აკაკი მწარე ენით ამეტყველდა. „ახალგაზრდებმა პირველად შემოიტანეს ამ ბნელში სინათლე და, მართალია, მათი ღამპარი საქორწინო ღამპარი არ იყო, მაგრამ მაინც ანათებდა ამ ბნელს იმდენად, რომ ერთმანეთის დანახვა შეიძლეს ჩვენმა მამებმა, შეიძლეს და რა მოხდა? ის, რომ როდესაც თავისი დატიკნილ-დახისხლიანებული ცხვირ-პირი დაინახეს, იუცხოვეს და, ნაცვლად იმისა, რომ გაბან-გაწმენდას შესდგომოდნენ გულის ამოყრა იმ ნათლის მჭირველ ახალგაზრდობაზე მოინდომეს... ეს ასეა უოველთვის „მახინჯს სარკე ეზარებაო“ — ასეთი მწარე განაჩენი გამოუტანა აკაკიმ ძველ თაობას. ჩვენი დუბჭირი ცხოვრების გაჯანსაღებისათვის განაღებულ ბრძოლაში აკაკის შთამავლებელი სიტყვის ძალა განუზომელი იყო. ჩვენს აფორიაქებულ საზოგადოებრივ ცხოვრებას მისი პოეზია ემსახურა იმდენად, რამდენადაც პოეზიას შეუძლია უწინამძღვროს საზოგადოებრივ მოვლენებს.

აკაკი წერეთელი სამოციანი წლების ღვიძლი შვილია. ხელოვნების, მწერლობისა და მწერლის დანიშნულების გაგებაში იგი სამოციანი წლების ტიპური წარმომადგენელია. მისი აზრით მწერლობა „ქვეყნის სასამსახუროდ და არა საპირადო რამეთ ეძლევა კაცს. მწერლობა არის უძლიერესი და უპირველესი იარაღი, რომელიც სიმართლით უნდა ილესებოდეს და უსტარად იხმარებოდეს, სამშობლოს საკეთილდღეოდ“. აკაკის შეხედულებით მწერალს ნება არა აქვს გვერდი აუაროს და თვალი აარიდოს ყოველდღიურ ჭირ-ვარამს და რაც უფრო ნიჭიერია პოეტი. იმდენად უფრო ძლიერად ესმის მას ცხოვრების ყოველდღიური მოთხოვნილება, გულისცემა.

აკაკი წერეთელი, რომლისთვისაც თავისუფალი პოეტური შემოქმედება თითქოს სტიქია უნდა ყოფილიყო, მწერლობას სარგებლიანობის თვლით უყურებს. „საზოგადოთ მე, — სწერდა აკაკი, — ხელოვნებას ყურადღებას არ ვაქცევდი. და ისე მიმჩნდა მწერლობა, როგორც ერთი უბრალო იარაღთაგანი დღიურ ავკარგინანობის საბრძოლველ-სამსახუროდ; თუ რაიმე ხელოვნური გამომხვლია ხელიდან, ეს ძალაუნებურად და შემთხვევით მომხდარა, თორემ ისე ჩემს დღეში არა მქონია ფიქრად, რომ მომავლისათვის ვსწერო“.

*) ის. ნ. ნიკოლაძე. „მოგონებანი სამოციან წლებზე“.

აკაკის ასეთი შეხედულება მწერლობისადმი სავსებით გასაგებია, ამ აზრს იგი ჯერ კიდევ პეტერბურგში ეწაიარა, რომლის ახალგაზრდობაში მაგრად ჰქონდა ფესვი გადგმული უტილიტარიზმსა და სარგებლიანობის პრინციპებს.

„მივხვდი რომ მხოლოდ მე მგონად
ვიყავი დაბადებული,
და ხელი მიყვავ მწერლობას
ის მიჩნდა ნეტარებადა.
რაც მქონდა და რაც მებადა...
ვეწაფებოდი ლექციებს,
ვეტარფოდი პოეზიასა
და ბურუსიან დღეებშიც

წარმოვიდგენდი მზიანსა!“ — ამბობს პოეტი. და ეს ტრფობა პოეზიისადმი, ბურუსიან დღეებშიც მზიანის წარმოდგენა ხომ დამახასიათებელი იყო სამოციანი წლების რუსეთის ახალგაზრდობისათვის, რომლის წიაღშიაც აღიზარდა „თერგდალეულებისა“ და აკაკის პოეტური გზნება. აკაკი გულმხურვალედ დაეწაფა უტილიტარიზმს და მთელი თავისი პოეტური პოტენცია შეაღია ყოველდღიურობას. რა თქმა უნდა სწორი არ იქნებოდა გვეფიქრა, რომ აკაკი მთლიანად გაჰყვა ნიჰილიზმის უკიდურესობას. ნიჰილიზმმა ოდნავ დაჰქროლა მის მსოფლმხედველობას და აატოკა, მაგრამ ღრმად მაინც ვერ გაიდგა ფესვი. პოეტს „ცა“ ისევ ღარჩა საოცნებოდ, ამავე ღროს იგი მიწასაც არ ივიწყებს და გაიძახის „ცისა“ არა ვარო, იგი ორთა შუა დგას, საშუალო პოზიციაზე, ცა მიწისთვის უნდა, მიწა ცისათვის.

აკაკისათვის პოეტის გული სარკედ ქცეული, ბუნების ნათავხედია, გადმოგვიცემს იმას, რაც „სმენას სხვისგან გაუგონია, ან თვალს უნახავს და ჰკუას გაუზომ-აუწონია“.

„მისთვის მომცა ღმერთმა ენა,
სიმართლისთვის გავიწირო,
ჩაგრულ მოძმეს მოვეხმარო,
თუნდა ქვითაც დავიკირო;
მოძმის ვიყო შეშწე ქირში,
ვიხარო და გავახარო:
რაც კი ვნახო მასში ცული,

გამოვსთქვა და არ დავფარო!“ ასე ესმის აკაკის მგონის მოვალეობა და ეს წმინდა მოქალაქეობრივი მოვალეობა იყო სტიქია მისი პოეზიისათვის. პოეტი გრძნობს, რომ მისი ჩანგის დანიშნულება ამ ვალის აღსრულებაში მდგომარეობს.

„გამიქვავდეს მე ეს ენა,
თუ რომ ვისმე მოვეფერო
და ვამიხმეს ეს მარჯვენა
თუ სიმრუდით სიმთ ვაჟღერო“.

გვარწმუნებს პოეტი და მზადაა სიმართლისათვის გაიწიროს, თავი დასდოს, თავისი წმინდა მოვალეობის აღსრულებაში პოეტი შეუპოვარია და მოუსვენარი, „ძილის ღროს ქუბილს ვერ მოიშლის და სიბნელის ღროს ეღვასა“. აკაკი თაყვანს სცემდა პოეზიის სარგებლიანობას და ამაყად გაიძახოდა:

„მე ჩანგური მისთვის მინდა,
რომ სიმართლეს მსახურებდეს,

განამტკიცოს აზრი წმინდა,
 გულს სიწმიდით ახურებდეს!
 რომ დაჩაგრულს იმ სიმღერით,
 თვალთ ცრემლები აშრებოდეს
 და მჩაგვრელს კი გულში ძვერით
 ისარივით ესობოდეს!”

აკაი წერეთელი მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე უანგარო სიყვარულითა და ღვებლავიანი გზებით ემსახურებოდა ეროვნული აღორძინების საქმეს. სამშობლო მისთვის სატრფია, არახორციელი, მაგრამ შთამაგონებელი, ხან აღმაფრენის შთამნერგავი, ხან სევდის მომგვრელი.

„მაგრამ იცით, ჩემი სატრფო ვინ არი?

ძველი ტურფა, დღეს მკვდარივით მძინარი!

ფეხშიშველი, თავზე ლეჩაქახდილი“.

— მწველის ნაღველით გვეუბნება პოეტი. მას აწმყო გამწარებული აქვს, რადგან იმას, ვისაც ეტრფის აოხრებულსა და დაჩაგრულს ჰხედავს და ეს სამშობლოა, ხმელეთაშურმუხტი.

მგონის აღმაფრენა მთლიანად დაიწვა სამშობლოს სამსხვერპლოზე. მისი შემოქმედება ვით თავლის სანთელი დაღნა მამულის ტრფობით. მეოცნებე აკაის სული გამალებით დაეძებს „სულიკოს“ და გულის ფანცქალით ელის მის პოვნას, რათა კვლავ გაედოს სიცოცხლის კარი. „აენთე, აენთე უსულო საგანო! მარტო შენ არ იწვი! ყველას თავისი ცეცხლი უყიდა და მეც შენი დღე მადგას სამშობლოს გამთვალისწინებელს. მიხი „წარსული“, „აწმყო“ და „მომავალი“ ე. ი. სიტკბო, სიმწარე და ოცნება, ერთად რეული, გულს ექიდებთან და მწვავავობით ამოკლიბენ დღეგრძელობას“. — ამ სიტყვებში გადმოცემულია სულიერი წვა მამულის მომღერლისა.

აკაის სამშობლო წარმოუდგება როგორც ნატვრის თვალი, სათაყვანო ხაგანი, რომელიც „ცხრაკლიტულშია“ ჩამწყვედიული. იგი ხან ლეჩაქახდილია, ხან აოხრებული, ხან სნეული, მაგრამ პოეტი ყოველთვის მისი ერთგულია. — ცრემლს სწმენდს. ამხნევებს, მკურნალად ევლინება.

ცხოვრების განახლებისა და თავისუფალი მამულის აღორძინებისათვის აკაის აუცილებელ პირობად მიაჩნია — ერის განთავისუფლება. „თერგდალეულების“ ეროვნული გრძნობის გამოხატულება მის მთელს შემოქმედებას გასდევს. პოეტის ოცნებაა ნახოს საქართველო ძლიერი, გაერთიანებული.

„ჩემი სამშობლოს სხვადასხვა კუთხეს

ვფიქრობდი ვნახავ შეერთებულსო“ — ამბობდა იგი და ეს

იყო არამარტო აკაის, არამედ მთელი „თერგდალეულთა“ დახის ოცნება. აკაის შემოქმედებაში დამახასიათებელია ის გარემოება, რომ პოეტს სათაყვანებელი სატრფოს სხვადასხვა სახით დახატვით სურს გააღვიძოს ხალხში მიძინებული ეროვნული გრძნობა. ხედავს რა ჩვენი ცხოვრების დაკნინებას, მფეთქავი მაჟისციემის მისუსტებას, „თერგდალეულ“ მწერალს კარგად აქვს გათვალისწინებული. რომ ამის მიზეზია სამშობლოს ეროვნული მონობა. ამიტომაც, რომ იგი გადაკრით ილაშქრებს „მამების“ წინააღმდეგ, რომელთაც ეგონათ რუსეთის მფარველობის ქვეშ, ერთგულებითა და კეთილმყოფლობით შესძლებდნენ ძველი დიდების აღდგენას. აკაი საქართველოს აღორძინების დამაბრკოლებლად სთვლის რუსეთის თვითმპყრობელობას. მწარე ენით ესხმოდა თავს პოეტი ჩვენს გაჩინოვნიკებულ საზოგადოებას, რომელსაც ჩინ-ორდენებმა მიავიწყეს სამშობლოზე ფიქრი და ზრუნვა. პოეტი ხშირად მიმართავს ალეგორიულ ფორმებს; ზღაპარი და იგავ-არაკი მისი დამახასიათებელი ფანრია.

აკაკი წერეთლის ლექსებს ერთის შეხედვით თითქოს მხიარული ხასიათი აქვთ. მაგრამ თუ ღრმად ჩაუკვირდებით, ჩაიხედავთ პოეტის გულის წიაღში იგრძნობთ ტკივილებს. ლექსში „მუნაშაზანი“ პოეტი დასევდთანებული და მოტყუებული, უნუგემო მდგომარეობაში მყოფი სატრფოს ტანჯვით, ასე გადმოგცემს:

„თავს ვადგივარ მისი ქირისუფალი;
თუმცა გულს მწვავს მწუნხარების მე ალი,
მაგრამ მაინც ვიციანი სამნაირად
და მჭვრეტელთაც ესა აქვთ გასაკვირად.
ქირისუფალს მხოლოდ ცრემლი ჰშვეენისო,
ეს იცინის... როგორ არა რცხვენისო?“

მაგრამ რა იციან, რომ პოეტის „გული მკვდარია და სიცილიც ბევრჯერ ცრემლზე მწარია“.

ცხოვრება უკუღმართია, პოეტი სწყევლის გაჩენის დღეს, წუთისოფელმა მას მწარე დააღვივნა, სავალი გზა წარეკლით მოუფინა, მისი გული ტკბილად არ ძვერს, ჩანგი ტკბილად არ უღერს, გულით ჯოჯოხეთს დაატარებს და გულსაკლავად ჰქენებს:

„ალარა აქვს ბოლო ამ ჩემს სატანჯველს,
არვინ მაძლევს სანუგეზოდ ძმურად ხელს;
ჩემ შარბათში ნაღველს ვკვრებ და ვარდში გველს,
მისთვის ვწყველი და ვემდურა ამ სოფელს,
რომლისგანაც მე გზები ამერიია!“

ცხოვრების საშინელებამ სასოწარკვეთილებამდე მიიყვანა პოეტი და ლექსში „თავო ჩამო“ ასეთი ცრემლით აღსავსე გოდება ამოანთხევინა:

„რალას ველი, დროა განჭრეს იმედი;
გინდ შეწვიოს, ვერას მარგებს აწ ბედი“.

იგი დამწვარია ვით აბედი, სიკვდილს ნატრობს და მეუფეს ევედრება საფლავში მაინც აღირსოს დასვენება. სინამდვილის დანახვამ პოეტს სასიკეთო წაართვა და ათქმევინა „სჯობს სულ განჭრეს კაცი რადგან მტვერიაო“. ელეგიაში „აღმართი მივდიოდი მე ნელა“ პოეტი ემუდარება ცხოვრებას ერთკაცად იწამოს, აღმართ აღმართ მიდის, ამა მოეფინა მას შუის სხივი, სიცოცხლე იგრძნო. სიკვდილმა ვერ აწინა, მოესმა სიმართლის ხმაც, მაგრამ მოიხედა, გაიგონა სატრფოს კვნესა და მის გულს შემოესიენ ფიქრთა ურდოები.

პოეტი ველარ იმაგრებს თავს, რადგან ჰხედავს სატრფოს შარბათით მოტყუებულს, აღერსით მთვრალს, რომელსაც ვერ შეუმჩნევია მტრის ისარი, გმინავს და დათუთქული ხიტყვებით გადასძახებს: „შიებრალე თავი შენი იცოდე, მაგ შარბათში საწამლავს სვამ იცოდეო“, მაგრამ სატრფომ არ ისმინა ვედრება და მგონანს საუკუნოდ დაახო დანა გულს.

აკაკი წერეთლის შემოქმედებაში ეს პენსიოზში შემთხვევითი როდია. იგი გამოწვეულია სამშობლოს მწარე ხვედრით და განსაკუთრებით ძლიერია მაშინ, როცა პოეტი ჩაუკვირდება თავის თავს, სატრფოს მდგომარეობას.

აკაკის პოემები წარსულის რომანტიული იდეალიზაციის შედეგებში არიან. პოეტი თანამედროვეობას სტოვეებს იმიტომ, რომ ძალა მოიკრიფოს, გამოამწეუროს გმირთა საქმეები, დაჰხატოს მათი უკვდავი რაინდული სული, რათა ამით მოიყვანოს მოძრაობაში მიძინებული ეროვნული ენერგია მომავალი ბრძოლისათვის. „თორნიქი მრისთავი“, „პატარა პაჩი“, „ბაზრატ ღიღი“, „ნათი-

ლს“ და სხვ. გადმოგვემენ საარაკო სიყვარულის გრძნობებს სამშობლოსადმი. თქვენს თვალისწინ გაიქროლებენ ჩვენი დიდბუნებოვანი მეფეები, სარდლები, გმირები. აი ბაგრატ დიდი, გესმით მისი შთამაგონებელი სიტყვები „ვინც მამულს ხულსაც არ სწირავს, იმას არ ჰქვიან მამულიშვილი“, თორნიკე ერისთავი, დაუწოვებლად რომ ებრძვის მამულზე მოწოლილ მტერს. მოხუცი გადასწყვეტს განუდგეს ცხოვრებას, მაგრამ როცა მამული მოუწოდებს უკუაგდებს ყოველივე პირად და სამშობლოს საკურთხეველზე ყველაფერი მიიქვს შესაწირად. თქვენს თვალისწინ არიან „ნათელას“ გმირები. ქართველ დედას ომში სამი შვილი ჰყავს გაგზავნილი, როცა შიკრიკი დაბრუნდება, დედა მას ჰკითხავს გამარჯვება ვის მხარეზეაო, მერე გაიგებს შვილების ამბავს. მას ეტყვიან ორი შვილი მტერს შეაკვდაო. დედის თვალებს გადმოსცვივა მდუღარე ცრემლი, მაგრამ მაინც სიამაყით იტყვის: „მამულისთვის მიშობია, მისი ჭირის სანაცვლოთ“. დედა თრთის, კვლავ ჰკითხულობს მესამე შვილის ამბავს და როცა ეტყვიან ილაჩრაო, იგი გულისდამკოდელოდ ამოიგმინებს: „ვთი ლეჩაქს შერცხვენილსა, ვთი ძუძუმებს გაციტხულსაო“.

აკაკი წერეთელი წარსულის დახატვით რომანტიული იდეალიზაციის უკიდურესობაში ვარდება. ეს ვარემოება ჩვენის აზრით უნდა აიხსნას სამოციან წლებში ეროვნული ბრძოლის საკითხის ხასიათით. ეროვნულმა ბრძოლამ რეალისტი მგოსანი წარსულის იდეალიზაციაში გადასტყორცნა, იგი იქ ჰკრეფს მარგალიტებს და გაწვიადებულის სახით წარმოგვიდგენს. აკაკის „პოემები და დრამები, — სწერდა კიტა აბაშიძე, — გვარწმუნებს რომ ძველ საქართველოს მზეზედ არცერთი შავი ლაქა არ ყოფილა, ყველანი მხნენი იყვნენ, გულადნი, მამცნი, ყოველის სიკეთითა და მშვენიერებით აღსავსენი. ბერი ბერობას არ კმარობს, პოლიტიკური მოღვაწეა და თავგანწირული მოწამე, მეფე ისე ადვილად სწირავს თავის გვირგვინთან ერთად თავის თავს და სკიპტრასთან ერთად სულს სამშობლოსათვის. თითქოს ფლავის ქამა გადაეწყვიტოს... ომში ყოველთვის ერთი ქართველი ათასზე იმარჯვებს, სიბრძნეში და ომის ტაქტიკაში ქართველები სჯობნიან. ეს ყველა გაწვიადებული და პოეტის ოცნებით შეფერადებული წარმოდგენაა სინამდვილისა“.*)

აკაკის პოეზიისათვის დამახასიათებელია იმედი მომავლისა. ცხოვრება არაფერ სასიკეთოს არ უქადის პოეტს, ის საწამლავითაა აღსავსე, მაგრამ აკაკის არ უნდა მიატოვოს საბრძოლო მოედანი, მას ცხოვრებასთან აკავშირებენ რალაც უხილავი ძაფები. მგოსანს სწამს, რომ მისი „სატრაფო“ განთავისუფლდება, სწამს მომავლის ბედისწერა და ლექსში „აჰაღმეოზი“ ფანტიკურის ხმით ვაჰკივის:

„არ მომკვდარა მხოლოდ სძინავს
და როდესაც გაიღვიძებს,
მოიგონებს იმათ სახელს
ვინც დღეს იმას არ ივიწყებს!..“

აკაკი წერეთელი დარწმუნებული იყო ერის გამოცოცხლებაში და აღდგომაში, ამიტომ იყო, რომ იგი მხნედ მოუწოდებდა ხალხს თავისუფლების სახელით:

„არა! აყვავდეს იმედი!..
გულს ვერ ვამიტებს ჰალარა!..
გმირებს უძახის, უყვივის
ჩემი დაფი და ნალარა!“ — ამაყად გასძახის აკაკი. იმედი-

*) იხ. კ. აბაშიძე. „ეტიუდები“. ტ. II, გვ. 33.

ნი დროის მოახლოებას იგი გრძნობდა და ისე შთაგონებული იყო ამ იმედით, რომ აღფრთოვანებული მღეროდა:

„არ მომკვდარა საქართველო,
აყვავდება ერთხელ კიდე,
და გაისმის ძველებურად
იმისი ხმა კიდე-კიდე!“

აკაკის ლირიკაში ობოლი მარგალიტივით კიაფობს სიყვარულის გრძნობა. სიყვარული ორი მიმართებით ვითარდება. ერთია სიყვარული საოცნებო, ფეხ-შიშველა, ლეჩაქანდილი სატრფოსი — სამშობლოსი, რომლის დახატვისას პოეტი რომანტიულ საღებავებს ხმარობს. მაგრამ სულ სხვა ბუნებისაა სიყვარული ადამიანთა შორის. სიყვარული ადამიანის გულში ჩაუჭრობელ ცეცხლს ანთებს, აღნობს მას ვით სანთელს ხატის წინ, იმონებს მთელ არსებას. აკაკის აზრით ეს გრძნობაც წარმავალია: „ვარდს ეკალი თან ახლავსო“ გვეუბნება პოეტი. აკაკის მხოლოდ დედის სიყვარული მიაჩნია წმინდათაწმინდათ: „დედას შვილის ტრფობა სამარეში თან ჩაჰყვება“. პოემა „ბამზრღელში“ აკაკიმ თავისი შეხედულება გამოსთქვა მეგობრობის შესახებ და გვაჩვენა, რომ ეშხი ისე ათრობს და აბრმავებს ადამიანს, რომ მეგობრობას ავიწყებს.

რამდენიმე სიტყვით უნდა შევიჩრდეთ აკაკის სატირალზე. მწერლობის ეს უანრი მან გამოიყენა როგორც ერთერთი საუკეთესო საშუალება ეროვნული გრძნობის გასაღვივებლად. აკაკი დამასმარებელი სიმწარით ჰკიცხავს გადაგვარების გზაზე დამდგარ თავდა-აზნაურობის ულიმდამო მსოფლმხედველობას, ძველი თაობის უღარდებლობას, განცხრომას, მაშინ როცა მამული ეროვნული მონობის უღელშია შებმული. „ბამლაციის მცოდნე“ საუკეთესო სურათია საქართველოს ახლო წარსულიდან. ქართველი საზოგადოების ერთმა ნაწილმა, მიაღწია რა „ჩინოვნიკობას“, ყველაფერი დაივიწყა. „ბედნიერია“ ჩანჩურას შვილი „აბელაციის წყალივით მცოდნე“, იგი სწავლულობას იმით ამტკიცებს, რომ ბაკები მოუშვია და ყოველგვარ ქართულს უარყოფს ბრმად. ის, „სწავლული კაცია, ტანზე ფრაკი აცვია, ვინც რუსული არ იცის მთის ნადირს ადარებს“. ეს მექრთამე და ვივინდარა ჩინოვნიკი საზოგადოების მაინც მოსწონს. საზოგადოება იმდენადაა დაკნინებული, რომ სალი შეგრძნობის უნარიც დაეშობია:

„მთელ ნაციას ის მოსწონს
მას სძულს მთელი ნაცია,
ქართველების შეხედვით
ყოვლად კარგი კაცია!“ — ამბობს აკაკი და სწორედ ამ

ტრაგიკომიკური მდგომარეობით სარგებლობს ჩანჩურა. ქართველი საზოგადოების უარყოფით მხარეებზე აკაკის ბევრი რამ აქვს დაწერილი, განსაკუთრებით იგავ-არაკებისა და ზღაპრების სახით; მათ მაღალი მხატვრული ღირებულება აქვთ.

აკაკის პოეზიაში ჩვენ ვპოულობთ სამოციანი წლების ლიტერატურის ნიშანდობლივობასაც. პოეტის ჩანჯის უღერა მჩაგვრელს გულს ისარივით ესობა, ჩაგრულს კი „ცრემლს უშრობს“. დაჩაგრულზე ზრუნვა; მისი მომავლისათვის მომზადება სამოციანი წლების მოღვაწეთა სამოქმედო პროგრამა იყო. აკაკიმ უხვად მოგვცა ქართველი დღეხკაცის ცხოვრების სურათები. ბატონყმობის გადავარდნით გაბედნიერებულ დედას პოეტი ასე აოქმევიანებს: „...მამიშენის ბედის არ ხარ, შენ სხვა ბედს ელიო. შენი ვარსკვლავი სხვა არის, ბედმა გიცინაო“. დედა ამ ბედის ვარსკვლავს და მომავალს ასე უხატავს თავის შვილს:

„გაიზრდები, გენაცვალე, თავისუფალიო;
ბატონი ვერ შეგაწუხებს, ვერ გაგტებს ვალიო,

შენს მტერსა და მოშურენსა დაუდგეს თვალიო:
ქირისა და ავ თვალისგან გიხსნის უფალიო“.

პოეტი ჰხედავს მშრომელი გლეხის ყველა მჩაგვრელს, არ ივიწყებს „ჩინოვნიკობასაც“, მათ უდიერ მოპყრობას, ამიტომაც, რომ „ნანბში“, დედა, შვილს „ჩინოვნიკობისადმი“ სიძულვილის გრძნობას უნერგავს და ეუბნება: „ჩინოვნიკებიც არიან ჩვენი გამწვალეო“. გლეხის სულსა და გულს აკაკი კარგად იცნობს, ძიძის ოჯახში ბავშვობისას იგი ფხიზელი თვალით აკვირდებოდა მას. გლეხის კვნესა და გოდება შორეული არ იყო პოეტისათვის. აკაკი გვიხატავს გლეხს, მიწის მუშას, რომელსაც „არავინ ჰყავს გამკითხველი, მისის ოფლით თავს იკვებენ, ქურქად მიდის მისი ტყავი“; დაჩაგრულ გლეხში მინც ძლიერია მორალური ძალა, იგი არ არის ხარბი, არ შენატრის ზოგიერთს „საწყალ კაცს ჯიბებს რომ აქრის, ურცხვად რომ ივსებს ქისასა“, მას უყვარს გუთანა, სახნისი, ხელეჩო, სატეხი და რაც მისი „ურმის არ არის სახლში არ შეუტანია“; გლეხს უყვარს ის, რაც მისი ოფლით განბანია. აკაკიმ გულისამღულღებელი მწუხარებით გადმოგვცა ყმაგლეხის უმწეო მდგომარეობა, მაგრამ ნახა რა მისი ხიდუხვირე, გამხხნევა და მომავლის იმედი აღუძრა გულში. „სიმღმირს მკის ღრმს“, რომელსაც დღეს ყველა ქართულ სოფელში გაიგონებთ, ერთი გაუთავებელი კვნესაა, მაგრამ აქაც გამოკრთის გამაღვიძებელი, იმედიანი ხმები.

„სიმინდსა თოხნა დავუწყოთ,
ერთხმად დავსძახოთ მუშური;
ეგებ მაშინ დავგავიწყდეს,
რომ გლეხნი ვართ უბედური...
ჩვენი ჯაფით მონაყვანი,
სხვასთან მიდის საჭრდო პური,
შინ ცოლშვილს შიმშილი გვიკლავს
მაგრამ ვინ მიუგდოს ყური?“

ამ სიტყვებში ნუგეშზე უფრო მეტი საპროტესტო განწყობილებაა ჩანერგილი არსებული უსამართლობის წინააღმდეგ. აკაკის აღფრთოვანებდა ბატონყმობის მოსპობა, უმღეროდა გლეხობის ახალ თაობას, რომელსაც უნდა აეშენებია მომავალი ცხოვრება.

აკაკის ლირიკის შთამაგონებელი ძალა ცნობილია ქართულ ლიტერატურაში. ხალხმა პოეტის მსუბუქი, სანთელივით ჩამოქნილი სიმღერები გულის წიაღში ჩაიმარხა და დღეს ვერ გაგვიჩვენია სად თავდება აკაკი, სად იწყება ხალხი. მართალია ხალხური კილო აკაკიზე ადრე დ. გურამიშვილმა შემოიტანა ჩვენს ლიტერატურაში, მაგრამ ასე გულწრფელად, ასე მდაბიოდ და მომჯადოებლად ხალხის ქირვარამზე არავის უმღერია.

აკაკის ლექსები, განსაკუთრებით მუხამბაზები, იმდენად მუსიკალური არიან, რომ ხალხმა თვით მოუძებნა შესადარი ნოტი და უკვდავად აქცია. აკაკის პოეზიას უდიდესი გავლენა ჰქონდა ხალხზე. ჰაზირამ, ძველი თბილისის მგზნებარე აშულმა, მთელ საქართველოს მოჰგინა აკაკის „სულიკო“, მას იტაცებდა მისი ხელიხელ საგოგმანები „მუხამბაზები“. „აკაკისა და საიათნოვას, — სწერს ჰაზირა, — ერთნაირად უყვარდათ ხალხი, ორივენი ხალხის მონა და მსახური იყვნენ. როცა აკაკი წერეთელი გამოჩნდა, იმ ხანებში აშულობა უკვე იღვევებოდა და ძველი უთმობდა ადგილს ახალსა. მგოსნის დიდი ტალანტი დუღდა და გადმოდიოდა როგორც ამოჩხუხუხებული წყარო უშრეტეი. აკაკიმ ყურადღება მიაქცია ძველ ხმებს

და დაიწყო წერა, გამოსჭრა, შეჭერა და დაზგაზე დააწყო აუარებელი ძვირფასი ნივთები, მაგრამ ვაჭარი არსად სჩანდა^(*) და ეს ვაჭარი იყო ხალხი.

„სულიკო“, „დაიგვიანებს“, „ცინინათილა“ — აი საყვარელი სიმღერები, რომლებსაც ვაიგონებთ საქართველოს ყველა კუთხეში; ეს სიმღერები ადასტურებენ, რომ აკაკის გზება ხალხს ეკუთვნოდა და ხალხის აღტაცებას უნდა შეერთებოდა. აკაკის პოეზიის დამახასიათებელი თვისებაა სისხლადე, იგი ყოველთვის მარტივ სიტყვას ეძებს, გაურბის „დარბაისლურ“ ენას და შემოქმედებისათვის სურნელს ხალხისაგან ჰკრავს. ჰკითხულობთ აკაკის ლექსებსა და გრძნობთ ნამდვილი, ქეშმარიტი პოეზიის ძალას. პოეტს შესწევს ნიჭი უბრალო სიტყვებით ემოციებით დატვირთოს და გაუღინთოს. მართალია აკაკი წერეთელს ახალი ფორმა არ უძებნია, მან ტრადიციულად განაგრძო წინაპართა მიერ შემუშავებული ლექსის ფორმა, მაგრამ ეს არ უშლიდა მას ხელს ჩვენი პოეზიის მზის სახელი მოეხვეჭა.

ქართველი საზოგადოებრივობა აკაკის უმოთაგრესად იცნობს როგორც ლირიკოს მგოსანს, მაგრამ ეს არ არის მართებული. ლიტერატურის მკვლევარი ყურადღების გარეშე ვერ დასტოვებს აკაკის პროზას, რომელიც სათანადო სიმალდევს ღვას და არაუარსებობს არ ჩამოუვარდდება პოეზიას. აკაკი წერეთელი როგორც პროზაიკოსი და ბელეტრისტი მნიშვნელოვანი ფიგურაა ქართულ ლიტერატურაში. მის მრავალრიცხოვან მოთხრობებიდან ჩვენ ავირჩიეთ „ბაში-ბაშიკი“ — ამ მოთხრობთ მგოსანი, კიდევ უფრო მეტი შთაგონებით გადაეშვა წარსულში და იშვიათის ოსტატობით, პათოსით შეუსისხლხორცა იგი სინამდვილეს. შაშაბაზის შემოსვლა საქართველოში. ერთერთი ყველაზე ტრაგიკული და საშინელი ფურცელი ჩვენი ხალხის ისტორიაში. მთელი მოთხრობის მანძილზე მკითხველის წინაშე გამოკრთიან გმირების რაინდული სახეები, ისინი შექმნილი არიან უდიდესი ოსტატობით, მოქმედებენ მოხდენილად, ლაპარაკობენ შედარებით მცირეს. „ბაში-ბაშიკი“ დროდადრო გაიღვებენ ქართველი ხალხის რაინდული ტრადიციული ამბები. ამ ამბებში მხოლოდ მთავარი ხაზებით არიან მოცემულნი მოქმედი პირნი, მაგრამ მკითხველის აღზნება ისე დიდია, თვით ავსებს ამ გმირებს საკუთარი ფანტაზიით. ეს დამახასიათებელია დიდი ხელოვნისათვის. „ბაში-ბაშიკი“ წმინდა რომანტიული ნაწარმოებია, რომელიც ვგაჩვენებს რა გმირული სული უნდა სდგმოდა ქართველ ხალხს, რომელმაც ამოაღწია რბევასა და აოხრებას გაუძლო. ისტორიული ამბების ფონზე გამოიღვებენ სამშობლოს სიყვარულით თავგანწირული მამულიშვილები, საკუთარი სისხლითა და ტრადიციული რაინდული აღზნებით რომ იცავენ ეროვნულ სინდისს. ამ ადამიანების ჩვენებით აკაკიმ იდეალიზაცია მოუხდინა ეროვნულ გრძნობას და მიძინებული მებრძოლი სულის გამოღვიძება სცადა.

მრისხანე შაშაბაზმა სულერთიანად გადასწვა და გადაბუჯა კახეთი, დააქცია ციხე-ქალაქები, ააოხრა სოფლები, დაანგრია დიდებული ტაძრები, ათასეულობით ქართველი ირანის შორეულ საზღვარებელში გადაჰკარგა; მდინარეებს ერთვოდა წამებულ ქართველთა სისხლი. სისხლისმსმელ სვავს შაშაბაზს გამარჯვებას ულოცავდნენ, მაგრამ იგი კარგად გრძნობდა საქართველოს ძალას... გამარჯვება არ იყო სრული. ქართველი ხალხი გაუტეხელი სულით იყო აღჭურვილი და ვიდრე მშობელ მიწაზე იარსებებდა ერთი ქართველი, იქნებოდა თავგანწირული ბრძოლა. „რას ვააწყო იმ ხალხთან, რომელსაც რჯული და ეროვნება ერთმანეთზე გადაუბამს, შეუხორცება და სულს ზორცვე მალლა აყენებს?.. ხალხი, რომელსაც სხეუ-

^{*)} იხ. გრიშაშვილი. „ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოჰემა“. გვ. 180.

ლი გაუკაუებია და სული აუმაღლებია, საშიშია!“ — ამბობდა შაჰ-აბაზი. და ახლა იგი სცდილობდა რისხვა წყალობით შეეცვალა. ქართველ თავად-აზნაურობის მოწინავე გუნდს სპარსეთის პოლიტიკა თავზე უსვამდა ხელს და იღწვოდა გადაებირებინა, მაგრამ სამშობლოს ქირისუფალთა რიცხვი დიდი იყო და განთავისუფლების სურვილი ძლევამოსილი, ეს სურვილი უცდიდა მხოლოდ ნაპერწყალს, რათა კვარივით ანთებულყო.

ახმეტის მებატონე ბიძინა ჩოლაყაშვილი ნამდვილი ტიპიური ქართველი მამულიშვილია. აკაკი შესანიშნავად მხატვარს მის რაინდულ ბუნებას და ეროვნული ბრძოლისათვის თავგანწირვის უანგარო წყურვილს. ჩოლაყაშვილის გული ვერაფრით ვერ მოიგეს მტრებმა, მასზე არ გასჭრა მუქარამაც. ჩოლაყაშვილს სწამდა სამშობლოსათვის ბრძოლა, ბრძოლა თავდავიწყებით, სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე. „რად მინდა შენი გარეგანი თვალსაბუჯი დიდკაცობა, მაშინ როდესაც დამდაბლებული გარძობა-გონება იჩაგრება და სულს აჩიავებს? ტკბილია თქვენი შარბათები, მაგრამ ვერ გავცვლი იმ ჩემ ღვინოზე, რომელიც ჩემი მამაბაბის სისხლით არის წითლად შეფერილი... გემრიელია თქვენი მურასა-ლავაშები, მაგრამ მე მაინც ჩემი ქვეყნის პური მირჩევნია, ის პური, რომელშიაც ჩვენი ძველების ნაწილები ურევია... დიახ, ნაწილები! ჩვენი საყაენები მათის ძვლებითა და ხორციით არიან დაძახიერებული!.. არა, ბიძაჩემო, არა!.. რაც ბუნებასა და საუკუნეებს არ შეუხორცებია, მისი შეწებება ტყუილია!.. ან განშორება და ან სიკვდილი!“ — ასე ეუბნება შაჰ-აბაზის აგენტს ჯანდიერს ბიძინა ჩოლაყაშვილი, როცა ჯანდიერი მას ურჩევდა, ბრძოლაზე აეღო ხელი. ეს არის მამულის გულმხურვალე პატრიოტის სიტყვები, რწმენა, რომელიც აღომებდა და აღანთებდა ქართველ ხალხს იმ საშინელი სისხლის წვიმების დროს, ეროვნული მეობის შესანარჩუნებლად გაჩაღებულ ბრძოლაში.

ბიძინა ჩოლაყაშვილი ბორგავს... დაიღლება, მერე ჩამოჯდება ტახტზე და გაჰხედავს ალაზანს. ნიავისაგან მოტანილი მდინარის შხუილი მას ესმის, როგორც ჩივილი... და აი, ღამის ბინდ-ბუნდში გაისმა „ოროველას“ ღიღინი, მეურამემ მაღიანად გადაუტლაშუნა შოლტი ხარებს... „ოროველას“ ხმებმა გულში ჩაურბინეს შეშფოთებულ ჩოლაყაშვილს და სევდიანად წარმოათქმევინეს: „მადლობა ღმერთს, რომ კიდევ ერთი მშობლიური ხმა მესმის! დიდი ხანია, რაც ახალმა ცხოვრებმა გადაფხიკა კახელის გულისფიციარზე დღემდე დრმად დაბეჭდილი მისი ისტორიული ნაგრძობი და ნაფიქრები!.. ქართულ ტკბილ ღიღინს, ვაჟკაცურ შეხმატკბილებასა და სასოების მომგვრელ გალობას ბოლო მოუღო თათრულმა შექაქანებამ!.. მხოლოდ ეს ორი სავალალო ხმა, „ოროველა“ და „მუშლი მუხასა“, კიდევ შერჩენია მუშახალხს... და, მადლობა ღმერთს, სანამ ესენიც არ მივიწყებულან, ჯერ კიდევ იმედია“. ჩოლაყაშვილი ქართველი პატრიოტის ჭეშმარიტი სახეა, მისი მებრძოლი სული განუწყვეტლივ დასტრიალებს ქართველ ხალხში, რაზმავს მას, ბრძოლაში მიუძღვის და აძლევს თავგანწირვის მაგალითს.

დაუვიწყარია კიდაობის სურათი. ბაში-აჩუკი, მოთხრობის ცენტრალური ფიგურა, უცებ გამოიქროლებს მკითხველის თვალისწინ. აღვანის მინდორზე, კეებერთელა წრეში შერბის თმაგაჩჩილი, ახოვანი ქაბუკი და პირველ შებმისთანავე მოჭრილ მუხასავით სცემს მიწაზე სპარსეთის გოლიათს აბღუშაშილს. აკაკის მთელი განცდა იქითყნა მიმართული, რომ ბაში-აჩუკი რაც შეიძლება უფრო მეტ გმირად წარმოგვიდგინოს. კიდაობის აღწერა მთელ გვერდზე გრძელდება, მაგრამ როდი გწყინდება მისი კიოხვა; უაბახი. ბაში-აჩუკი მოაგელებს თავის ცხენს. მან ვაჟკაცურად სტუორცნა ისარი და ოქროს თასი ჩამოაგდო. ესეც არ არის საკმარისი მწერლისათვის, იგი ჩამოგდებულ თასს ბაში-აჩუკს გაქანებულ ცხენზე

მჯდომს ჰაერში აქერინებს. გამყიდველი-მყაშვილის საქვეყნოდ ვაჟაკურად მოკვლა თითქოს მოულოდნელი, მაგრამ გმირის პიროვნების ასამაღლებლად საქირი იყო.

ბაში-აჩუკის სახელი მთელს კახეთშია გავარდნილი. სპარსებს ციხის გალავნიდან ფეხი ვერ გადმოებოჯებიანთ, დღენიადაც ესხმოდნენ ბაში-აჩუკის თანამებრძოლები ვერაგ სპარსებს და მუსრს ავლებდნენ. ვიდრე ბაში-აჩუკი იყო გაჭრილი, მისი შიშით მტრებს მოხვენებით ძილი არ შეეძლოთ. ერთ დროს მოედანზე უენის ბრძანებით სისხლიანი ფაფანაკიც კი გამოჰკიდეს, რათა თავზარდაცემული სპარსები დაეშოშმინებიათ და დაერწმუნებიათ ბაში-აჩუკი მკვდარიაო. წარმტაცი და დაუღვიწყარია სურათი აბდუშაჰილის შეხვედრისა ბაში-აჩუკთან. უღრან ტყეში, ერთ ნაპრალთან ხვდებიან ორი გმირი ერთმანეთს. რა გულდამგზვნობია ბაში-აჩუკის ვაჟაკური, სიმართლით აღსავსე სიტყვები?

აკაი განსაკუთრებული სიმღიერით აღწერს ქართველების ორათასიანი ლაშქრის გმირულ ბრძოლას სპარსების წინააღმდეგ. აქ ქართველების თვითული მარჯვედ მოქმედი ხმალი, თვითული შეტევა და სამხედრო ხერხია გათვალისწინებული, ერთი ქართველი ათ-თხუთმეტ სპარსს ჰკავავს. საბედისწერო ომში მრავალრიცხოვან მტერთან ქართველები იმარჯვებენ მოხერხებითა და ვაჟაკობით.

ვახტანგ მეფის დარბაზში შაჰ-აბაზის წერილის განხილვისას წარმოებულ სჯაბ-ბაასის ბოლოს, როცა მეფე დაეთანხმა ერისთავებს, რათა დროებით მიჰყოლოდნენ უენის სურვილსა და ყოველთვის ეძებნათ ხელსაყრელი დრო, მოხუცი ერისთავი ელიზბარი მივიდა სარკმელთან, გადახედა მშობელ კახეთს, თითქოს ამ გადახედვით გზნება მიიღო, წუთით ჩაფიქრდა და მერე მიმართა მეფეს:

— „ბატონო მეფე! ამ თქვენ ჭანდარს რა დამართნია ეს, რომ ფოთლები გასცენია?

— როგორ თუ რა დამართნია?! — მიუგო ვაკვირებით მეფემ — რაღა დროს ფოთლია? წამთარი დგება!..

— ვაი, თუ გახმეს უფოთლოდ?

— როგორ, თუ გახმეს?! გაჯაფხულზე განა აღარ შეიფოთლება?

— დიას, შეიფოთლება, ჩემო ხელმწიფე, და ჩემი პასუხიც ეს არის დღევანდელ სადარბაზო კითხვაზე“. — მიუგო ერისთავმა... დიდებულები და მთავრები გაოცებულნი იდგნენ, მოხუცი ელიზბარი ნაღვლიანი ღიმილით განაგრძობდა:

— „დიდებულო ხელმწიფე! რაც ფოთლებია ხისათვის, ჩვენც ისევ ვართ ქვეყნისათვის და, რაც წელიწადია ფოთლებისათვის, ის საუკუნეა ჩვენთვის... საქართველოც ჩვენი ცხოვრების ხეა, საკუთარ ქართულ ნიადაგზე დანერგილი და ზედ ქრისტეს სჯულია დამყნული. ხანამდის მისი ძირი არ შესუსტდება, ღერო არ შეინძრევა და ფესვები მაგრად ექნება ვადგმული, შტოების შერხევითა და ფოთლების დაცვებით არა უპირს-რა. ჩვენც ერთი ფოთლოთავანი ვართ, ადრე თუ გვიან დასაცენი, და ჩვენი მიზეზით რათ უნდა მიადგეს ვაჭირებმა სამეფოს?“ ამ სიტყვებში გადმოცემულია სამშობლოსადმი თავდადების უკვდავი გრძნობა, რომელიც ასე ძლიერად იყო ფესვავადგმული ქართველ ხალხში. განა ყურში არ ჩავგძახიან, სამშობლოს სიყვარულის გრძნობას ერთი ათად არ ატოკებენ ჩოლაყა-შვილის სიტყვები: „როგორც მცენარე მოურწყველად ვერ იხარებს, ისე ეროვნების ხესაც ძირის ვასამაგრებლად და ფესვების განზე გასადგმელად ოფლთან ერთად ხანდახან წმინდა მოწამებრივი სისხლიც ეჭირვება სარწყავად!.. ამგვარი მხხვერპლის უჩვეულო არ არის ჩვენი ქვეყანა და დღეს, თუ განგებას ჩვენთვის წილად უხვედრებია სამხხვერპლო ზვარაკობა, სასოებით მივეგებებით და მოჩი-

ლებით თავს დავდებთ!... საქართველოს-ქირიც წავგიღიაო!..“ ეს არის მთელი მოთხრობის დედაარსი, ასე მსჯელობს მოთხრობის თვითეული გმირი. „ბაში-აჩუკი“ ქართველი ახალგაზრდობის საყვარელი წიგნი იყო. სკოლის სკამზე ჭაბუკი ქართველი პატრიოტები, ამ ჩვენი წარსულის ბრწყინვალეობისა და სიძლიერის გამო-მაშუქებელ მოთხრობით იზრდებოდნენ.

აკაკის კალამს ეკუთვნის შესანიშნავი ავტობიოგრაფიული ნაწარმოები „ჩემი თაყვანისმცემი“. ლიტერატურულ კრიტიკაში აკაკის ავტობიოგრაფიული მწერლობის ნოვატორად სთვლიან ჩვენში და ეს მართალიცაა. შეიძლება ვინმემ იფიქროს, რომ ეს უნარი ჩვენს მწერლობაში უკვე გურამიშვილიდან დაიწყო, მაგრამ ისე სრულყოფილი და ნამდვილი სახით, როგორც ეს აკაკიმ მოგვცა, არავის მოუცია. აკაკის ლიტერატურული მემკვიდრეობა მდიდარი და მრავალფეროვანია — ზღაპრები, იგავ-არაკები, ლექსები, პოემები, მოთხრობები. მისი კალამი ეხებოდა ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების ყოველ წვრილმანს და ვით გარემოების საყვირი გულმხურვალედ ეხმაურებოდა.

მთელი ნახევარი საუკუნე ემსახურებოდა აკაკის ჩანგი სამშობლოს; მისი პოეზიის მადლით სხივმოსილმა ერმა პოეტს სიცოცხლეშივე მოუქსოვა უკვდავების გვირგვინი. ღრმა მოხუცს, მამულზე ზრუნვით სანთელივით მიფერფლილს სწამდა საქართველოს განთავისუფლება და ფანატიკური სიკერპით გასძახოდა მამულის კილით-კიდე:

„კავკასიის მაღალ ქედზე
მიჯაქვეული ამირანი,
არის მთელი საქართველო
და მტრები კი — ყვავ-ყორანი.
მოვა დრო და თავს აიშვებს
იმ ჯაქვს გაწყვეტს გმირთა გმირი!...
სიხარულად შეეცვლება
იმდენი ხნის გასაჭირი!“

ამ უკეთილშობილესი რწმენით გამოესალმა აკაკი საოცნებო მამულს. აკაკი წერეთელი ქართველი ხალხის საყვარელი მგოსანია, მისი გულისღეღილისა და კმუნვის მესაიდუმლე; მისი ფრთალაღი სიმღერები, ტყე-ველად გაჭრილნი, დღესაც ფარვანასავით დაფრინავენ ქართველი ხალხის გულში და აღვიძებენ მებრძოლ წყურვილს — ეროვნული განთავისუფლებისათვის.

ლ. ლინი

ბ ა შ ი - ა ჩ უ კ ი

ისტორიული მოთხრობა

თავი პირველი

თვალმიუწვდომელ სიშორიდან გველივით მოიკლაცნებოდა ჩუხ-ჩუხა არაგვი და ერთგან კლდოვან კიდეს გამეტებით ეხლებოდა, რომ ახალი გზა გაეკვლია!.. თავს არ იჩოვავდა, მაგრამ შეუპოვრობისაგან უკუქცეული, დარეტიანებული და თავბრუდასმული, თითქოს სულის მოსაბრუნებლად, იქვე შორევი რამდენჯერმე მოტრიალდებოდა ხოლმე და მერე-კი დაკვირვებით გადადიოდა დაბლობზე, რომ უფრო მეტის სიბრთხილითა და კენესა-ღუღუნით დაშვებულიყო ქვემოატეხილ ქალებისაკენ. იმ კლდოვან კიდის თავზე, ღრუბლიდან გამოსულიყო უზარმაზარი ციხე-დარბაზი, შეუპოვრად გადმომდგარიყო და სანუგეშოდ გადაჰყურებდა არემარეს. ყოველი მხრით შეუვალ გალავნით შემოხლულდულ შენობას, მხოლოდ ერთის მხრით, აღმოსავლეთისაკენ, გულს უხსნიდა სიგრძით ჩაყოლებული აივანი.

სამხრობა გადასული იყო. აივნის თავში ტახტზე იჯდა ფეხმორთხმით დარბაისელი მოხუცი, ზაალ ერისთავი. და კრიალოსანს ათამაშებდა! იქვე შორიახლოს, ზედ ხარისხსთან, მიედგა სკამი ზაალის მეუღლეს, მუხლებზე გადაქმალა დავითნი და „ჭირის კანონს“ ჰკითხულობდა; სკენილი¹⁾ ეჭირა ხელში და რამდენჯერაც-კი გაათავებდა იმ ერთსადაიმავე ფსალმუნს, დაიწერდა პირჯვარს, ჩაავდებდა სკენილს და მიუბრუნდებოდა ისევ თავიდან!.. უნდა ორმოცჯერ წაეკითხა.

— „მიშველეთო!“ დაიკვილა უცბად და აქეთ-იქით კედლებს დაუწყო ყურება. ზაალიც წამოვარდა და მიაშურა:

— რა იყო, ბატონო? რა დაგეშართა, მარიამ?

— არაფერი! — მიუგო, როგორც იქნა, გულდამშვიდებულმა მეუღლემ — თავბრუ დამეხვა! სახლმა ქანება დაიწყო და მეგონა, თუ კედლები ინგრეოდნენ... მომეჩვენა...

— ავრე იცის მიჯრინებულმა კითხვამ! თავბრუს ასხამს კაცს!

¹⁾ ძველად კითხვის დროს მოწაფეებს ეჭირათ ხელში წერილი ბაწარი, ანუ მსხვილი ძაფი, ათგან გამოსკვნილი. რამდენჯერაც წაიკითხავდნენ, იმდენ ნასკვს ჩაავდებდნენ კრიალოსანივით. ასე რომ გაათავებდნენ, თუ კიდევ ააქიოთ იზნებოდა, თავიდან დაიწყებდნენ. აი, ამ ძაფს, ანუ ბაწარს, ერქვა სკენილი.

— მორვეისკენ გადავიხედე და წყალმა თვალი მომჭრა, — და-
რცხვენით წაილაპარაკა მარიამმა.

— ჰმ! მეც არა ვთქვი!.. წყალს თელხი დაჰკრავდა, ჭველი შეინ-
ძრეოდა, შეითამაშებდა და. რასაკვირველია, შიგ ჩასახული სახლიც
დატორტმანდებოდა... როგორ ვერ მიხვდი? ღმერთმა ბავშსაც ნუ აქ-
ნევენოს ეგ საქმე, — დაუმატა სიცილით.

— როცა კაცს გული საგულეს აღარა აქვს და შიშის ქარი უფ-
ლის ტანში, მაშინ რა არ წარმოუდგება!? იმ სიზმარმა სულ გადამრია
და გადამშალა!

— სიზმარმა?!

— დიახ! იმ უცნაურმა სიზმარმა, წუხელი რომ უნახავს მოძღვარს.

— ვეუო, რა არის მაგისთანა?

— ნეტავი არც-კი ვამეგონა, თვარა როგორ გავიმეორებ?

— ეეი! ბიჭო, ბიჭო, რომელი ხართ მანდა! კირილეს დამიძა-
ხეთ. მომგვარეთ ახლავ! თუ ეძინოს — გააღვიძეთ! — დაიყვირა ერის-
თავმა და გასწორდა. კრიალოსანი მიაგდო გვერდზე, მუთაქა განზე
გადადვა. ფეხები ძირს დაუშვა და აუჩქარებლად გაუყარა ფოსტლებ-
ში. შემოვიდა მღვდელი.

— მშვიდობა სახლსა ამას! — სთქვა და გაჩერდა.

— დაბრძანდი. მამაო! — უბრძანა ერისთავმა და მიუთითა სელზე.

— რალაც უცნაური სიზმარი გინახავს?

— უფრო ჩვენება. ვიდრე სიზმარი, ჩემო ბატონო!

— ხალხი-კი გადაგირევიდა და!..

— არ მინდოდა გამხელა. მაგრამ, პარაკლისი რომ გადავიხადე.
მიზეზი მკითხეს და ველარ დავფიცე.

— რა იყო მაინც მაგისთანა?

— მართლა რომ საოცარი რამ. — აქ ჩაახველა ხმის გასასწორებ-
ლად მოძღვარმა და ათრთოლებულის ხმით მოჰყვა წყნარად: ალა-
ვერდის მონასტერს. დიდება მის ძლიერებას, უწმინდური დაჰბატრო-
ნებოდა!

— უწმინდური?!.

— დიახ: გველუშაპი შემოჰხვეოდა გარს. სამჯერ რომ შემო-
გვერგვოდა, კუდი პირში ეჭირა და ერთი მტკაველი კიდევ იქით
იყო გაცილებული. ეძინა იმ წყეულს! მისი შიშით საყდარში ველა-
რაჲინ შედიოდა. აღარც წირვა იყო და აღარც ლოცვა. ხალხი გარს
შემოჰხვეოდა და ზარდაცემული შეჰყურებდა. ველარაჲინ ინძრეოდა!..
ხანდახან გამოიღვიძებდა ხოლმე ის არაწმინდა, გაიშლებოდა და
პირდაღებული, თვალების ბრიალით, წამოსრიალდებოდა ხოლმე ხალ-
ხისაკენ!.. რომელ კუთხიდანაც კი მოადგებოდა. გაჰქონდა!.. ჩასან-
სლავდა ზედიზედ, ერთიმეორეზე, იქვე უძრავად გაშემებულ ალა-
მიანის შვილებს: გამოძლებოდა. გასისინდებოდა და მერე ისევ გარს
ეხვეოდა ტაძარს. ყოველი მისი გამოღვიძება მუსრი იყო ქვეყნისათვის.

ერთიც ვნახოთ, მოულოდნელად გამოჩნდა სამი მეომარი, ერთი მეორეზე უკეთესი; მათ ნახვას არა სჯობდა-რა!.. შუბ-ისრით შეჭურვილებს ხელში ფარ-ხმალი ეპყრათ და აელვებდნენ. — ერთი მათგანი მიუბრუნდა ზარდაცემულ ხალხს და შეჰყვირა: „ვინ ქართველი და ვინ გულგატეხილობაო? აღარ გახსოვთ ძველი ანდერძი: „სირცხვილს სიკვდილი სჯობს და ორივე-კი ერთად — ჯოჯოხეთიაო“. ამ სოფელს გამართხვებიხართ, დღეს თუ ხვალ აღარც ერთი აღარ იქნებით და ცხვრებსავით კი დაგიდევით თავი!.. არ გიჯობსთ, რომ წინააღმდეგეთ უწმინდურს და ბრძოლაში დალიოთ სული? განა ეს უფრო ვაჟაკ-ცური არ იქნება და გულის მოსაოხნებელიო?..“ ამ სიტყვამ ელვასავით დაურბინა ხალხს და გამოათხიზლა: შეიქნა ერთი ჩოჩქოლი, იგრიალა დიდმა და პატარამ: ზოგმა ფარ-ხმალს მოავლო ხელი, ზოგმა კულს, ზოგმა წალღს, ზოგმა ნამგალს. ზოგმა ხელკეტს, ზოგმა რასა და ზოგმა კიდევ რას! ვისაც რა ეხერხებოდა და ან რა ემარჯვებოდა — იმას მიმართა. წაუძღვენ წინ მეომრები, მიუახლოვდნენ მძინარს. ერთად გასტყორცნეს სამი ისარი: დალახეროს ღმერთმა, არც ერთი გვამში არ გაერქო იმ წყეულს! მისმა მაგარმა ქერტლმა სამივე აირეკლა. გამოიღვიძა გველეშაპმა, მალლა აიღო თავი, აიჭოჩა, ერთი საზარლად იწივლა და მიაშურა. საოცარი სანახავე იყო: კუდით ირეკდა მეომრებს, ტოტსა სცემდა, ბრჭყალებით ჰვლეჯდა და კბილებით სწიწნიდა. ცუდად იყო საქმე, თუ ის უცნო მეომრები სამიგმრით არ მისდგომოდნენ და ბრძოლა არ დაეწყოთ! საარაკო იყო მათი ლახტის ცემა!.. მაგრამ რა გამოვიდა, რომ იმ უწმინდურს ყოველ ახალ ახალ ჭრილობაზე, ყოველ წყლულზე ძალი ემატებოდა და ელენწათ ფარ-ხმალი გმირებს და ღონე მიხდილნი მზად იყვნენ დამორჩილებოდნენ; მაგრამ ამ დროს გამოჩნდა მთიდან მომავალი მხედარი. შუბით ხელში, თეთრ ცხენს მოაგელვებდა. მიეჭრა გათამამებულ გველეშაპს და უგმირა ლახვარი. უწმინდურმა იწივლა. დაიკლაკნა და სასიკვდილოდ გააღო პირი. შავი ოშხივარი კომლივით ამოუშვა და თან საზარელი სიმყრალის სუნი ამოატანა. ჩვენ ყველას გული შეგვიწუხდა და უგრძობლად დავემხვეთ დედამიწაზე... არ ვიცი, რამდენხანს ვიყავით უგრძობლად, მაგრამ, ბოლოს, რომ გამოვფხიზლდით, თვალი გაუახილეთ და მალლა ავიხედეთ. აღარაფერი აღარ იყო! ყოველივე გამქრალიყო: აღარც გველეშაპი სჩანდა და აღარც მეომრები... თეთრცხენიანი მხედარიც წასულიყო. სიჩუმე იყო და მხოლოდ სალიტანიო ზარების რეკა ისმოდა, თუმცა სამრეკლოზე კი არავინ იდგა; ტაძარი განათებული იყო და კარები ღია. იგრიალა ხალხმა, მოახადა ქუდი და მიაშურა პირჯვრისწერით. შიგ რომ შევედით, საყდარი ცალიერი იყო, მხოლოდ აღსავლის კარებთან ის სამი მეომარი ესვენა: ამ სოფლით გასულიყვენ... თავზე ნათლის სვეტი ადგათ და მალლით გალობა გუნდთა ისმოდა: „წმინდათა თანა განუსვენეო“ და სხვანი.

— „წმინდა არს, წმინდა არს, უფალი საბაო!“ — სთქვა პირჯვრისწერით გაკვირვებულმა ერისთავმა.

— „საესე არიან ცანი და ქვეყანა დიდებითა მისითა“ — განაგრძო მარიამმა.

— „და საკვირველებითა!“ — დაუმატა მოძღვარმა და სამივე დადუმდნენ. დიდხანს ხმა აღარ ამოუღიათ, მაგრამ სახეზე-კი ემჩნეოდათ, რომ უჩვეულო მღელვარებას შეეპყრო სამივე. ის ორი მხოლოდ სულზე ჰფიქრობდა, მაგრამ ზაალი-კი ქვეყნიურ ზრახვებს ველარ ახწევდა თავს. — უცბად დაიქუხა ერთი და გაგრძელდა ხმა, თითქოს ცის ერთი კიდიდან მეორე კიდემდე ეტლები გადაახრივინესო.

— „წმინდაარს, წმინდა არს!“ — სთქვა ერისთავმა და პირჯვარი გამოსახა. — ღრუბელთ წინამძღვარი მიბრძანდება მთაში! დაილოცოს მისი მადლი!

ამ დროს ზედიზედ დაიქუქა სადღაც შორს და მთებმაც ბანი მისცეს.

— ჰაა! გავარდა მეხი! კეკუჩ თავში ეშმაკს! — სთქვა სიხარულით ზაალმა და წამოდგა ზეზე. მსხვილმა წვიმამ შემოაშხაპუნა აივნისაკენ. ზაალ ოთახში შევიდა, მარიამმა სახატეს მიმართა, რომ სანთლები აენთო, კირილე-კი იქვე დარჩა მარტო, მოიყარა მუხლები: ააპყრო ხელები და სასოებით წარმოსთქვა: „ღმერთო! მოხედე შექირვებულს საქრისტიანოს და სიზმარი კეთილად აგვიხდინეო!“ დიდხანს იდგა გაქვავებული, მხოლოდ ტუჩებს ანძრევდა და ცრემლები ლაპალუპით ეცემოდნენ სპეტაკ წვერებზე.

თავი მორღი

მეორე დღეს, დილით ადრე, გამოსულიყო ზაალ აივანზე და ქალებს გადაპყურებდა. შუახნის, ქალარაშერთული, მოურავი იქვე კედელზე ატუხული, თვალბში შეპყურებდა.

— ესეც ჩვენი კირილეს სიზმარი!.. ახდა და მორჩა!! მართლა გველემპაპივით არ მოიკლავნება ეს არაგვი?! ამ ხნის კაცი ვარ და ამისთანა წყალდიდობას ჯერ არ მოვსწრებვივარ — სთქვა ერისთავმა.

— არც მე, თქვენი რისხვა არა მქონდეს!.. ტყე და ველი-კი მოაქვს და... ხიდები, სადაც იყო, დახვეტა. ქვითკირის ხიდი დაუქცევია, გზა შეკრულია და ჩვენი მწყემსებიც გაღმა დარჩენილან! — მოახსენა მოურავმა.

— რა უშავთ?.. იქაც ჩვენი არ არის?!. სწორამდე ესეც დაიკლებს. მთის წყალია... მალე ჩამოვარდება.

— უფრო ადრეც, მაგრამ მაინც-ბიჭები გამიცდებიან ამ ორსამ დღეს და ძნელია.

— განა იქ-კი ვერ გაიჩენენ საქნარს?

— კი, მაგრამ, ხომ მოგეხსენებათ, თუ სულ არ ეჩიჩინები, თავისთავად არას მოიფიქრებენ. — დღეს რომ აქა მყავდნენ, მივცემდი

ხელში საგდებელს კავებით, დავაყენებდი წყლის პირად მოსახვევში და ვაჭერინებდი ჯირკებს... შემას დავამზადებდი, ზედ კარზე მოყენებულს.

— მართლა, სად იყო ამდენი ხე-ტყე, რაც ამ წყალს მოაქვს? აცდის, აცდის და ჩამოატარებს.

— მთაში დამზადებულ ხორებს დაშლიდა ნიაღვარი და ჩამოპყრიდა წყალში.

— აგრე იქნება... სხვა ბიჭები აღარ არიან, რომ მიაყენო?

— გახლავან!.. როგორ არ გახლავან? მაგრამ ყველას თავთავისი საქმე აქვს, მოგეხსენებათ, და მწყემსების მოცდენა მიტომ მაწუხებს.

— თუ ვიყვარდე, რამდენიც შეიძლოთ, იმდენი დაამზადეთ!.. კირი გვაქვს დასაწვავი, რომ საყდარი შევაკეთოთ როგორმე. მოძღვარი აღარ მასვენებს და ქალბატონსაც დაუჯინია: უნდა შევეღოსოთო!.. კარგია! სულის საქმეა!.. წყლის მოტანილი შემა წმინდა იქნება და წმინდა საქმესაც უნდა მოხმარდეს.

— აგრე ვქნათ, შენი ქირიმი!.. — ამ საუბრის დროს, შორს, ხვადბუნებში, გამოჩნდა ერთი ვინღაც ცხენოსანი. პირდაპირ სასახლისაკენ მოაგელეებდა ცხენს. ზაალმა შენიშნა და სთქვა: მოურაეო! ის ცხენოსანი, ვილაცა არის, თუ ფათერაკს არას გადაჰკიდებია, სწორედ გიყი უნდა იყოს!.. თავშიშველა, უქულოდ, რომ კაცი მოგზაურობდეს, ვაგონილა?

მოურავი მიაჩერდა და ღიმილით მოახსენა:

— იმერელი უნდა გახლდესთ ვინმე! — გაჩიჩილ თმაზე ფაფანაკი ედება და არ ეტყობა.

— იმერელი?! იმერელს აქეთ რა უნდა?

— რა მოგახსენოთ, მაგრამ, სწორედ იმერელი-კი უნდა გახლდესთ — ცხენსაც ისე მოათამაშებს! — ცხენოსანი ამასობაში პირდაპირ მოადგა არაგვს. ხიდი რომ წაღებულ იქნა დახვდა, ფონს დაუწყო ძებნა: აატარ-ჩამოატარა წყლის პირად ცხენი და ბოლოს უკანვე გააბრუნა. „ვე, პუ! შენ საქმეს, ნურას უკაცრავად, იმერელო, ხიდი ვერ დაგახვედრეთ!“ — სთქვა დაცინვით ზაალმა და მიუბრუნდა მოურავს — „იმერეთის ღელეები ეგონა, ბუჭულა წისკვილების საბრუნებელი... მგონია, ისე კი დაფრთხა, რომ ერთ წლამდე ღომიც ვეღარ იცნოს!..“

— შენი რისხვა ნუ მომეცემა, თუ არ გამოალოცვინა, გული საგულეს აღარ შერჩეს! — დაემოწმა ღრეკით მოურავი.

ცხენოსანმა მისი ბედაური გააქენ-გამოაქენა ქალებში, გაახურვა და წამოიყვანა პირდაპირ მდინარისკენ. რომ მოადგა კიდეს, ჰკრადენი და გადაუშვა აზღვავებულ წყალში. ცხენმა და კაცი, ორივემ, ძირი გაიარეს, თითქო ჩაინთქენო. ცოტახნის შემდეგ ამოჰყო ცხენმა თავი და იწყო ცურვა გვერდელად: მხედარი ზურგზე ეკრა და თავს უჭერდა, რომ პირდაპირ მეორე კიდეზე გაეყვანა კლდის ზემოთ; მიუახლოვდა კიდეს, მაგრამ წყალმა დიდი ხე ჩამოატარა და მოხვდა

ცხენს; ცხენი მოტრიალდა, მისცა თავი ქვემოთკენ წყალ-წყალ. რად-
განაც გასასვლელ კიდეს ჩამოსცდა: მხედარმაც მიუშვა ლაგამი და
თვალის დახამხამებამდე ტრიალ მორევში ამოჰყვეს თავი. — „არიქა,
ვინ ხართ მამაცი?! მიეშველეთ! მცურავებს დაუძახეთ! უშველეთ!“
ჰყვიროდა ერისთავი. მორევში ცხენი შეჩერდა, თითქოს თავს ანებებს
ბრძოლას და ბედს ემორჩილებოა. მაგრამ, მხოლოდ თურმე ისე-
ნება. მოიკრობა უკანასკნელი ღონე და მხედრის კიკინით გამხნევე-
ბული, გადაეშვა საჩქევზე. იქ-კი რამდენიმეჯერ გადაატრიალა ადუ-
ლებულმა წყალმა. მხედარი ზედ აღარ იჯდა, ფათარში ხელჩაკიდე-
ბული განზე მიჰყვებოდა ცურვით. დიდზე ადევნა თვალი ერისთავმა
და ბოლოს, როცა მიეთარენ და აღარ სჩანდნენ, მწუხარებით სთქვა:
„ვაი უბედური!.. აქ კიდევ შეიძლებოდა შველა. ამ მორევში, მაგ-
რამ იქ, იმ უტნაურ ჩენჩქერში, ვინღა რას გააწყობს!..“ სთქვა და
საჩქაროდ დააპირა წასვლა.

ყვირილზე მარიამი შემოვარდა დაფეთებული. ქმარმა უამბო
ყოველიფერი და. რადესაც მიაწია ბოლომდე, უთხრა: „იქ-კი დაი-
ლუპენ. მგონია, საჩქევშიო!“ მარიამმა მოუხშირა კივილს, ორჯელ-
სამჯერ დაიკრა მუხლებზე ხელი და ერთხელ ყბაზედაც ჩამოსივა.
თითქო ჩამოიბოტნაო. ბევრი იწუწუნა: ვაი, დედი მისის თვალების
დადგომასო! და რომ მოიოხა გული, დავითნი გადაშალა... მიმართა
ჩვეულებრივად ჭირის კანონს...

შემოიტუხა მოურავი და ჩაახველა. — რა ჰქენი. მოურავო? ვერა-
ვინ მიაშველე? — ჰკითხა ზაალმა.

— შივაშველე, შენი ჭირიმე. მაგრამ მცურავები შემიშინდნენ.
ველარ შებედეს წყალში!.. ნამეტანი გადარეულია.

— ჩაატარა?

— შორს არ წაუღია! იქვე მოსახვევში, ხეებს რომ ხერგავს ხოლ-
მე! ზედ მიაყარა...

— ეგებ გამოატანინო როგორმე, მადლია! — სთქვა ქალბატონმა.

— რაღა გამოსადევი ვახლავთ, შენი ჭირიმე? — კაი რამე-კი
გახლდათ!.. ას ოქროდ მამა შვილს არ დაუთმობდა!..

— ზომ არ გადარეულხარ, მოურავო? — ბრძანა ვაჟბატონმა —
მირონცხებულზე მაგრე ვაგონილა ლაპარაკი?

— ვინ მირონცხებულისა. შენი ჭირიმე? მე ცხენზე მოგახსენებთ.
თვარა ის კაცი როდი დამხრჩვალა.

— როგორ თუ არ დამხრჩვალა?! — მიაყვირეს ორივემ.

— თქვენი რისხვა არა მქონდეს!.. აქ რომ ჩაჰყო თავი წყალში.
ე: იქ ამოჰყო, ჰა, იხვიეთ!.. ცხენის დალუპვას ჩივის: როგორ ვერ
გადავარჩინეო, თვარა თეთონ, გინდ წყალიც არ გადაახმოდეს თავზე...
გაწუწუნულა-კი ძალიან და სახაბაზოში შევვზავნე თორნეზე გასა-
შრობად!..

— მადლობა ღმერთს! სწორედ კაი მახარობელი ხარ!.. მიამა ქეშმარიტად! ვინ არის და რა საქმე აქვს, ვერ გაიგე?

— ჯერ არა უთქვამს-რა, შენი ჭირიმე! თქვენ ნახვას-კი ეჩქარება და, როგორც-კი გაშრება, გაიხლებათ, თუ უბრძანებთ!

— ძალიან კარგი იქნება... შემომგვარე! — მოურავი გავიდა და ერისთავი-კი გახარებული ეუბნებოდა თავის მეუღლეს: „არ ყოფილა უბრალო ვინმე! უკეთესი სიმარჯვე ღმერთმა შეარცხვინოს!.. ხომ გაიგონე, მცურავებმა ვერ შეებედეს შეცურვაო; და იმან-კი ეს აზღვა-ვებულნი არაგვი სიგრძისად გამოიფლო ლაჯებში!... სწორე მოგახსენო, მეც გამიჭირდებოდა ჩემ სიყმაწვილეში მაგის ვაბედვა!“ — მარიამმა გაიცინა და ჩაახველა.

— რას იცინი? გაგახსენდა განა, შენ რომ თავს გაწონებდი და ალაზანში ჩავგადე ცხენი? ეჰ, ყოველიფერს თავისი დრო აქვს — დაამატა ხენეშით.

მოურავი შემოუძღვა ახალგაზრდა კაცს. ტანმაღალი, წელში წვრილი, მხარბუქიანი, ფაფანაკ-გადადგებულნი, გაჩეხილი თმით და გაწკვერტილის ულვაშებით ტიტველა პირზე, სწორედ სასიამოვნო შესახედავი იყო. მოხდენილად გადაიჯვარედინა ფეხები და თაყვანი სცა ერისთავს.

— გამარჯობა შენი! — უბრძანა ერისთავმა.

— ღმერთმა გამარჯვება ნუ მოგიშალოსთ, ჩემო ხელმწიფევ! — მოახსენა მოსულმა და მეორედ სცა თაყვანი.

— მადლობა ღმერთს, რომ გადარჩენილხარ!.. რა გაჭირვება გადგა მისთანა, რომ განსაცდელში იგდებდი თავს?..

— ჩემი განსაცდელი რაღა სახსენებელია, შენი ჭირიმე, მაშინ როდესაც მთელი საქრისტიანო განსაცდელშია ჩავარდნილი?!. მასთანაც არ მეგონა, თუ ეს დღე დამადგებოდა... ცხენის იმედი მქონდა. ბევრჯერ შემიცურვებია ჩემი „აფხაზურა“ აღელვებულ ზღვაში და არა გამჭირვებია-რა, და დღეს კი ამ უბრალო წყალმა დაგვამარცხა. ალბად წერა იყო! — სთქვა და ისეთი ამოიხვნეშა, თითქოს გულ-ღვიძლი ამოატანაო! თვალებზე ცრემლი მოადგა.

— შენ, როგორც გატყობ, ძალიან გებრალება შენი „აფხაზურა!“

— ძმასავით მყავდა, ჩემო ხელმწიფევ, თანშეზრდილი და შეჩვეული.

— თუ ზღვაში მისთანა არა იყო-რა, ხმელეთზე ჩემს „არაბულას“ ვერავინ მისწვდება... სამაგიეროდ მიჩუქებია შენთვის!

ქაბუქმა რამდენიმე ბიჯი წინ წადგა, ცალი მუხლი მოიყარა და ჩოხის კალთაზე აკოცა. მოურავი შეიშმუნა და შურით შეხედა დაჯილდოვებულს.

— მოურავო — ბრძანა ზაალმა — ხომ ვესმის?.. რას ყოყმობ? ზედაც შენი მოჭედილი უნაგირი დაადგი: შენ ჯერ არ გინდა და მერე სხვას გაჩუქებ.

— არ ემჯობინება, შენი ჭირიძე, რომ წითელი ლაფშა უბოძო?

— ვინა გკითხავს? შენ აასრულე, რასაც გიბრძანებენ!

— კი, შენი ჭირიძე, მაგრამ რომ არ იკარებს უნაგირს ის შეჩვენებული!?

— როგორ თუ არ იკარებს?

— არ იდგამს!.. წელიწადია, ზედ არავინ შემჯდარა!.. ორ-ორ მეჯინბეს ძლივს გამოჰყავს!.. გაურავებულია!..

— შენ ჯავრი ნუ გაქვს! ამან იცის და იმ ცხენმა.

— თუ-კი ვერ შეჯდება, რად უნდა?..

— ჰმ! აჰა, ღმერთო, კიდევ თავისას ამბობს — სულელი არ მოქკვიანდება, თორემ გიჟის მოთვინიერება ყოველთვის შეიძლება. შენ რას იტყვი, ყმაწვილო?

— მოვიხმარ ღვთისა და თქვენის მოწყალებით! რაშებს ხედნიან და ცხენი მისთანა რა იქნება, რომ ვერ დაიმორჩილოს კაცმა? — მოახსენა ღმილით.

— მეც აგრე მგონია. ღმერთმა მოგახმაროს! — ახლა-კი მიამბე, რისთვის გარჯილხარ და საიდან ხარ?

— კახეთიდან გახლავარ!

— კახეთიდან?! მერე და გზა შეკრული არ არის?

— გახლავთ, მაგრამ მე-კი ფირმანი მიჭირავს ხელში.

— იმერელი უნდა იყო?

— გახლავარ, მაგრამ დიდხანია, რაც მოვშორდი იქაურობას და კახეთში ვარ! თქვენმა სიძემ გაახლათ ჩემი თავი, ბიძინა ჩოლაყაშვილმა.

— რა ამბავია?

— წიგნი მოვართვათ და იქიდან გაიგებთ ყველაფერს. ჩემო ხელმწიფე! — ამოიღო უბიდან წერილი და მიართვა... — ესეც ქალბატონმა მოართვა დიდ ქალბატონს...

— საკვირველია, რომ არ დაგსველებია?..

— გასანთლულ ტილოში გახლდათ გახვეული! — ფაცაფუცით ვახსნა წიგნი ერისთავმა და დაუწყო კითხვა ჩუმად. მისმა მუღულემ სათვალეებს დაუწყო ძებნა. მოურავი და იმერელი-კი იდგენ და შესჩერებოდნენ. კითხვის დროს ერისთავს აღევლება ეტყობოდა და რამდენჯერმე შეხედა იმერელს...

— ხომ არ ვადარეულა?!.. რა მოსაფიქრებელია!.. — ჰკითხა ზაალმა. იმერელმა მოურავს შეხედა და ხმა არ ამოუღია... ერისთავი მიხვდა და დაითხოვა მოურავი. მარიამიც სათვალეების მოსაძებნად წავიდა. დარჩენ მარტო ორნი.

— იწერება: „ქრისტიანობა ამოვარდაო, წირვა-ლოცვა აღარ არის. ზარების რეკა აღარ ისმის, ხატები შეურაცხყვეს და ტაძრები გააუპატიურესო“... ეს ჩვენც ვაგონილი გვქონდა. მაგრამ რა ვქნათ, რომ თავზევით ღონე აღარ არის!.. ღვთის რისხვა მომდგარია და უნდა ავიტანოთ, ღვთის ნებასვე უნდა მივენდოთ!

— მე რა მრჯის თქვენი სიტყვის შებრუნებას, შენი ჭირიმე, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ: „ურია იბრჩობოდა და ღმერთი ახსენა: მიშველო! ღმერთმაც უბძანა: ხელი გაანძრიე და გიშველიო!“

— ეგ ანდაზა კარგია, მაგრამ უფრო სხვა დროს!.. მარტო ხელის განძრევა ველარას გვიშველის!.. მაინც რისი იმედი აქვს?

— ჯერ ღვთისა და მერე თქვენი... ხუთასი მეომარი თვითონ გამოჰყავს სულ დარჩეულები, ხუთას-ხუთასს ერისთავებიც ჰპირდებიან, — ეს ათას ხუთასი; ერთი ხუთასის იმედი თქვენგანაცა აქვს!..

— მერე-და ორიათასის კაცით სამოციანთასზე გალაშქრება რა მოსაფიქრებელია? სხვა რომ არა იყოს-რა, ისიც კმარა, რომ ალაზნის პირზე, ვაღმა-გამოღმა, თხუთმეტიათასი ულუსი სახლობს... დიდი და პატარა ყველა მეომარია.

— ორიათასი ქართველი ხუმრობა არ გახლავსთ, შენი ჭირიმე, თუ აქედან შემწეობაც იქნება. ნათქვამი გახლავსთ: „ცდა ბედის მონახერეაო“.

— ეგ ანდაზა ჩემისთანა ხნიერებზე აღარ სჭრის!.. ჩემი სიძე ჯერ კიდევ ყმაწვილია, გული საგულეს აქვს! — მე მიკვირს ქსნის ერისთავისაგან, როგორ დაეთანხმა?.. არ იცის, რომ მაგით იქ ყვენს ააშფოთებს და აქ ქართლის მეფეს გაარისხებს?

— გამარჯვებას რომ გაიგებს, ქართლის მეფეც აღარას იტყვის. მართალია, გათათრებულია, მაგრამ გული მაინც ჩვენკენ უფრო აქვს და, რომ გამარჯვება ჩვენ დაგვრჩება ღვთით, ამაზე ეჭვი არ უნდა ვიქონიოთ.

— აბა, ჩემო იმერელო! ყმაწვილი ხარ და წინდახედულობა გაკლია. მთელმა კახეთმა ვერა უყო-რა და ახლა ორიათასი კაცით უპირებთ გადენას? აბა რა სათქმელია! ციხეები ხელში უჭირავთ და ქალაქი!.. ვერცარას კახეთს ვუშველით და ქართლსაც საფრთხეში ჩავაგდებთ... გამძვინებული ყვენი მიზეზს ეძებს, რომ ქართლსაც ის დღე დააყენოს. რაც კახეთს! დღეს თუ კიდევ სული გვიდგას. ბატონი მეფის წინდახედულობის ბრალია. ღმერთმა დიდი დღე მისცეს ვახტანგ მეფეს!

— შახნავაზს?! — ნაღვლიანის ღიმილით უპასუხა იმერელმა. და უნდოდა რალაც მოეხსენებია. მაგრამ ამ დროს გიჟივით შემოვარდა კირილე მღვდელი და მოახსენა:

— ქსნის ერისთავები ვიახლენ, შენი ჭირიმე!

— ქსნის ერისთავები?... მობრძანდენ.

— ისინი გახლავან. შენი ჭირიმე! სწორედ ისინი — იმეორებდა გულამოვარდნილი — სწორედ ისინი ვნახე!.. დიდება შენს საკვირველებას, უფალო!..

— მღვდელო, შენ როგორღაც ვერა ხარ შენს გონებაზე?

— თქვენი რისხვა ნუ მომეცემა, ისინი არიან, სწორედ ისინი! ვიცანი!

— დიდი საქმე მომხდარა! რა ვქნათ მერე, რომ იცანი?.. ახა, ღმერთო! რას გაჩერებულხარ? წადი, სთხოვე მობრძანდენ. შეუძენი სასტუმროში და მეც ახლავე მოვალ. — ქალბატონს შეატყობინეთ!.. შენ, ჩემო იმერელო, მიდი მოურავთან. მოიცადე, სანამ პასუხს მივწერდე ჩემ სიძეს... ეს ერისთავებიც უმიზეზოდ არ უნდა იყონ ჩემთან მოსული... — ჩაილაპარაკა თავისთვის და შევიდა ოთახში.

მთელი ოჯახი ფეხზე დადგა. ფარეშები გარბი-გამობობდენ აქეთ-იქით: მზარეულებმა ნებიერი წამოაქციეს, ხაბაზებმა თორნე ჩაუკიდეს; გამღლები დატრიალდენ და შეიქნა ერთი ალიაქოთი. მოურავი დიდი გულმოდგინებით შეჰყვიროდა ხან ერთსა და ხან მეორეს: „არიქა, მიშველეთ!.. აბა, გაისარჯეთ! არ შემარცხვინოთ!.. აბა, თქვენ იცითო!“ და სხვანი. ამაებს ძალიან გულმოდგინებით იძახოდა, მაგრამ თვითონ კი ერთ ალაგას იღვა და არ ინძროდა, არც ის იცოდა, ვის რა უნდა გაეკეთებია და ვინ რა საქმეზე მიდიოდა... ის მხოლოდ ისე, როგორც მოურავის რიგი და წესი მოითხოვდა, ასე იჩარჩებოდა, რომ მისი კიჟინა გაეგონათ და ერთგულებაში ჩამოერთმიათ. ცხვრები მოაბლავლეს, ქათმები ააკრიანეს, ბატ-ინდოური მორეკეს. იყო ერთი ფაცა-ფუცი და მზადება. მოურავი ხან იმას დაუხვდებოდა წინ და ხან ამას. სინჯავდა საკლავებს, სიმსუქნე ხომ არ აკლიათო, და ოფლს იწურავდა.

ამ დროს ერისთავები, სტუმრები და მასპინძელი, სამივე, ერთად იჯდნენ სასტუმრო ოთახში ტახტზე ფეხმორთხმით და გაცხარებული საუბარი ჰქონდათ. ერთი მათგანი, ახოვანი მოხუცებული, გაჩუმებული იყო და თავისქნევით ეთანხმებოდა ახალგაზრდა კაცს, გაცხარებით მოლაპარაკეს.

— შალვა ჯერ ყმაწვილია და გულის აუყოლობა მაგისტვის ძნელია. ჩემი სიძე ბიძინაც არ არის დიდი ხნის... მასთანაც ყოველდღე უყურებს თავის თვალთ ქვეყნის უბედურებას და თვითონაც თავს იმეტებს. მაგრამ შენ-კი, მიკვირს. ჩემო ელიზბარ — მიუბრუნდა მოხუცს ზაალი — ლხინი ბევრი გინახავს და ჭირი კიდევ მეტი აგიტანია!.. მადლობა ღმერთს. გამოცდილება არ ვაკლია, და როგორ გაივლეთ გუნებაში მაგისტანა ძნელი საქმე?

— რა ვქნა, ჩემო ზაალ?.. მეც ბევრი ვურჩიე ამ ჩემს ძმისწულს და შეილობილს. მაგრამ რომ ვერა შევასმინე-რა?.. დაუტინია: მარტო წავალო!.. და მასთანაც, ღმერთთან სწორი სჯობს, მეც მიჯდება ჭკუაში ამ ყმაწვილების განზრახვა!.. ამისთანა სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობია! საქრისტიანო უნდა იზობოდეს და ჩვენ აქ უნდა ვისხდეთ გულხელდაკრეფილი?.. ..უგანგებოდ ვერას მიზმენ, გინდ შემებან ხმელთა სპანიო!“ ჩვენც მივენდოთ განგებას!

— კი, მაგრამ განგებას უნდა დავაცადოთ... დღეს ასეა, ხვალ ისე იქნება; აი, გუშინ რა ავდარი იყო და დღეს რა დარია! — დროსაც შერჩევა უნდა.

— უკეთესს დროს ჩვენ ველარ ჩავიგდებთ ხელში — წამოიძახა ცხარედ შალვამ. — კახელების გულისგატენა ქართლსაც გადაედება!.. ჯერ კიდევ, სანამ სასოება არ წარჰკვეთიათ და კიდევ რალაც იმედი აქვთ კახელებს, ჩვენც უნდა მივეშველოთ!.. თუ ვერ გავიმარჯვებთ. სახელოვნად მაინც დავიხოცებით: „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანიო!“

— დიახ, კარგი კაცის ნათქვამია ევ სიტყვები, მაგრამ არც იმას უმოძღვრებია ცუდად, ვინც სთქვა: „სიფრთხილეს თავი არა სტკივაო“.

— კი, მაგრამ ხანდახან სიფრთხილე სიფრთხალის განაცოფია! — ჩაილაპარაკა ღიმილით ელიზბარმა და სიამოვნებით შეხედა შალვას.

— აგულიანებ? — სთქვა წყენით ზაალმა — თქვენ შეგიძლიათ თქვენი თავი გასწიროთ, მაგრამ ქვეყანას რას ერჩით? იმას აღარას ჰკითხავთ?... ორიდასი მხედარი იქ გავწყვიტოთ... ჩავკლათ! აქ ვინ-ღა დავახვედროთ, როცა გარისხებული ჩვენზე მოვლენ?... მაგ ურჩობით მეფეს გავიწყრომებთ და მეტი არა გამოვა-რა... ჯერ, ასეა თუ ისე. თავის წინდახედულობით ბატონმა მეფემ ქართლი შეინახა. ყუენის გული მოგებულნი აქვს და ჩვენ რათ გავუხსნეთ მიზეზად, რომ ამდენი ხნის მეცადინეობამ ჩალად ჩაუაროს?

— ვაი, ამისთანა ქვეყნის შენახვას!.. — წამოიძახა ცხარედ კიდევ შალვამ. — კახეთი გათათრდა; ქართლის მეფე, მირონცხებულის ვახტანგ, დაცვეთილ შახნავაზად გადაიქცა... სამოც ქალ-ვაჟს გარდა, დღეს კიდევ ორი იმდენს ვაგზავნით ხარკად ყოველწლობით... ქვეყანა გოდებით აივსო. — მეტი უბედურება რაღა დაადგება ქვეყანას!?. დღეს, თუ ხვალ. ქართლიც აღარ იქნება, ისიც კახეთით აობრდება. მხოლოდ ის იქნება, რომ კახელებმა სახელი მაინც ნახეს. ხორცი გასწირეს და სული გადაირჩინეს, და ჩვენ-კი სულსაც ვწყმენდავთ!..

— მართალია — დაამატა ელიზბარმა — „მტერი მოყვარულად მოსული მტერზედაც უარესიაო!“ — შახნავაზის მელაკულობა პირველი არ არის... მანამდე ეფერება შახნავაზს, სანამ ესაჭიროება და მერე-კი უკუავადებს! უნდა, რომ ჯერ კახეთი ჩაჰყლაპოს ხელშეუშლელად და მერე ქართლსაც მოსწვდებდა... მტერი პირდაპირი ისე საშიში არ არის, როგორც მოყვრულად შინ მელასავით შემოპარული.

— ქეშმარიტად მაკვირებს თქვენი განზრახვა!.. მე ჩემის მხრით ვერც არას გაგედავ და უარს შევუთვლი იმ ჩემ სიძეს და თქვენ-კი ღმერთმა ხელი მოგიმართოთ! არ ინანოთ ბოლოს-კი!.. — დიდხანს ვასტანა მათმა საუბარმა: შალვა ცხარობდა, ზაალ მოთმინიზიდან გამოდიოდა და ელიზბარი ორ ცეცხლ შუა იყო, ორივე მხარეს აგონ-გროვებდა, რაც-კი მოხერხდებოდა. ბოლოს იქამდე მიდგა საქმე. რომ ქსნის ერისთავები უსადილოდ აპირებდნენ წასვლას... უკმაყოფილოდ წამოდგენ ზეზე, მაგრამ კარი გაიღო და შემოვიდა მარაში. ხელში წმინდა გიორგის ხატი ეჭირა: „ღმერთმა კეთილად დაავაგირ-

გვინოს ეგ თქვენი ქრისტიანული განზრახვა და ეს იყოს თქვენი წინამძღოლო!" — დაუსვენა ხატი. სამივე ზეზე წამოდგა გაკვირვებული. „ჩემო ბატონო! — მიუბრუნდა ქმარს — ქვეყნიური გონება ცამდისაც რომ უწევდეს, მაინც ვერ მისწვდება ღვთის განგებას!.. ნუ ეწინააღმდეგები და ეურჩები ამათ სურვილს, რომელიც იქ თურმე, ცაში, დასკვნილა და აქ მხოლოდ საგულისხმოდ გადმოტანილა!.. შემოდი, მამაო, და ამხილე!..“ გასძახა მარიამმა. შემოვიდა კირილე და გაჩერდა. ერისთავები ერთმანეთს შეჩერებოდნენ, თითქო ეკითხებოდნენ: რა ამბავიაო? — „აბა, მამაო, რას იტყვი?“ — განაგრძო მარიამმა.

— ეგენი გახლავან, შენი ქირიმე, ვიცანი!..

— მღვდელიო, რას დაგიჟინია: ვიცანიო? ეს მეორედ ამბობ... რა ვქნათ მერე, რომ იცანი?.. გამოცანა გერგება, თუ? — ჰკითხა გულმოსულმა ზაალმა.

— აცი მოგახსენეთ, ბატონო, ისინი არიან მეთქი!..

— ხომ არ ვადარეულხარ?.. მეც ვიცი, ვინც ბრძანდებიან.

— არა, ბატონო. მე ხომ მაგას არ მოგახსენებ!..

— რა დაგემართა? როგორ ვერ გაიგე? სიზმარში რომ ნახა... — გააწყვეტინა მარიამმა.

— სიზ...მარ...ში?! — ვაოცებით იკითხა ერისთავმა და პირი გააღო.

— დიახ, ჩემო ბატონო! — სთქვა კირილემ და მოჰყვა თავიდან სიზმარს... ერისთავები ვაოცებით უგდებდნენ ყურს. როცა მივიდა კირილე იმ ადგილამდე, სადაც საყდარში შესულმა გმირები დახოცილი ნახა, ზაალმა უტბად გააწყვეტინა სიტყვა: მესამე? მესამე ვინ იყო? ველარ იცანი?..

— ახლა ესენი რომ ვნახე, ისიც მომაგონდა... თქვენი სიძე გახლდათ. სწორედ ის იყო!..

— ბიძინა ჩოლაყაშვილი? მე ხომ არ გინახავარ?

— არა. შენი ქირიმე, თქვენ იქ არ ბრძანებულხართ!.. — „და ის უცხო მხედარიც ეს იქნებოდა! — მიაშვირა ხელი მარიამმა წმინდა გიორგის — გწყალობდესთ და გიწინამძღვროსთო!..“ — ერისთავები გაქვევებულსავით იდგნენ საგონებელში ჩავარდნილი და ხმას ველარ იღებდნენ. ბოლოს ელიზბარი მოუბრუნდა ზაალს: „ახლა რაღას იტყვი?“

— იყავ ნება უფლისა! რაღა მეთქმის?.. აქ წინდაწინვე სასწაულსა ვხედავთ... თქვენ სამიცა კმარხართ! ხომ ხედავთ, მე ნამეტანი ვყოფილვარ... მე მეფის ურჩი ვერ გაეხდები... მაგრამ, თუ კირილე მოძღვრის შეგონებით ჩემი საყმოდან წამოგყვებათ ვინმე, არ დაეუშლი, მით უფრო, რომ მე არა ვიცი-რა! — გაიცინა და ჩაილაპარაკა — მამაო კირილე, იმეღია. შენ თუ შეაგონებ და ჯვრით ხელში წინ წაუძღვები, წაგყვებიან.

— ღმერთო შენით!... — სთქვა კირილემ, გამოისახა პირჯვარი და ემთხვია ხატს.

— ამინ! — გაიმეორეს ერისთავებმა და ემთხვიენ ისინიც... მერე დასხდნენ და შეუდგენ თათბირს: მოილაპარაკეს, დრო დანიშნეს, მაგრამ გაათრთხილეს—კი ერთმანეთი, რომ ეს საქმე საიდუმლოდ ყოფილიყო. სპარსელების სახელიც არ უნდა სსენებულიყო და მიზეზად იმერლები გამოეგონებიათ, რადგანაც ისინიც იმ დროს დადიანზე ეპირებოდნენ ვალაშქრებას. სიზმრით გამხნეებულსა და დაიმედებულ ერისთავების სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა. გაიმართა ლხინი, როგორც არაგვის, ისე ქსნის ერისთავების საკადრისი. მზის გადახრამდე შეექცენ და მერე გაუდგენ ვზას. მეორე დღეს იმერელმაც ჩაიღვა უბეში სადასტურო წერილი, ჩოლაყაშვილთან გატანებული, გააცურვა თავისი ახალი ბედაური „არაბულა“ და იმ გზითვე წავიდა, რა გზითაც მოდროდა... მოურავი შესჩერებოდა გამოლმიდან და გულზე მუქს ირტყამდა: „ვაი, შენს ტყავს!... ბატონს იმისთანა ბედაური გამოალალა მის ვახრეკილ ბახში და მე ზედაც აღარ შემომხედიაო“ — წუწუნებდა გულდაწყვეტილი და აქეთ-იქით აქნევდა თავს.

თავი მესამე

ერთ დროს საწერეთლოში ბევრი გამოჩენილი აზნაურიშვილი იყო, მაგრამ ბაქარა ბაქარაძეს—კი ვერავინ შეედრებოდა. მეფის ერთგულმა, ბატონის მორჩილმა და ქვეყნის მოყვარულმა გვარიც—კი დააწინაურა. არა თუ თავისი სახლი. წერეთლის მოურაობამ მაინც სულ ფეხზე დააყენა. ერთადერთი სამწუხარო მისი ის იყო, რომ შვილი არა ჰრჩებოდა. მაგრამ, როცა, მეზობლების რჩევით, ახალშობილს „გლახა“ დაარქვა და ღვთის სახელობაზე გაუშვა, ისიც მართლა ჩიტვით წამოეზარდა. ვაჟს კიდევ ორი ქალიც თან მოჰყვა ტყუპად და ამან ზომ სულმთლად დააგვირგვინა მისი ბედნიერება. მაგრამ „სოფელი განა დიდხანს ვისმეს ახარებსო?“ მართალი ნათქვამია: „ერთი ხიდან ჯვარიც გამოვა და ბარიცო!...“ სულ სხვანაირი კაცი იყო მისი უმცროსი ძმა კიკო!... ოჯახზე გულავარდნილი და გარეწარი, ამბობდა გუნებაში: „სადაც კვამლი მალაღიო, მეც იმისი მაყარიო“ და ლხინი, ან დღეობა არსად გაუცდებოდა. აქეთ-იქით ხეტიალში ერთხელ სადღაც სახადს გადაეყარა და შინ საორმოცო სნება შემოიტანა. თვითონ მოიხადა, მაგრამ ძმა და რძალი—კი, ორივე, ერთი კვირის განმავლობაში გამოათხოვა წუთისოფელს. დარჩენ ობლები ბიძის საპატრონოდ. კიკო დააწვა საესე ოჯახს თავზე და ნელ-ნელა გაუტკბა ბატონობა.

პატარა ქალები გააბარა ღვიმის მონასტერში და ვაჟი—კი მიუშვა ნებაზე, რომ, ეგები ფეხი საღმე წაამტკრიოს, საფრთხეში ჩავარდეს და ოჯახი მე დამრჩეს საკუთრადო! მაგრამ ნათქვამია: „კვიცი გვარზე წაეაო“; დღითი-ღღე პატარა გლახუკი სიკეთეში შედიოდა და თექვს-

მეტი წლისას იმ ახლო-მახლოში ველარავენ სჯობდა. ერთხელ, სასახლეში მიმავალმა შენიშნა, რომ დიდი და პატარა, ბატონ-ყმიანა, ყველა ერთად ეზოს-ხეს გარს ეხვეოდნენ. ჭიშკარს რომ მიუახლოვდა, გადახტა, ცხენი ყორეზე მიაბა, და ქვეითად ეახლა ბატონს. „ოჰ, გამარჯობა შენი — მიაყვირა წერეთელმა — სწორედ კაი დროს მოხვედი!.. გაქებენ და, თუ მართალია, ახლა გამოჩნდება: ქორი ჩამოეკიდა ხის წვეროზე და უნდა აუშვა როგორმე.

— ბატონი ბრძანდებით! ასვლით აველ ხეზე, მაგრამ ი შტო რომ ველარ მიმაგრებს წვეროში?

— ჰო და, საქმეც ეგ არის, მიაძახეს აქეთ-იქიდან კარისკაცებმა, თვარა ასვლით განა ჩვენ-კი ვერ ავიდოდით?

— არა, სხვა რამე უნდა იფიქრო! — დაამატა ბატონმა.

— მაშ, მეტი აღარა გაეწყობა-რა, თოფით უნდა აეუშვა. — მოახსენა გლახუკმა.

— თოფით?! ქორი-კი არ მომიკლა!

— რა ბრძანებაა! — ღიმილით უთხრა ახალგაზრდა ბაქრაძემ და გადმოიღო თოფი, რომელსაც, იმ დროის მიხედულობით, არ იშორებდა და სულ თან დაჰქონდა. გადგა განზე, წამოიჩოქა ცალ მუხლზე და ამოიღო ნიშანში. ყველამ სული გაიკმინდა. დაიჭექა თოფმა დაბლა და მალე ქორმა შეიფრთქიალა.

— „ეჰ, წაგიხდა“ — მიაყვირა წერეთელმა.

— რათა, შენი ქირიმე?.. ქორი ორივე ფეხებით გახლავსთ ჩამოკიდებული, გაფარჩხულად, და ერთი ტყვია ორივე თასმას ხომ ვერ მიუდგებოდა? მარჯვენა შევწყვიტე და ახლა მარცხენას ვესტრო! — გატენა მეორედ თოფი და ესროლა. ქორი დაბლა დაეშვა, მაგრამ ჯერ შუამდისაც არ ჩამოსულიყო, რომ უცბად ჰაერშივე გადატრიალდა და ჰკრა ცაში კამარა. გაფრენილ ქორს ბაზიერები დაედევნენ. ყველას ძალიან გაუკვირდა ეს სიმარჯვე ახალგაზრდა მეთოფის, მაგრამ თვითონ იმას არც-კი შეუშინებია, თოფს დაუწყო ფერვა.

— გამომიტანეთ ჩემი ყირიმი! ნათქვამია: „თოფი მეთოფეს და მეთოფე სოფელსო“. სწორედ შენი საკადრისი ყოფილა ის თოფი, და ღმერთმაც შენ მოგახმაროს! — სთქვა წერეთელმა. — გამოიტანეს წვრილლულიანი, სულ ოქროთი შემოსალტული, გრძელი თოფი და გადასცეს მეთოფეს.

სასახლეში ბევრს არავის დარჩენია სასიამოვნოდ ახალგაზრდა გლახუკის გამარჯვება, მაგრამ მაგიერად ერთი-ვინმე კი სულ სხვა გუნებაზე დააყენა: კომკიდან თურმე გადმომდგარიყო ახალგაზრდა წერეთლის ქალი და სარკმელში უყურებდა გულისფრიალით ამ ამბავს. ვაგონილი ჰქონდა ახალგაზრდა ბაქრაძის ქება გულში გასავლებად, მაგრამ დღევანდელმა ნანახმა-კი ისე გაიტაცა, რომ თავი ველარ შეიმაგრა და სატრფიალოდ გადაუშალა გული.

ტყუილად არ სჩიოდა ძველად სამღვდელოება, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ სახარებაზე უფრო გაუტკბა ქვეყანასო; საუკუნეების განმავლობაში, დიდი და პატარა, ყველა იმას ეწაფებოდა: კაცები ტარიელ-ავთანდილსა ჰბაძავდენ, ქალები ნესტან-თინათინობას სცდილობდენ, მეფე და კარისკაცები — როსტევენ-სოგრატობაზე სდებდენ თავს, მსახურნი შერმადინობდენ და მოახლე-გამღლები-კი ასმათობას სჩემობდენ. აქაც, ამ შემთხვევაში, წერეთლის ქალს გამოუჩნდა ასმათი და გაიმართა მიწერ-მოწერა. სიყვარულის უმეცარმა ახალგაზრდა ბაქრაძემ იგრძნო პირველად უცნაური რამ, გაიმსჭვალა სულიან-ხორციანა, მიჰყვა სიყვარულის მდინარეს, გადაჰყვა საჩქევს და შეტოვა მორევში. გუნება შეეცვალა, ჩვეულებრივ რამეებს თავი დაანება და მარტო ხალვას ეძლეოდა. „შორით ბნედა, შორით კენესაო“ — ამბობდა გუნებაში და სატრფოს საიდუმლოდ ითვალისწინებდა. იმ დროის ქალები პირობას უდებდენ საყვარლებს: „გვიჩვენეთ საქმენი საგმირონიო“. ეს პირობა ჩვეულებისამებრ ახალ შეყვარებულსაც დაუდეს, მაგრამ სად იყო იმ ახლომახლო მისი საასპარეზო? მაშინ კახეთში თათრობა იყო და დიდი და პატარა იქ სპარსელების უღელს ეწეოდა, — განსაკუთრებით თავად-აზნაურობა. ეურჩებოდენ მხოლოდ ზოგიერთები აქა-იქ და მათ რიცხვში ახმეტის ბატონი, ბიძინა ჩოლაყაშვილი, ყველაზე უფრო შეუპოვარი იყო. იმის გმირობის ხმა იმერეთამდისაც უწევდა და, აი, ამას მიმართა ახალმა ავთანდილმა. მოემზადა საუცხოვოდ, გამოეწყო სამგზავროდ, შეიკაზმა „აფხაზურა“ და გაეშურა აღმოსავლეთისაკენ. გზაში სევდები შემოაწვა, სამშობლოს დატოვება გულსა სწყვეტდა და საყვარლის მოშორება ზედ ტანჯვის ცეცხლს აკვესებდა. მიდიოდა და მიდილინებდა:

„ეჰ, სოფელო, რაშიგან ხარ?
 რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა?
 ყოვლიმც, შენი მონღობილი,
 ნიადაგმცა ჩემებრ სტირსა.
 სად წაიყვან სადაურსა,
 სად აღუფხვრი სადით ძირსა“—ო...

შეჰკენესოდა მთვარეს და შესჩიოდა ვარსკვლავებს. თვალზე ცრემლი ადგებოდა, მაგრამ, რომ მოაგონდებოდა უკანასკნელი ლექსის ხანა:

„მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს
 კაცსა შენგან განაწირსა“—ო,

იმედი აფრთოვანებდა და გაორკეცებული სურვილით მიაჩქარებდა თავის ბედაურს. მისი „აფხაზურაც“, გაიგონებდა თუ არა მათრახის ტკრციალს, თითქო მიუხვდა პატრონს გულისპასუხსო, ყურებგაცქვეტილი, გედვივით მოიღერებდა კისერს, აქეთ-იქით ერთს შეიკუნტრუშ-შემოიკუნტრუშებდა და მერე გასწევდა პირდაპირ, თითქო უნდა, რომ გულმკერდით მთა და ველი გაიტანოსო.

კახეთის მეფე, თეიმურაზ პირველი, დავით წინასწარმეტყველს ეტოლებოდა თავის გუნებაში: „ის ჩემი წინაპარი და მე მისი ჩამომავალი, ისიც გვირგვინოსანი-მგოსანი და მეცო“ — ჰფიქრობდა და ის-კი ავიწყდებოდა, რომ დავით მეფობდა უმაღლესად ჩაგონებული და თეიმურაზი მხოლოდ ქვეშევრდომთაგან უმდაბლესად შეგონებული; ის ებრძოდა „ამალეკთა“ და ეს აქ — თათარ-ლეკთა!.. პოლიტიკაში პოეტობდა, პოეზიაში პოლიტიკობდა ის დალოცვილი და მით საზარელ მომავალს უმზადებდა სამეფოს. ამას ატყობდენ ზოგიერთები, მაგრამ ვინ გაჰბედავდა ცხადად მზილებას? — და ჩუმად-კი აქა-იქ საყვედურები ისმოდა.

ზამთრისპირი იყო გამხიარულებული ბუხარი გუგუნებდა და კოპიტის შეშას ტკაცა-ტკუცი გაჰქონდა... ერთი ყმაწვილი კაცი მისჯდომოდა ბუხარს და ნაკვერცხლებს დაშტერებოდა. იქვე, მახლობლად, ტახტზე მხარ-თედოს წამოწოლილიყო მოხუცი და პირისახეს ათამაშებდა, — ეტყობოდა, რომ თავის გულში რაღასაც საუბრობდა. უცბად აიღო თავი ახალგაზრდამ და ჰკითხა მოხუცს:

— რა ამბავია, რომ ეს ერთი ხანია ბატონი სადარბაზოდ აღარ დაბრძანდება?.. ჩაუკეტია კარები და ჩამწყვდელუა!..

— სტვირის გუდას თუ ჰბერავს?! — უპასუხა მოხუცმა ცივად.

— გუდას?!.

— ჰო! შარშან გაზაფხულზე ჩაიკეტა და „ლეილ-მეჯნუნიანი“ დაგვიწერა, ერთხელაც ზაფხულში — „შამი-ფარვანიანი“, მეორედ შემოდგომას — „ხილთა-ქება“ და ახლაც უთუოდ ზამთრის შესაფერსა სწერს რასმე...

— მაგითი არა დაშავდება-რა!.. სწეროს! მოცლის დროს ეგეც კარგია.

— მოცლის დროს?! მერე-და მეფე და მოცლის დრო ვის გაუგონია?.. არა, შეილო!.. მეფე რომ „პიიპუ-პიიპუს“ დაუკრავს, მაშინ მისი სამეფო „ვაი-ვაის“ იმღერებს.

— დავით აღმაშენებელიც მწერალი იყო, მაგრამ სამეფოსთვის არა დაუკლია-რა.

— აღმაშენებელი წინასწარმეტყველსა ჰბაძავდა, აღიდებდა ყოვლის შემოქმედს: მისი იამბიკო ლოცვა იყო და ამისი შაირები-კი ლაზღანდარობაა!..

— რუსთველს ეჯობრება.

— ჰმ! უკვდავების წყარო და ნაძალადევი ჭა, ერთმანეთს ვინ შეადარა?!.

— აგრე ჰკითხე კარისკაცებს!.. მაგრე არ არწმუნებენ.

— კიდევ ეგ არის, შეილო, რომ პირფერობა ახდენს საქმეს! პირმოთნეობა და ფარისევლობა საზოგადოდ კარისკაცების ხელობაა, მაგრამ მეფისგან-კი მიკვირს, რომ სტყუვდება.

— ალბად სნეულებაა, იმ ერთის ზღაპრული მზეთუნახავისა არ იყოს.

— როგორ თუ მზეთუნახავის?

— არ გაგიგონია, თუ აღარ გახსოვს? ერთი მზეთუნახავი თურმე ყოველ დილ-დილაობით მიდიოდა წყაროსთან და, პირს რომ დაიბანდა, ეკითხებოდა ხოლმე წყაროს: „წყაროვ! მე ვჯობივარ, მზე, თუ მთვარეო?“ — „შენც კარგი ხარ, მზეც და მთვარეცო, მაგრამ ეთერი-კი ყველას გჯობიათო!“ — ესმოდა პასუხად და ეყრებოდა გულს. ბატონ მეფესაც სწორედ ისე ემართება: რომ რამეს დასწერს, ეკითხება თავის გულს: მე ვჯობივარ, ჩახრუხა, თუ შავთელიო? „შენც კარგი ხარ, ჩახრუხაც და შავთელიცო, მაგრამ რუსთველი-კი ყველას გჯობიათო“, — უჩურჩულებს გონება და რუსთველის მოქიშპეს შურით ევსება გული.

— უბედურებაც ეგ არის, შვილო: გულში რომ შური შევა, მაშინ სულიც დასნეულდება! დიდი ცოდვაა, შვილო, შურიანობა და ჩვენ სამეფო ოჯახს რალა ცოდვის მიმატება ეჭირვება? განსვენებული პაპამაგისი სულ იმას სჩიოდა, რომ ხალხი გამრავლდა, ქვეყანა გაშენდა და ჩემ კახეთში სანადირო ადგილები აღარსად დამჩაო!.. ამ საყვედურებით აწყენია ღმერთს და კიდეც გადახდა: ღღემდის ვის გაუგონია საქართველოში, რომ შვილი მამას დასტაკებოდეს, და ის-კი მისმა შვილმა, დავით მეფემ, ამ თეიმურაზის მამამ, ციხეში ჩამწყვდიდა; — მეორე შვილმა, გაურჯულოებულმა კოსტანტინემ, მოჰკლა და თავისი ძმა გიორგიც თან მიაჰყოლა!.. აი რა დიდი ცოდვა ტრიალებს მათ ოჯახში. შვილო! სისხლი მართებს და დიდი მსხვერპლიც არის საქირო, რომ გაიწმინდოს!.. — დაამატა ამოოხვრით მოხუცმა და გამოისახა პირჯვარი.

— ღმერთმა შეუნდოს იმ ოჯახს და ნუ მოჰკითხოს მამა-პაპის ცოდვა ჩვენ ბატონ-მეფეს! და თუ მოჰკითხოს მაინც, მის სამეფოს-კი ააშოროს რისხვა! — სთქვა ახალგაზრდამ მწუხარებით და მოიხნა ქული.

— ამინ! — დაამატა მოხუცმა და ხელემაპყრობით მალლა ზეცის-კენ აიხედა.

სწორედ იმ დროს, როცა ორი დარბაისელი მამა-შვილი ბუხრის წინ საყვედურობდნენ, თეიმურაზ მეფე მართლა ჩაკეტილში იჯდა მარტოდმარტო, დიდ საგონებელში ჩავარდნილი. მაგრამ რუსთაველზე არ ჰფიქრობდა. წინ ედვა ორი წერილი: ერთი ჩრთილოეთიდან და მეორე აღმოსავლეთიდან გამოგზავნილი. პირველი ტკბილი იყო. აღერსიანი და იმედით გამამხნევებელი, მეორე — რჩევა-საყვედურებითა და მუქარი თსავსე; ერთი გულში უხიციანებდა, და მეორე-კი გულზე ჰკბენდა: „თეიმურაზ-ხან — სწერდა შაჰაბაზ პირველი — შევიტყე, რომ პაპიშენის კვალს შესდგომიხარ და გადამთიელი გინდა კარზე მომაყენო საქირბოროტოდ, მაგრამ, სანამ მე მომადგებოდნენ, ხომ შენი სამე-

ფო უნდა დაუდვა გზად და ხიდად! და მიკვირს, რომ, ჩემთან ერთად ძმასავით თანშეზრდილს, ჭკუა-გონება დაგკარგვია! ჩვენი ძმური კავშირი უძველეს დროიდან დღემდე მტკიცედ შენახულა და ახლა რაღად უნდა გაწყდეს? მართალია, ჩვენი დიდი სახელი ადევს თქვენს პატარა სამეფოს, მაგრამ საქმით ხომ დამოუკიდებელი ხართ და არავინ ეხება თქვენს რჯულს, ენას, ეროვნებას, ხნე-ჩვეულებას და წეს-წყობილებას? მართალია, სპარსეთის „ვალლად“ ითვლები, მაგრამ ესეც თქვენსავე სასიკეთოდ: ასე რომ არ ყოფილიყო და ჩვენი დასახელებული არ ყოფილიყავით, ვინ იცის, აქამდის რამდენჯერ ავაოხრებდნენ თურქები, და დღეს კი, ჩვენი შიშითა და მორიდებით, ხვანთქარს თქვენი ბუნიცი ველარ აუფრენია. ხარკს თუ იტყვი, აბა რა სახსენებელია ხარკად სამოცი ზონა,¹ ახალგაზრდა ქართველი ქალი, მაშინ როდესაც სამაგიეროდ ჩვენგან ათასთუმნობით მივაქვს და ხალათი კიდევ ზედმეტია. თეიმურაზ-ხან! გადაიგდე გულიდან ეგ ორივესათვის მაცნებელი სურვილი, თვარა, თავმან ჩემმან, ველარ გადაურჩეთ ჩემ სამართლიან რისხვას, ველარც შენ და ველარც შენი სამეფო!..“

ეს წერილი რომ წაიკითხა, თეიმურაზმა თავი ჩაღუნა და ღრმად ჩაფიქრდა. ბოლოს, თითქოს რაღაცამ გამოათხიზლაო, უცბად გასწორდა, დაიყვირა: არა! არა! ვათავებული საქმეა... აქ ფეილაშბარია თავმდები და იქ-კი ჯვარი და სახარება!.. პირველს რომ დავერწმუნო და მეორეს არ ვენდო, ეს ხომ რჯულის გმობა იქნება?! უნდა გადაწყდეს... რაც მოხდეს, მოხდეს!.. ეს პატარა კახეთიც ხომ ნაწილია იმ დიდი საქართველოსი, რომელიც წილად ჰხვდა ღვთისმშობელს, და დედაღვთისა განა ხელს აიღებს თავის საუფლისწულოზე? ცოდვია აქ იქვიანობა! არ ეკადრება საქრისტიანოს, რომ გულგრილად აიტანოს მაჰმადიანების მედიდურობა: წამიერმა ჭირმა, დროებითმა უბედურობამ როგორ უნდა გაუტეხოს გული მორწმუნეს?! გამოცდა იგივე გამობრძმედაა; მისგან რჩეული ხალხი ღმერთმა არ ჩაჰყარა ეგვიპტის ტყვეობაში და მანვე არ დაუბრუნა აღთქმული მხარე და დაუჯდინა სამეფო ტახტზე ჩემი წინაპარი დავითი? დღესაც შეურყეველი იქნებოდა მათი სამეფო, თუ რომ ღმერთი, ქრისტედ მოვლენილი, ეცნოთ ძედ ღვთისად და არ გასდგომოდნენ! შორს!.. შორს ჩემგან, იქვიანობაჲ! მრწამს და აღვიარებ, რომ მომავალი ქრისტიანობისაა! დღესვე შეეყრი დარბაზს და გადავაწყვეტინებ, რომ ორივემ თავ-თავისი საკადრისი პასუხი მიიღოს და, ღმერთო, შენით!.. სთქვა, გამომისახა პირჯვარი და შეაჩერდა სახატეს.

ამავე დღეს დარბაზმა ხმის უმეტესობით გარდასწყვიტა, რომ გაეწყვიტა კავშირი სპარსეთთან და მიჰკედლებოდა ჩრდილოეთს...

1) ზონა, ანუ სონა სპარსულად მშვენიერსა ჰნიშნავს და სპარსელებიც ასე ეძახდნენ საქართველოდან წაყვანილ ქალებს.

მრისხანებით აღტაცებული შაჰ-აბაზი ცეცხლითა და მახვილით შემოეჭრა კახეთს და მუსრი გაავლო: ციხე-ქალაქები დააქცია, სოფლები ააოხრა, ტაძრები დანაგრია და შებღალა. ვინც-კი მთაში ვერ გაასწრო და გაუხიზნაფი დარჩა — დაიღუბა. სიბრალული აღარსად იყო და მდინარეებს სისხლის ღვარი ერთოდა. ამ უბედურებამ ლანგთემურის დროებსაც კი გადააქარბა... მძვინვარე შაჰიმ, რაც გასწყვიტა, გასწყვიტა და, რაც არა, ათასობით და ათათასობით სპარსეთში გადაასახლა! ამით მოადგილე ულუსები გადმოასახლა და გაღმა-გამოღმა ალაზნის პირები დაიჭირა. მაჰმადიანები ყოველის მხრით ულოცავდნენ გამარჯვებას ირანის ლომს, მაგრამ თვითონ ლომს კი გული უკენსოდა: „ეს გამარჯვება დამარცხებაზედაც უარესია — ამბობდა გუზებაში — აი სად ვიგრძენ ჩემი უძლეურობა!.. ერთზე ათი მომყავს, ათზე — ასი და მაინც ვერასა ვხდები!.. ჩემი მთავარი ძალღონე შემოვალე მარტო ამ კახეთს და ეს ხომ მცირედი ნაწილია საქართველოსი?.. მაშ მთელი საქრისტიანო როგორღა ჩავიგდო ხელში? არ ჩავიგდო და მაშინ ხომ სპარსეთსაც უნდა გამოვეთხოვო?! ეს დასავლეთ-აღმოსავლეთის გზა და ხიდი, ეს ხმელთაშუა კარები, ეს პატარა ქვეყანა თუ ხელში არ ჩავიგდე, რა იქნება უმისოდ ჩემი დიდი სამეფო? უზარმაზარი ციხე უგალაუნოდ, ადრე თუ გვიან ადვილად ასაღები და დასანგრევი!.. არა, საქართველო ის ნატერისთვალაა, რომელიც ხელში უნდა იგდოს სპარსეთმა!.. იგდოს?.. ჰმ!.. თქმა ადვილია!! რას გააწყობ იმ ხალხთან, რომელსაც რჯული და ეროვნება ერთმანეთზე გადაუბამს, შეუხორციებია და სულს ხორცზე მალა აყენებს?.. საარაკო ლანგთემურმა მხოლოდ აქ იგრძნო თავისი კოჭლობა, როცა ამ პატარა „ქვეყნის ქვაკუთხედს“ წამოჰკრა ფეხი. ვაი, თუ ირანის ლომმაც აქ ამოიძუოს კუდი?! ხალხი, რომელსაც სხეული გაუკაეებია და სული აუმაღლებია, საშიშია!.. ჯერ უნდა სხეული დაუდუნდეს, სული დაუშაბლდეს და მერე, მხოლოდ მერე შეიძლება მისი მოდრეკა!.. ჰო, სწორედ! სწორედ!! ზოგან, სადაც ცული ვერ გამოდგება, იქ პატარა ხერხს გააქვს და გამოაქვს ხოლმე!.. იქ, სადაც ლომის ტოტი ვეღარას სთისავს, მელიის კუღმა უნდა მოიმკოსო!..“ ასე გადასწყვიტა ძლიერმა და კიდევ შესცვალა თავისი გმირული, პირდაპირი პოლიტიკა საქვეშქვეშო-სავერაგოზე. — იმ დღიდან დაუტკმა მისგან აოხრებულ ქვეყანას და რისხვა წყალობად შეუცვალა. — ერთთავად მიფენილი მზის სხივები თვალის ჩინს ართმევენ კაცსა და სწორმხედველობას აკარგვინებენ... ყენის უხვმა წყალობამ დააბრმავე კახეთი. კუქმა გულს სძლია, სულმა ხორცს დაუთმო და ნელ-ნელა, „დღის-ხვალეობით“ ქვეყანამ შეტობა საფრთხეში. მოწინავე გუნდს და მათ მეთაურებს ტყუილად კი არ უსვამდა თავზე ხელს სპარსეთის ახალი პოლიტიკა! სასახლის კარზე უპირველესი ადგილები დაიჭირეს ქართველებმა და ადვილად გამ-

დიდრებულები მიეცენ მცონარებას. არც ნიჭი, არც ცოდნა და არც სხვა რამ კაცური ღირსება არა სჭრიდა. რომელიმე პირადობის ასამაღლებლად საკმაო იყო მხოლოდ თავდადებული ერთგულება სპარსეთისადმი და სამშობლოს ნელ-ნელა გაწირვა. — ვინც ქართველობას არ იფიწყებდა, ის იჩაგრებოდა და წინ ბიჯის წადგმას ვერ ახერხებდა, ვინდ გვირთავგმირიც ყოფილიყო!.. ამას ხელავდა შაჰ-აბაზი და გულში იტინოდა; სიკვდილის შემდეგაც ანდერძად დაუგდო მემკვიდრეებს ირანის ლომმა იგივე პოლიტიკა და მიტომაც ერთ საუკუნესაც არ გაეგლო ჯერ, რომ აღმოსავლეთი საქართველო ნახევრად გათათრდა: შემოვიდა ხალხში სპარსული ზნე, ჩვეულება, რჯული და კანონი!.. ქართველს ქართველობა აღარ ეტყობოდა!.. ენა შეიბღალა, დიდ ოჯახებში ქართულად ლაპარაკი კიდევ ერცხვინებოდათ... სამართალი უცხო ენაზე იყო, წირვა-ლოცვის და გალობის კილო შეიცვალა; მღვდელმთავრების მოადგილედ ახუნდები გახდნენ და მსაჯულ-მოძღვრებად — მოლა-ყადები. ამან ყოველივემ ისე გარყვნა ხალხი, რომ ქართველი ქართველზევე მეზვერეობდა და ბოლოს ისე დაუძღურდა, რომ ბევით სპარსელების საზიზღარ-გასაკიცხი შეიქნა ოდესმე სახელ განთქმული ქართველობა. ასე, რომ, შაჰ-აბაზ მეორის დროს, ქალაჩუნობა სრულიად საჭირო აღარ იყო და პირდაპირაც თავში დაუწყეს ცემა დაუძღურებულს ქვეყანას.

საკენკით მიტყუებული და ალერსით თვალახვეული კახეთი მიხვდა, რომ უბედურებაში იყო ჩავარდნილი, მაგრამ თანვე იგრძნო თავისი უძღურებაც და გაკმიდა ხმა. — „სულ არაობას ცალუღელი ხარი სჯობიაო“ — სთქვა თავის სანუგეშებლად და წაუშვირა კისერი უღელს!.. ვინც ადრე ამილახვრობას, ამირეჯიბობას, ეშიკალაბაშობას და ამირბარობას არად აგდებდა, დღეს იმას ჩაფრობაც კი ენატრებოდა. სიღარიბე უფრო მაღალ წოდებას დაეტყო და სიმშვილით გამწარებული თავად-აზნაურობა დაბალ წოდებას დააწვა თავზე... ერთმანეთშიაც ისე აირ-დაირიენ, რომ სისხლ-ხორცობა აღარასაჰნიშნავდა და ნათესავი ნათესავს აღარ ჰზოგავდა, ოღონდ-კი ჩამორჩენოდა რასმე! — თავის წმინდანები რომ აღარ აგონდებოდათ. „ყუენის თავის მზეს“ ფიცულობდნენ!.. და, თუ აქა-იქ სადმე თავად-აზნაურობაში რიგიანი ვინმე გამოერეოდა, ჯერ კიდევ გადაურჯულებელი და სამშობლოს მოჭირისუფლე, თავისიანებსაც არ მოსწონდათ და უკეთინებდნენ. — გლეხობას-კი, იმ მუშა ხალხს, რომელიც ყოველ დღე მამა-პაპების მოწამურ სისხლს, სამშობლოს მთა-ბარზე მსხვერპლად დათხეულს, პატიოსან შრომის ოფლს აღვრიდა, არ ჰჭონდა ჯერ კიდევ საერო კავშირი გაწყვეტილი... მზად იყო, რომ კვარციით ანთებულიყო, და უცდიდა მხოლოდ ნაპერწკლებს, საიდანმე მონაკვესს!.. ამ დროს, სწორედ ამ დროს, სცხოვრობდა კახეთში ახმეტის მებატონე, ბიძინა ჩოლაყაშვილი, ბუნებისაგან უნაკლულოდ შემკული, რომლის გულიც ვერაფრით ვერ მოიგეს თათრებმა, ვერც

რისხვითა და ვერც წყალობით. კახელებს უკვირდათ მისი ახირებულობა და ათვალწუნებული ჰყავდათ...

„გაგონილაო“ — ამბობდენ თავადები — „ბედი კარზე მისდგო-
მა და ეგ-კი ჭირვეულობს... შინ არ უშვებსო!.. ყენის თავის მზემ.
ჩვენ უნდა ვიყოთ მაგის ადგილას, რომ ქვეყანა გავაკვიროთ და
მტრებს თვალეზი დავუყენოთ“. ამისთანაები რამ ბევრი ესმოდა ბი-
ძინას, მაგრამ ხმას არ იღებდა... მხოლოდ ნაღვლიანად აქნევდა თავს.

ერთ დღეს ბიძამისი ჯანდიერი ესტუმრა. ეს ჯანდიერი ისეთ
კაცთაგანი იყო, რომელიც აქეთაც არის და იქითაც: დროს შეჰყუ-
რებს!.. ხან წაღმა ჰხნავს და ხან უკუღმა ჰჭარცხავს!.. თათრების
წყალობით გადიდკაცებულს, დიდი გავლენა ჰქონდა კახეთზე... თით-
ქმის პირველი ვეზირი იყო მთავარმართებლის!.. მის უკითხვად ფეი-
ქარხანი წყალსაც არ დააქცევდა და ახლაც თურმე იმას გამოეგზავნა
მოციქულად ჩოლაყაშვილთან. სადილზე ნელ-ნელა სიტყვა შეაპარა
მასპინძელს და გამოიწვია სალაპარაკოდ: „ჩემო დისწულო — უთხრა
სხვათა შორის — მე მხოლოდ შენი ახირებულობა მაკვირვებს!.. ღვთის
მოცემული ყოველიფერი ბევრი გაქვს... ჰქუა არ გაკლია და გონება!
ბედიც გწყალობს, მაგრამ შენ-კი შენი თავის მტერი ხარ!.. მითქვამს
და კიდევ გეტყვი, რომ იქ, სასახლის კარზე, ბედნიერება მოგელოს
და შენ-კი აქ მოგიკეცია ნატარქეჰიასავით!.. რას ჩააკვდი ამ ახმე-
ტას? სად გაგექცევა, შენი არ არის? კაცობა ის არის, რომ შორიდან
მოიხვეჭო...“

— კაცია და გუნება, ბიძაჩემო!.. მე აქაც კმაყოფილი ვარ!..
ცოტა წმინდა მირჩევნია ბევრ უწმინდურს!..

— უწმინდურს?! როგორ თუ უწმინდურს?! მაშ ჩვენ სულ გა-
სვრილები ვყოფილვართ. სასახლის კარზე ვინცა ვართ?

— მე მხოლოდ ჩემ თავზე მოგახსენებ.

— შემცდარი ხარ!.. შეხედე სხვებს. როგორ ჰხმარობენ დროს
და რა რიგადა ცხოვრობენ!.. ღმერთმა ნუ მოგვიშალოს ყენის თა-
ვის მზე!.. დღეს, მისი წყალობით, ავად თუ კარგად, ქვეყანა პურსა
სქამს.

— ჰმ!.. შინ ლუქმას გეცლიან პირიდან და გარედან კი ნასუ-
ფრალს გვიყრიან ძალღებსავით.

— რომ ეგეც აღარ გვექნეს. ხომ სიმშლით ამოვწყდებით?!

— უწმინდურ სიცოცხლეს მე წმინდა სიკვდილი მირჩევნია და
სანამ მოვედებოდე, მანამდე მაინც კიდევ ვეცდები, რომ ჩემი ლუქმა
როგორმე დავიბრუნო.

— გვიანდა არის, ჩემო დისწულო!.. ძალა აღმართსა ჰხნავსო.
არ გაგიგონია? ეგრე აღარ ჰფიქრობს ქვეყანა და შენ ერთი, მარტო.
რას გააწყობ? ნათქვამია: „ერთი მერცხლის ჭიკჭიკი გაზაფხულს ვერ
მოიყვანსო“.

— გაზაფხულს ვერც ერთი მოიყვანს და ვერც ათასი! მაგრამ თვითონ გაზაფხულს-კი ერთიც მოჰყავს და ათასიც. ეგებ ჩვენი გაზაფხულიც მოდიოდეს!.. დღეს მე ვარ ერთი, ხვალ ათი იქნება და ათასი!..

— კეთილი, მაგრამ ხშირად ადრე მოფრენილ მერცხალს სუსხი სცემს და სიცივე ჰკლავს.

— მესმის, ბიძაჩემო, მაგრამ მაინც მე ჩემდათავად გაზაფხულის მახარობლობის დროს სიკვდილი მირჩევნია ზამთრის წინასწარმეტყველობაში მედიდურად სიცოცხლეს!.. ვიცი!.. ვანა არ ვიცი, რომ დიდკაცობა ტკბილია?.. სად თეირანი და სად ახმეტა?! იქ ყოველი-ფერი თვალს იტაცებს, გრძნობა-გონებას ჰხიზლავს და კუქს ატკბობს... მაგრამ კიდევ მაგისი მეშინია!.. არ მინდა, რომ ის გადაამივარდეს გულიდან, რაც უნდა სიკვდილამდე მახსოვდეს და ვეტრფოდე. აჰ, ამ აპტარა ახმეტაში, ყოველიფერი მალამოდ ეცხება ჩემს გრძნობა-გონებას: მიწა, წყალი, მთა, კლდე, ტყე და ველი, ყველა ერთად ნათესაურის კავშირით გადაბმულა ჩემთან!.. ვგრძნობ რა-ღაც ერთ სისხლხორცობას მათთან! ვგრძნობ და ჭირს ადვილად ვიტან!.. ამის სამაგიეროს რის მომცემს უცხოეთი?!.. რად მინდა შენი გარეგანი თვალსაჩინო დიდკაცობა მაშინ, როდესაც დამალული გრძნობა-გონება იჩაგრება და სულს აჩიავებს?! ტკბილია თქვენი შარბათები, მაგრამ ვერ გავცვლი იმ ჩემ ღვინოზე, რომელიც ჩემი მამაპაპის სისხლით არის წითლად შეფერილი!.. გემრიელია თქვენი მურასა-ლავაშები, მაგრამ მე მაინც ჩემი ქვეყნის პური მირჩევნია, ის პური, რომელშიაც ჩვენი ძველების ნაწილები ურევია... დიახ, ნაწილები!.. ჩვენი საყანეები მათის ძვლებითა და ხორციით არიან დაპოხიერებული! მართალი არის ჩვენი გლეხკაცობა, როდესაც ღვინის დაღვევის დროს პირჯვარს იწერს და, პურის გატეხის წინეთ, ჯერ პურს ემთხვევა!.. ის წმიდა-წმიდათა. ზიარებაა ჩვენთვის... და ჩემს სამშობლას რომ გავშორდე, სადღა მივიღო?!.. არა. ბიძაჩემო, არა!.. ისინი ჩვენთვის უცხო არიან და ჩვენც იმათთვის!.. რაც ბუნებასა და საუკუნებს არ შეუხორცებია, მისი შეწებება ტყუილია!.. არა გამოვა-რა!.. ან განშორება და ან სიკვდილი!.. ორში ერთი აუცილებელია!..

ეს რომ სთქვა, წამოვარდა ზეზე, გავარდა აივანზე და დაიწყო გიჟივით სიარული... ჯანდიერმა გადააქნია თავი. „ვაი-მე, ჩემო დისწულო, რა კაცი იღუპებიო?!“ სთქვა მწუხარებით, გამოვიდა კარში. შეჯდა ცხენზე და გაუღდა გზას.

დიდხანს იბორბა გაბორბტებულმა ბიძინამ და რომ დაიღალა, დღე და ღამის გაყრის დროს, ჩამოჯდა ტახტზე და გადახედა ალაზნის პირებს. ბნელი თანდათან იქერდა არემარეს... თვალი სინათლესა ჰკარგავდა. მაგრამ სამაგიეროდ ყური ძალას იჩენდა... ალაზნის მშუილი, ნიავისაგან მოტანილი, თითქოს შესჩივის და შეჰხვნე-

შის მის გარეშემოს!.. ცაზე ვარსკვლავები აკიაფდენ!.. მთვარე ჯერ კიდევ ისევ მთას ეფარა... მაგრამ ცოტაოდნად-კი შემოსცინა ცის კიდეს. ეტყობოდა, რომ შორს აღარც ის იყო... აქვე ახლოს გაისმა შოლტის ტაკუნინ და ზედ „ოროველას“ ლილინი მოჰყვა. „მადლობა ღმერთს, რომ კიდევ ერთი მშობლიური ხმა მესმის! — სთქვა ამოხვრით ბიძინამ — დიდი ხანია, რაც ახალმა ცხოვრებამ გადაფხიკა კახელის გულისფიცარზე დღემდე ღრმად დაბეჭდილი მისი ისტორიული ნაგრძნობი და ნაფიქრები!.. ქართულ ტკბილ ლიდონს, ვაჟკაცურ შეხმატკბილებასა და სასოების მომგერელ გალობას ბოლო მოუღო თათრულმა შექაქანებამ!.. ტკბილი ჩონგური და სალაშური ზურნა-ჭიანურმა ჩაყლაპა!.. მხოლოდ ეს ორი სავალალო ხმა, „ოროველა“ და „მუშლი მუხასა“, კიდევ შეჰჩენია მუშახალხს... და, მადლობა ღმერთს, სანამ ესენიც არ მივიწყებულან, ჯერ კიდევ იმედია“ — წაილაპარაკა ბიძინამ. ამ დროს თავი ამოჰყო გადაღმიდან მთვარემ... ნელ-ნელა გადმოეშვა მთის წვერზე, სამკურნალოდ მიჰტინ-მოჰტინა სხივები ცა და ქვეყანას, გამოაღვიძა სიბნელეში სულგანაბული არემარე. დაჰქროლა ნიავმა. აბიბინდა მდელი, აშრიალდენ ფოთლები. შვირხენ ბუჩქები და ერთხმად შეუჰიკიკიეს ბულბულებმაც!.. ბნელით გამოსულმა ქვეყანამ სული მოიბრუნა და დანადვლიანებულ ბიძინასაც გული დაუტკბა. — გზაზე გამოჩნდა ურემი... ნელ-ნელა მოდენიდა მეხრე კამეჩებს და „ლილინს“ სათვალავს უხშირებდა: „ნუ ეძალები წყალდიდსა, უნდა ეძებდე ფონებსო!.. ხერხი სჯობია ღონესა. თუ კაცი მოიგონებსო!..“ შემოსძახა მაღალის ხმით და თან „ხიოც“ მიაყოლა შოლტის ვატლაშუნებით. — ბიძინა შეკრთა, უცბად წამოღვა ზეზე და ზეცას დაუწყო ყურება... დიდხანს ხმას არ იღებდა. ბოლოს — თითქო გამოერკვაო — წაილაპარაკა: ეს რა გავიგონე?! მიწამ შემომტყორცნა, თუ ცამ ჩამომბერა ეს საგულისხმო სიტყვები? „ხერხი სჯობია ღონესო!“ საიდანაც უნდა იყოს, სულ ერთია... უვანგებოდ ცაცა და მიწაც, ორივე მუნჯია!.. ჩემი დიდი ხნის გრძნობა-გონების ჭიდილი ამ ორმა სიტყვამ უნდა გადასწყვიტოს?.. დიას! დიას!! „ხერხი სჯობია ღონესო!“ ხერხი! ხერხი!! მაგრამ ხერხი საქვეყნო და არა საპირადო!.. ციურნო მნათნო! თქვენ იყავით მოწამე ჩემი განზრახვის და თავმდები ჩემი მოქმედების!.. თქვენ კიდევ ჩასული არ იქნებით. რომ მე მორჩილებით მივმართავ ალი-ყულიხანს.

თავი მეთხუთსი

ჩოლაყაშვილმა კარგი ფეხი ვერ მიუტანა სპარსელებს: გადავიდა თუ არა მათკენ, მაშინვე გაჩნდენ კახეთში სხვადასხვა გუნდები გავარდნილთა და მოსვენებას აღარ აძლევდენ თათრებს; სადაც-კი შეიგულდებდენ და მოასწრებდენ, სულ მუსრს ადენდენ, და ისე შეაშინეს, რომ, არა თუ სოფლებში ველარ დაფარფაშობდენ ადრინდუ-

ლად, ციხე-დარბაზშიაც კი შიშის ქარი უქროდათ; და, თუ არ სიბრთხილით, გალავნის გარეთაც ვეღარ ჰბედავდნენ ფეხის გადადგმას. შესანიშნავი უფრო ის იყო, რომ მარტო თათრებს-კი არა, ქართველებს უფრო სდევნიდნენ, როგორც-კი შეატყობდნენ, რომ თათრების მომხრე და იმათი ერთგულები არიანო. ბევრი გამოჩენილი და თათრის სამსახურში დაწინაურებული გამოათხოვეს წუთისოფელს; რამდენიმე თავად-აზნაურობის ოჯახი აიკლეს! საბუდეში ერთი მღვდელი შეიპყრეს, როგორც ქვეყნის ორგულს, თვალები დასთხარეს: ახლა მაინც ჩაიხედე გონებაში და შეინანეო. ჯანდიერს სახლკარი ვადუწვეს. ამბობდნენ, რომ ჩოლაყაშვილსაც რამდენჯერმე დაესხნენ თავზე, მაგრამ კაცმრავალმა ოჯახმა, როგორც იქნა, მოიგერაო. იმათი წინააღმდეგობა და მოპირდაპირობა მით უფრო საძნელო შეიქნა, რომ არაფერ იცოდა, ვინ იყვენ, სად იყვენ და საიდან როგორ მოდიოდნენ. ჩავარდა მთავრობა საგონებელში: „ადგილის კურდღელს ადგილისავე მწვეარი თუ დაჭიერს, თვარა უცხო ვერას გახდებოა“ — ჰფიქრობდა ფეიქარ-ხანი და კახელებსაც ეხვეწებოდა, რომ გამოდგომოდნენ იმ უკუღმართებს და მით ერთგულება გაეწიათ ყენისათვის. გუნებაში, ეგების, ბევრს უნდოდა, მაგრამ ცხადად-კი მათი ღვენა შიშით ვერაფერ გაბედა და ჩოლაყაშვილს მიანდო მთავრობამ, რომელსაც, როგორც თვითონ ამტკიცებდა, „ცლა არ დაუკლია, მაგრამ მაინც ვერა გააწყო-რა!“ გუნდები უფრო და უფრო გამრავლდნენ და გავარდნილები გათამამდნენ. გასჭირდა საქმე. ფეიქარ-ხანმა აღარ იცოდა, რა უნდა ექნა, და უნდა ეცნობებია ყენისათვის, რომ ერთ ღღეს არ გამოსცხადებოდა სვიმონ მაყაშვილი და არ შეჰპირებოდა: „მე დავამშვიდებ ქვეყანასაო!“ ეს მაყაშვილი, როგორც გაიძვერა და გაუტანელი კაცი, ყველას სძულდა. თეირანში იყო გამოზრდილი ყმაწვილობიდანვე და ერთ დროს დიდი ადგილიც ეჭირა სასახლის კარზე. მაგრამ ცოტა რამეზე გადაუბრუნდა ფეხი და შერისხული გამოისტუმრეს თავის ქვეყნისაკენ, და მას შემდეგ უმნიშვნელოდ დაეხეტებოდა აქეთ-იქით. დიდკაცობისა და მტარვალობის ნაჩვევს მოსვენება აღარ ჰქონდა და სულ იმაზე ჰფიქრობდა, თუ როგორ დავიბრუნო ძველი დრო და დიდებოა. თარეშობის დრომ ხელი მოუმართა მის მოუსვენარ სურვილს და ხელმეორედ გამოიყვანა სარბიელზე: მთავრობამ მეთვალყურედ დანიშნა. დიდების მაძიებელი და უფლებამუთუსაზღვრელი მოხელეც მაშინვე შეუდგა საქმეს. შეატყობინებდნენ თუ არა მისი ხელქვეითები, რომ ამა და ამ სოფელში თავზე დაჰსხმიან ვისმე და ან ტყუილა გზად გაუვლიათ სადმე გავარდნილებსო. მაშინვე აიკლებდა იმ სოფელს და ააოხრებდა ვაუკითხავად. „ბატონო! ჩვენ რას გვერჩით? ძალაც თქვენ ხელშია და სამართალიცაო: ვინმე მოთარეშეთაგანმა ჩვენ სოფელში გაიაროს; ჩვენ რა ვიცით და რა ჩვენი გადასახადიაო?“ — ევედრებოდნენ სოფლელები, მაგრამ სადღა იყო ვაკითხვა? მით უფრო, რომ მთავრობა უწონებდა მკაცრობას

და ავუღიანებდა მტარვალს. ამგვარმა მეცადინეობამ უნაყოფოდ არ ჩაიარა!.. მართალია, მოთარეშეები არა თუ არ გაუწყვეტია, თვალითაც არ უნახავს არაეინ მათგანი მთავრობას, მაგრამ რამდენიმე თვის განმავლობაში მართლა შესწყდა თარეშობა და გავარდნილების ალარა ისმოდა-რა. ეს სამსახური იმდენად მოუწონეს და დაუფასეს მაყაშვილს, რომ ყენმა გული მოიბრუნა და პირველი ხალათი უბოძა.

ყენის ტახტზე აბრძანების დღეობას იხდიდენ. ალვანის მინდორი მოჭედილი იყო ხალხით. ერთი მხარე ბამბისკარვეებით იყო მოფენილი. ოქროს კარავში კახეთის მმართველი ალი-ყული-ხანი იჯდა და ვარს დიდებულები ჰყავდა შემოხვეული. მზე დიდი ხნის ამოსული არ იყო, ასე ორ-სამ შუბის ტარზე თუ იქნებოდა აღმოსავლეთით წინ წამოწეული, რომ მოსაკრავებმა ქაბული დაუკრეს. ხანი გამოვიდა ამალით და მიჰმართა საჭიდაოს; ხალხმაც დაიგრიალა და ყოველის მხრით მოატყდა და შემოერთყა ირგვლივ წრეს. იმ დროს ჭიდაობა მიღებული იყო, როგორც თათრებში, ისე ქართველებშიაც. ფეიქარ-ხანი მოყვარული იყო ფალაენობის და ხშირად ესწრებოდა ხოლმე ჭიდაობაზე. განთქმული ფალაენები ერთმანეთს არა ჰზოგავდენ გვარტომობის გაურჩევლად, მაგრამ უფრო ხშირად-კი თათრები და ქართველები ეჭიდავებოდენ ერთმანეთს. თუმცა თათრები ჩვეულებისამებრ ტიტვლები გამოდიოდენ საჭიდაოდ. ტანზე ქონწასმულები, ასე რომ ხელი აღარსად ეკიდებოდათ, და ქართველები-კი საჭიდაო ჩოხით გადიოდენ. მაგრამ მაინც ხშირად გამარჯვება ამ უკანასკნელებს ჰრჩებოდათ. წინა დღეს კოზმანიშვილმა გალახა თათრების განთქმული მოჭიდავე, ბეჭი ამოუგდო, და ამან ისე შეაწუხა თათრები და თვით ფეიქარ-ხანსაც ისე დასწყვიტა გული, რომ აბდუშაჰილს უბრძანა: „გინდა თუ არა, დაეჭიდო“. ეს აბდუშაჰილი ერთი უთვისტომო ვინმე იყო, მაგრამ თავის ვაჟკაცობით პირველობა დაერჩინა არდალანში და ფეიქარ-ხანის ცხენოსან ჯარის მეთუფროსობა ეშოვნა. ჭიდაობა თუმცა აღარ ეკადრებოდა, როგორც დიდკაცს, მაგრამ ხანს ხათრი ველარ გაუტეხა და შევიდა წრეში წელზევით ტიტველი. ერთი შეხედვით, ჩასხმული, უზარმაზარი, შავი მარმარილოს ქანდაკი ეგონებოდა კაცს. შავი წვერები ტევრად ეყრებოდა გულ-მკერდზე. დიდი უღვაშები აქეთ-იქით ტოტებად სცემდენ სიგრძისად; დიდროვანი შავი თვალები, სქელი წარბებით გადმოსურულ-დაჩრდილულები. საოცრად ბრიალებდენ. დაუკრეს საჭიდაო. ატორტმანდა ფალაენი, ჯერ მალლა აღაპყრო ხელები, ზეცას შეჰხედა, თითქო გამარჯვება გამოსთხოვაო, მერე დაემხო დაბლა და მიწას სამჯერ აკოცა: წამოდგა ზეზე და კალოს შემოუარა; ცერებზე დგებოდა ყოველ ბიჯის გადადგმაზე და ძალზე ჰაერს ისუნთქავდა, თითქოს სცდილობდა, რომ გულბოყვი გაედიდებია, გაებერა. ერთხელ რომ შემოუარა წრეს, ისევ თავის პირველ

ადგილზე გაჩერდა; დაიჩოქა ცალ მუხლზე და იქითკენ დაიწყო ყურება; საიდანაც მოპირდაპირე უნდა შემოსულიყო. უყიველეს მსურველებს, მაგრამ არავინ გამოჩნდა. მეორედ დაუარა კალოს; კიდევ არავინ სჩანდა.

— სად არის გუშინდელი თქვენი გამარჯვებული კოზმანიშვილი? — იკითხა ხანმა.

— უარზე სდგას, ასე ამბობს: „მე ფალავნებს ვეჭიდავები და არა გოლიათებსო“ — მოახსენეს ქართველებმა.

— მაშ კარგი, სირცხვილი თქვენიაო! ღიმილით სთქვა ხანმა და უბრძანა მოქიდავეს მესამედ კიდევ წრეში შენავარდება და ისე გასვლა წრიდან.

მოქიდავემ აასრულა ხანის ბრძანება და მედიდურად დააპირა წრიდან გასვლა. თათრებმა კმაყოფილების ნიშნად წვერებზე მოისვეს ხელი და უღვაშებში ჩაიცივნეს.

ამ დროს ხალხში რაღაც ჩოჩქოლი ატყდა და მოისმა კიჟინი: „დაუკარით, დაუკარითო!“ უცბად შეჩერდა აბდუშაჰილი და აქეთ-იქით დაიწყო ყურება. წრეში ვეფხვივით შემოვარდა ერთი ვილატ ტანწვრილი, მალალი. მხარ-ბეჭიანი და თმაგაჩეჩილი ახალგაზრდა, შეხედა მოპირდაპირეს და შეჩერდა. თათარმა ტორტმანი დაიწყო და ხელების შლა; უცებ გაექანა შურდულივით ახალგაზრდა, შეუვარდა ფეხებში, გამოჰკრა ორივე ხელი, ჯირკვივით გადააგორა ფალავანი და გამოიჭრა წრიდან.

— არა, არა! ჯერი არ არის! მაგრე არ იქნებაო! — ჰყვიროდნ თათრის მომხრეები. გაბრუებული აბდუშაჰილი წამოდგა ზეზე და სთქვა: „მე ჯერ სალამი არ გამეთავებია და ის ლალატით მომვარდაო“.

ძალათი გამოათრიეს მეორედ ახალგაზრდა; ის გაჩერდა ერთ ადგილას და აღარ იძროდა.

— თათარო, სალამი რომ გაათავო, დამიძახე და მოვალო! — მიაყვირა ფალავანს. იმანაც, ბრანმოსულმა, კამეჩივით მიაშურა ახალგაზრდას, მაგრამ ის განზე გაუხტა და თათარმა ხელები ჰაერს მოუპოტინა. რამდენჯერმე ჩაუქროლ-ჩამოუქროლა ახალგაზრდამ გოლიათს, მაგრამ ატყუებდა: ხან აქეთ და ხან იქით განზე უხტებოდა, რომ ხელში არ ჩაეარდნოდა. მოთმინებიდან გამოსული თათარი წყევლა-კრულვით დასდევდა მოპირდაპირეს; შეურჩია დრო, როგორც იქნა, ახალგაზრდამ, მოავლო ხელი მკლავში, წამოიკიდა ზურგზე, გადიღო კისრულით და უშვა ხელები. აბდუშაჰილი სიგრძისად გაიდლაშა გულაღმა დედამიწაზე... გამარჯვებულმა ცალი ფეხი დაჰკრა ფაშვზე, გადაახტა და გაეარდა წრიდან. ხალხმა კიჟინი დასცა.

— შაიტან, შაიტან! — დაიძახეს აქეთ-იქით თათრებმა.

— ეხლა გინდა შეიტანე და გინდა გამოიტანე ეგ თქვენი რუმ-

ბივით გაგორებული ფალავანი, სულ ერთიაო. — უპასუხებდენ მხარულად ქართველები.

დაცემული წამოაყენეს და წაიყვანეს გაბრუებული უფრო სირცხვილით, ვიდრე გალახულობით. მოიკითხეს გამარჯვებული, მაგრამ ველარსად ნახეს; მიიმალა ხალხში. ველარ გაიგეს, ვინ იყო. ფეიქარხანმა წარბები შეიკუმუნა და ზეზე წამოდგა, გაბრუნდა ისევ თავის კარვისაკენ. ხალხიც დაიშალა, წავიდ-წამოვიდა აქეთ-იქითკენ. იმ დღეს, მართალია, ხანი გუნებაზე ვერ იყო, მაგრამ მაინც მხარულად ჩაიარა საერო ღვინვა და შექცევამ. ნასადილევს, ჩვეულებისამებრ, ცოტა წაიძინა დიდკაცობამ და მერე კი, რომ აგრილდა, გამართეს ჯირითი.

ცხენოსნები გაიყვენ ორად და დადგენ გაღმა-გამოღმა მოედნის პირად. ცხენებმა იგრძნეს, კუდები აიღეს, თავი მოიქანჩეს, ცმუტავდენ ერთსადიმავე ადგილას მარჯვნივ და მარცხნივ ტრიალით. ზურნის ხმა რომ გაისმა, მაშინ-კი შეკუნტრულდენ და, თუ მხედრებს თავი არ მოექანჩათ მათთვის, გამოიჭრებოდენ შუა მოედანზე. ახლა კი თავშეკავებულები, ჰბერავდენ ცხვირის ნესტოებს, ფრთქვინავდენ. კბილებს უჭერდენ ლაგამს. ყურებს აცქვეტდენ და თვალებს აბრიალებდენ. გამოახტუნა ერთმა მხედართაგანმა თავის ყარაბაღული და მოხდენით მიაგდო მოპირდაპირე გუნდზე, გამოიწვია მოწინააღმდეგე და საოცარი სისწრაფით გამოატრიალა ცხენი. უკანამ ჯირითი შესტყორცა, მაგრამ წინამ ჯირითს ჯირითი აუჯრა და გადაივლო თავზე. ახლა სხვები გამოვიდენ, ახლა კიდევ სხვები რიგ-რიგით, ასე რომ წესი არაყის დაურღვევია. მშვენიერი სანახავი იყვენ მხედრები. როცა ისინი შენატყორცი ჯირითის ასაცილებლად ხან მარჯვნივ და ხან მარცხნივ მანდიკურად გადაეკიდებოდენ ცხენს და ზოგჯერ მუცელქვეშაც ამოევლებოდენ ხოლმე. ბედაურებისათვის საჭირო აღარ იყო არც დეზი და არც მათრახი; იმათ თვითონ იცოდენ, რადროს რაგვარი მიხვრა-მოხვრა იყო საჭირო. გამეტებით ჯირითის გაგდება დაშლილი იყო: ზოგ მოჯირითეთაგანს ნება არ ჰქონდათ მარჯვენა ხელში აეღოთ და მარცხენათი ათამაშებდენ. აბღუშაჰილს სულ არ მიუღია ამ ჯირითში მონაწილეობა.

გათავდა ჯირითიც. შეერთდა ორივე მხარე. მწკრივად დააყენეს ცხენები ყველამ ერთად, ცოტა შეასვენეს და, დაიწყვილა თუ არა ზურნამ. მიანებეს თავი ცხენებს და ისინიც ჭიხვინ-ჭიხვინით გავარდენ ჯეირანივით. ცხენოსნებს უნდა ის მინდორი სივრცისად გადაეჭრათ, მისულიყვენ კიდემდე და მერე იქიდან სათითაოდ გამოეჭენებიათ ცხენი, რომ ყაბახი ჩამოეგდოთ. იმ დღეს ყაბახად ოქროს თასი იყო დასმული თვალაუწოდომელ ქადრის წვერზე; თითო ჯირითი ყველამ შესტყორცა. ზოგმა ახლოს მიიყვანა. ზოგმა ხეს გადაავლო თავზე, მაგრამ ვერცერთმა-კი ვერ შეანძრია ნიშანი. ბოლოს წამოვიდა ვიღაც შავცხენოსანი ისეთი სისწრაფით, რომ თი-

თქმის აღარ სჩანდა ცხენზე, შორიდანვე შესტყორცა ჯირითი, ჰკრა შუაგულში და მალლა შეაგდო. თასი ბზიალ-ბზიალით წამოვიდა: მხედარმა მიაგდო ცხენი ხის ძირში, შეაყენა უკანა ფეხებზე და ჰაერშივე მოავლო ხელი თასს, დაბლა აღარ დაუშვა; ჰკრა ქუსლი ცხენს და მიაქენა იქ, სადაც ქართველი დიდებულები იდგენ; ვითომ ზრდილობისამებრ დააპირა გადმოხტომა, მაგრამ გაგიჟებული ცხენი ხელს უშლიდა. მაშინ ცხენდაცხენ გაუშვირა თასი ერთ დიდებულთაგანს და დაიყვირა: „ღმერთმა ნუ მოუშალოს გამარჯვება ბატონ მაყაშვილსო!“ სვიმონ მაყაშვილმა წინ რამდენიმე ბიჯი წამოდგა და ჩამოართვა თასი. ამ დროს უცბად ჰაერში რალაცამ გაიელვა და მაყაშვილი ჯერ ისევ ფეხზე იდგა, რომ თავი მიწაზე კოტრიალებდა. მხედარმა გამოატრიალა ცხენი და უკანვე გაჰქუსლა. შეკრთა დიდი და პატარა! ბოლოს დაიძახეს აქა-იქ: „ჰეი, ბაში-აჩუკია, ბაში-აჩუკიო!“ გამოუყენეს მღევრები, გვიან-ლა იყო. გარისხნდა ფეიქარხანი, გაწყრა მეთვალყურეებზე და ბაში-აჩუკის თავიც ათას ოქროდ დააფასა.

თავი მეთხუთმედი

ამ ხანებში არეულობა მოხდა იმერეთში და ქართლის მეფე ვახტანგი, შახნავაზად წოდებული, გადაიწვიეს, რომ მისი შვილი არჩილ იმერეთის მეფედ დაესვათ. იმერეთის დიდკაცობა დიდი პატივისცემით და ძღვნით დაუხვდა დიდებულ სტუმარს. სიუხვით ყველას წერეთელმა გადააქარბა, თუმცა მეფის გული აბაშიძემ უფრო მოიგო და ბევრიც არა დახარჯვია რა: მხოლოდ ათი ახალგაზრდა ქალიშვილი, ერთი მეორეზე უმშვენიერესი, მიართვა: „ყვეენისათვის საჩუქრად დაგვირდებოა“. ამ მცირე ძღვნით ისე კმაყოფილი დარჩა მეფე, რომ სხვების განძი ჩალადაც აღარ ჩაუგდია. წერეთელი, როგორც მეტოქე და მოქიშპე აბაშიძისა, ყველაზე უფრო გულნატკენი დარჩა და დაღონდა. კიკო ბაქრაძემ შეურჩია დრო ბატონს და მოახსენა:

— თქვენი ქება-დიდება — თქვენი ყმების ქება-დიდებაა, თქვენი ძღვევამოსილობა — ჩვენი გამარჯვებაა, და ნუ გვიზამ მისთანა საქმეს. რომ აბაშიძის საყმოს სასაცინო გავხდეთ! მეფე რომ ქართლში გადაბრძანდეს და წერეთელზე აბაშიძე უფრო პატივით მოიხსენიოს, ეს ჩვენი სიკვდილი იქნება!

— მეც მაგას ვწუხვარ, ჩემო კიკო, მაგრამ რა ვქნათ? — მიუგო ბატონმა დაღონებით — ხარჯი არ დამიკლია, თავი არ დამიზოგავს. სალარო თითქმის დავაცალიერე და მეტი რალა მექნა?

— ჩემო ხელმწიფე! თუ არ გამიწყობით, ჩემი უგუნური ჭკუით ისეთ რამეს გირჩევთ, რომ მეფის გულიც თქვენ დაირჩინოთ და აბაშიძის ძღვენიც დააღვიწყოთ: ისეთი რამე მიუძღვენით, რომ მართლა გასაკვირველი და საარაკოც იყოს!

— თქმა ადვილია, მაგრამ რა გამოცდებნოთ მაგისტანა?

— ღმერთი მოწყალეა! რახან ლამაზ ქალებზე მივარდა საქმე, არა გვიჭირს რა, ბედი ჩვენსკენ არის! ღვიმის მონასტერში ორი დები იზრდებიან, ტყუბის ცალები, ერთი მეორისაგან არ გაირჩევა და არც მათი მსგავსი რამ ნახულა ჯერ ჩვენში.

— მერე-და ობლები არიან? უპატრონო?

— თითქმის, ჩემო ხელმწიფე! ჩემს მეტი აღარავენა ჰყავსთ და მე ან ჩემი თავი რად მინდა და ან ისინი, თუ არ თქვენნი ჭირის სანაცვლოდ? დედა იმათ არა ჰყავთ და მამა, ერთი ძმა ჰყავდათ და ისიც დაიკარგა, ამდენი ხანია მისი ასავალ-დასავალი აღარა ვიციოთ-რა; მეც ხომ უცოლ-შვილოდ გადავდივარ, ეს არის, და თქვენს გარდა პატრონი და ჭირისუფალი ვინდა ეყოლებათ? გამოიყვანეთ ორივე და მიუძღვენით მეფეს. ისინი სადაც უნდა იყვნენ, სასახლის კარზე, საქრისტიანოში და საურჯულოში, მაინც არა უშავსთ რა; მათი სილამაზე და მხეთუნახაობა არც ერთს გზას არ დააკარგვინებს.

დიდხანს ყოყმანობდა წერეთელი: მისი ნაერთგულარი ბაქარას შვილები დასაკარგავად არ ემეტებოდა, მაგრამ აბაშიძის მეშურნეობამ დაპრია ხელი; გამოიყვანა ორივე დები და წასვლის დროს მიუძღვნა ვახტანგს. როგორც მეფე, ისე მთელი მისი ამაღლა გაცემული იყვნენ ბაქარაძის ქალების სილამაზით, მით უფრო, რომ ერთს მეორისაგან ვერ არჩევდნენ. მეფემ აღარ იცოდა, როგორი მადლი გადაეხადა წერეთლისათვის და დიდძალი ყმა და მამული უბოძა ზემოქართლში. თვითონ კმაყოფილი დაბრუნდა ქართლისკენ და დაიბარა, რომ როგორც ეს ორი მხეთუნახავი, ისე დანარჩენი ათი ქალიშვილიც, თორმეტივე ერთად გამოემგზავრებინათ.

მისი ნება ასრულდა, მაგრამ შიგ შუაგულ ქართლში ერთი უცნაური და უჩვეულო რამ მოხდა: მეფის ბარგს დაესხნენ თავზე ავაზაკები მოულოდნელად და თორმეტივე ქალი მოიტაცეს; ნიეთეულობისათვის-კი ხელი არ უხლიათ.

მეფე ვახტანგს რომ მოხსენდა ეს თავებდობა, გარისხდა, ბრძანა გზების გაკვრა, მთელი სამეფო შესძრა, იმერეთშიაც ბევრი ეძებეს. მაგრამ ცამ ჩაყლაპა, თუ მიწამ, ვერა გაიგეს რა. ხალხში კი ჩუმად ლაპარაკობდნენ აქა-იქ: „ეს ბიჭობა, კახეთში რომ გამოჩენილი ბაში-აჩუკია, მისი საქმე უნდა იყოსო“. დიდმა ხანმა გაიარა ამას შემდეგ.

ჭიდაობის შემდეგ აბდლშაჰილ თავის ჭერქში ველარ იყო; გულში ჩაიდვა ბაში-აჩუკის ჯავრი და სულ მარტოდმარტო აქეთ-იქით დაეხეტებოდა მთელი დღე: უდაბურ ტყეებშიაც-კი დადიოდა, რომ ეგებ სადმე წავაწყდე ჩემს მძლეველს, სამაგიერო გადავუხადო და სირცხვილიდან გამოვიდეო.

მარტო აბდლშაჰილი არა ფიქრობდა ბაში-აჩუკზე, სხვებსაც ბევრს ჰქონდა გატეხილი ძილი, მაგრამ მიზეზი-კი სხვადასხვა იყო: პირველს ვაჟაკური ჟინი აშფოთებდა და სხვებს-კი ათასი ოქრო არ

ასვენებდა. ამ უკანასკნელებში ყველაზე უფრო მეტად ჰქონდა საღერ-
 ლელი აშლილი თიმსალ-მაკოს. ეს იყო თელავში მცხოვრები, ტერტე-
 რას ქერივი, ქუჩითა და მოხერხებით განთქმული; უამისოდ არც ჭირი
 და არც ლხინი არ იქნებოდა, ავშიაც გამოსადეგი იყო და კარგშიაც,
 და მასთანაც განთქმული მაქანკალი. ატყდებოდა თუ არა სადმე
 ახალგაზრდებში ტროფობის ცეცხლი, ეს მაშინვე; თითქოს ტრუსის
 სუნი ეცაო, იქ გაჩნდებოდა და დაატრიალებდა ჯარას; დიდსა და
 პატარას ყველას იცნობდა. ყოველ ოჯახში შინაური იყო, ყველას-
 თვის საჭირო და გამოსადეგი, მაგრამ არავის არ უყვარდა. გაიგო
 თუ არა, ბაში-აჩუკის თავი ათას ოქროდ დააფასესო, ანგარებამ აი-
 ტანა და ამბობდა გუნებაში: „ხუმრობა არ არის ამდენი ფულიო!
 ჩემი ხერხი და ეს ერთად ქვეყანას, უნდა, წაღმა დაატრიალებენ და,
 უნდა, უკულმაო. ბაში-აჩუკი როგორმე მე უნდა ჩავიგდო ხელშიო...
 როგორ შეიძლება, რომ მისი ბინა და ვინაობა ხალხში არავინ იცო-
 დესო? მარტო ის ხომ არ არის გავარდნილი, მასთან ერთად. ვინ
 იცის, რამდენი ახალგაზრდებიაო? როგორ დავიჯერო, რომ ერთ მათ-
 განს მაინც ვინმე სოფლელებთან დამოკიდებულება არა ჰქონდესო?“
 ეს რომ ვადასწყვიტა გუნებაში, კიდევ შეუდგა საქმეს: სადაც კი
 მოჰკარავდა ყურს, ამა და ამ სოფელში ნაძრახი ქალი ვინმე არისო,
 იმდენს ეცდებოდა, რომ გასცნობოდა და დაჰმეგობრებოდა. ზოგიერთ
 ოჯახებში ნათელ-მირონიც-კი შეიტანა, მაგრამ ვერას გახდა, ვერა
 გაიგო-რა; მხოლოდ ეს-კი აიღო აზრად, რომ, თუ ვინმემ იცის მათი
 ამბავი, თევდორაანთ მელანომ უნდა იცოდესო და დაუხშირა იმასთან
 სიარულს. თევდორაანთ მელანო თელავის მახლობლად, ერთი პატარა
 სოფლის განაპირას, ტყის პირად ცხოვრობდა ორის პატარა შვილით;
 ქმარი თათრის ჯარში ჰყავდა ჩაფრად შესული, თვითონ ოროდ
 თვეობით თვალთ ვერა ჰხედავდა. სიღამაზით ნაქები იყო და, ცოტა
 არ იყოს, სახელიც გატეხილი ჰქონდა. თიმსალ-მაკომ ერთხელ, სტუმ-
 რად რომ მივიდა მასთან, სახეზე უსიამოვნება შეატყო და განგებ
 იკვიანებდა წასვლას. სანამ მოსალოდნელმა ავდარმა მართლა არ მოა-
 სწრო. შეიქნა ერთი ქექა-ქუხილი და თავსხმა, ასე რომ სტუმარი უნდა
 დარჩენილიყო მელანოსთან. მასპინძელს შეოთვა თანდათან უფრო
 ეტყობოდა და ვახშმის მზადებას დაუჩქარა; ხელად გაშალა სუ-
 ფრა. გვერდში ამოუდგა ერთი დოქი კახური და ზედიზედ უსხამდა
 სტუმარს, აძალებდა: „დალიე, ღმერთმა შეგარგოს, და ტკბილად და-
 გეძინებაო!“

თიმსალ-მაკო სიცილით ეუბნებოდა: „ჩემო ნათლიდედაც, ეგ
 რომ არ დავლიო, ისეც ტკბილად დამეძინებაო. მისთანა წამალს და-
 ვაყრი ხოლმე ვახშმად ჩემ საქმელს, რომ გათენებამდის ზარბაზნებიც
 რომ თავზე მახალონ, მაშინაც ვერას გავიგებ; მხოლოდ ფერად-ფე-
 რადი სიზმრები, თითქო სასუფეველში ვიყო, ისე დამტრიალებს თავ-
 საო; ერთხელ რომ სინჯო, შენც, ჩემი არ იყოს, მერე ხელს ვეღარ

აიღებო. ეს რომ სთქვა, ამოიღო ჯიბიდან პატარა გამოკრული პარკი. გაშალა და ფხვნილი შექამადა მთავარა: „ხაშხაშისაგან შეზავებული ძილის წამალიაო; შენ-კი ვერ გირჩევ, ჩემო ნათლიდედავ, ბაღების პატრონი ხარ და ღამე ბევრჯელ გამოღვიძება დაგვირდებაო; მე-კი, რომ დავეგდეები რუმბივით, გათენებამდე ველარას გავიგებ, მკვდრის ძილი წამიღებსო“. მოუკრა თავი პარკს და ჩაიღვა ისევ ჯიბეში.

ჯერ შუა ქამამდე არ იყვენ მისული, რომ თიმსალ-მაკოს მოქნარება დააწყებინა და თვალები მოეპოწუნა; ერთი-ორი წაილულულა გაუგებრად და ჩაჰკიდა თავი... ძილი მოეკიდა; მელანომ ძლივს მიათრია კუთხისკენ, მიაწვინა ლოგინზე და საბანი გადაათარა. სტუმარი ვაიმშუმნა, გადაბრუნდა კედლისკენ და ამოუშვა ხერინი. მელანომ ღიმილით წაიჩურჩულა: „მეორედ მოსვლამდისაც ნუ გამოგლვიძებიაო“ და გამოტრიალდა სუფრისკენ, მაგრამ ალაგების ნაცვლად ხელახლა დაუწყო გაწყობა; მიდგა თაროზე, გადმოიღო იქიდან ცივად მოხარშული დამზადებული დედალი, ყველი, მრგვლად მოხარშული კვერცხები, ხელადით ღვინო, გააწყო სუფრა და ხელ-პირი დაიბანა, თმა დაიფარცხნა. წითელი ბლდადი მოიხვია თავზე და კოპწიაობა დაიწყო. რამდენჯერმე მოიხედა თიმსალ-მაკოსკენ, მაგრამ ის ვერას ხედავდა: პირშექცეული კედლისკენ ეგდო უძრავად და ხერინავდა. მელანომ მიიტანა თავისი ძველი თავსაფარი და თავზე გადაათარა. გამობრუნდა, დაჯდა ცეცხლთან სამფეხა სკამზე და კარებისკენ იწყო ყურება. დიდხანს აღარ გაუვლია, რომ ეზოში ძაღლმა დაიყეფა და შეუტია ვილაკას, მაგრამ მალე გაჰკმინდა ხმა, წუწკუნით დაიწყო: მელანო ზეზე წამოვარდა და მიაშურა კარებს გასაღებად; თავმოძმინარებულ თიმსალ-მაკოს გულმა დაუწყო ძვერა. მაგრამ არ განძრეულა. სახლში შემოვიდა ჩვენი ძველი ნაცნობი — გლახა ბაქრაძე. მოიხსნა სველი ნაბადი და მიაყუდა კედელზე. მოიხანდა ყაბალახი, უკან ზურგისკენ გადიგდო ფაფანაკი, თოფი იქვე მიაყუდა, დამბაჩა, ხმალი და ხანჯალი ტანზედვე გაისწორა და ღიმილით გადაეხვია მელანოს. ქალი წურბელასავით ჩამოეკიდა კისერზე: დიდხანს შეტყუბებულსავით იყვენ თავდავიწყებული...

ახალმოსულს უტბად ხერინი შემოესმა და შეკრთა.

— ნუ გეშინია, ჩემო სიცოცხლე, ჩემი ნათლია არის, ტერტერას ქვრივი, ხაშხაშაქამია და სძინავს. შენს მტერს ნუ-რა გაუგია, მაგან ვერა გაიგოს-რაო. უამბო ყველაფერი. მაგრამ ვაჟი მაინც იქვნეულად აქნევდა თავს. თავის სიპართლის დასამტკიცებლად მელანომ ჯინჯგალი დაუწყო მძინარს, ხან ფეხებში მოავლო ხელი, ხან თავი აუწვია; ბევრი აცოდვილა, მაგრამ ვერ გამოაღვიძა. ერთხელ-კი წაიქუტყუნა მძინარმა და ამოუშვა ისევ ხერინი.

— დაეხსენ, ნუ აწვალე! — მიაძახა ბაქრაძემ — სანამ ეგ გამოი-

ღვიძებდეს, მე აქედან შორს ვიქნებო! მიუჯდა სუფრას და საყვარელიც გვერდში მოისვა.

დიდხანს იქიკვიკეს ისე, როგორც შეყვარებულთა რიგია; სხვათა შორის ქალმა ჰკითხა: „ბაში-აჩუკს რათ გეძახიანო?“ და ვაჟმაც მიუგო: „ეს აქ დამარქვეს თათრებმაო: ფაფანაკით რომ მხედავენ, უქულო ვგონივართ, თავმოხდილი, და მათებურად ბაში-აჩუკი თავმოხდილსა ჰნიშნავსო“.

ამისთანა ამბები ბევრი ილაპარაკეს ვახშამზე; ბაში-აჩუკმა ერთი კვირის, როგორც თავისი, ისე თავის ამხანაგების თავგადასავალი დაწვრილებით უამბო მეგობარს; ნაფაშმევს ცოტა მოიალერსეს... მეორე მამლისყვილზე ვაჟი გამოესალმა ქალს, უთხრა: „დღეისწორამდინულარ მელიო“ და გაუდგა გზას.

ტურტერას ქვრივს ერთი სიტყვაც მათი ნალაპარაკევი არ გამოჰპარვია, მაგრამ დილას კარგაძალზე იყო ამოსული მზე, რომ გამოეღვიძა და ისე წამოდგა ზეზე, თითქო წუხელი სიზმარიც არ ენახოსო, გამოეთხოვა ნათლიდედას და გაუდგა გზას.

თავი მერვე

ალი-ყული-ხანმა იმ დღეებშივე დაიბარა აბდუშაჰილი და უთხრა: — ერთგულობის გამომჩენი, როგორც ჩვენებში, ისე სხვისიანებშიაც, ბევრი მყავს, მაგრამ ამ საიდუმლოს შენს მეტს მაინც არავის მივანდობო!

აბდუშაჰილმა მორჩილების ნიშნად შუბლზე მიიდვა ხელი და მოახსენა: „ბაშ უსტაო!“ მაშინ მოუყვა ყოველივეს, რაც თიმსალ-მაკოსაგან შეეტყუა და დაავალა, რომ ცხენოსნები წაიყვანე დანიშნულ დღეს, შემოარტყი გარს მელანოს სახლს და, როგორც ის ქალი, ისე ბაში-აჩუკიც დაჭერილი მომგვარეო.

აბდუშაჰილს არ ეჭაჷნიკა ეს საქმე:

„მარტო რომ სადმე შეგყროდი და სამაგიერო გადამეხდევინებინა, ის იქნებოდა კარგი, თვარა კაცს უდროოდ და უადგილოდ მივასწრო, ჯარი დავახვიო და დაეიქირო, ეს რა ვაჟაკობაა და რა საკადრისიაო?“ მთელი ის დღე სულ ამაზე ფიქრობდა; დაღამდა თუ არა, გაუდგა გზას მარტოდმარტო და მიაღდა კარზე თევდორაანთ მელანოს; მელანომ რომ უდროოდროს მოსული უცხო თათარი დაინახა, შიშის ქარმა აიტაცა, მაგრამ აბდუშაჰილმა უთხრა:

— ნუ გეშინია! სამოყვროდა ვარ მოსული და არა სამტროდო.

ქალმა რომ მშვენიერი ვაჟაკი ტკბილად მოლიმარი ნახა, გული მოიბრუნა.

— „კურთხეულ იყოს თქვენი მობრძანებაო“, — ყელმოღერებით უთხრა, მორცხვად კაცები გაისწორა და სკამი დაუდგა. თათარმა მიიხედ-მოიხედა, კარები გადაუგლო შიგნიდან და ხანჯალი ამოიღო. ქალი შეკრთა და უთხრა:

— რა საჭიროა იქ ძალადობა, სადაც ნებაყოფლობას წინ არა უდვას რა?

თათარმა, ვითომ ვერც-კი გაიგონა ეს სიტყვები, ჩაიყო მეორე ხელი ჯიბეში და სავეე ქისა ამოიღო.

— აი, ხომ ხედავ? ერთ ხელში ხანჯალი მიჭირავს, მეორეში ოქრო. რომელიც გინდა აირჩიე! თუ ჩემ სურვილს შეასრულებ, გავმდიდრებ, თუ არა და — ამ ხანჯალზე ავაგებ ახლავეო.

ქალმა მორცხვად წაილაპარაკა: „ნურც ხანჯალს გარჯი და ნურც ოქროს დახარჯავ, მე შენს მარტო ვაჟკაცობასაც დავჯერდებიო“. აბღუშაპილმა მკვახედ მიამხა:

— სტდები! შენ რომ ჰფიქრობ, მე იმ განზრახვით არ მოვსულვარ! მე ვიცი, რომ შენთან ბაში-აჩუკი დადის და ის როგორმე ხელში ჩამაგდებინეო.

ამის გამგონე მელანო გაფითრდა და კანკალი აუვარდა; დიდ ფიცსა და უარზე დადგა; აბღუშაპილმა სიამოვნებით შეხედა ქალს, მაგრამ ისევე უცბად შეიკუმუნხა სახე და ურჩია:

— არა! აქ ფიცი აღარ გაგივა, დაწვრილებით ვიცი როგორც არის საქმე. აჰა! წაიღე ამ თავით ეს ქისა და მერე, როცა იმას ხელში ჩამიგდებ, ის ათასი ოქროც შენთვის დამითმია, და არც მოლაღატობას გაგამხელ, ალლაჰი მომიცია თავმდებადო. — ამგვარი რამეები ბევრი უთხრა, დიდხანს ურჩევდა, მაგრამ გაკერპებულმა ქალმა გააქანა თავი. აბღუშაპილი თანდათან ალტაცებაში მოლიოდა და გუნებაში ჰფიქრობდა: „აი, სად ყოფილა ქალი! კიდეც ეს არის, რომ ამდენი ხანია ქართველები გვიმკლავდებიანო!“ უკანასკნელად მიუბრუნდა ქალს და შესძახა:

— მაშ, ახლა-კი გამოეთხოვე სიცოცხლესო! ქალი ჩაიკეცა და სიკვდილის მომლოდინემ თვალებზე ხელი მიიფარა: თათარმა ხელები მოავლო, წამოაყენა ზეზე და დამშვიდებით უთხრა:

— გეხუმრე, შენ სასიკვდილოდ გასამეტებელი არა ხარ! აფერუმ, დედაკაცო, სიყვარულიც გცოდნია და მეგობრობაც! ბევრი რამ გავმეგვანა ქართველ ქალზე, მაგრამ ნახევარიც არ მეჯერა. ახლა-კი გამოვცადე და დავრწმუნდიო.

მელანო მუხლებზე მოეხვია და დაუწყო კოცნა.

— მე ვიცი — განაგრძო აბღუშაპილმა — რომ ამაღამ დღეს ბაში-აჩუკი შენთან იქნება; მეც ნაბრძანები მაქვს, რომ ჩემი ცხენოსნებით შემოვერტყა გარს შენ სახლსა და დავიჭირო, მაგრამ გააფრთხილე, რომ აქ არ დამიხვდესო! გაცოცხლებო მელანომ უცბად შეჰკივლა:

— მაშ, შენ მეგობარი ყოფილხარ ბაში-აჩუკისო?

— არა, მტერი დაუძინებელი, მტერი! ან ის უნდა იყოს და ან მე! ან უნდა მოვკლა, ან უნდა შევაკვდე, მაგრამ უნდა შევხვდე სადმე და პირდაპირ უნდა მივიღეთ ერთი-მეორეზე ისე, როგორც ვაჟკაცის

წესია და არა ქურდულად, ღალატით, როგორც ნაბრძანები მაქვს!..
ხომ გესმის? ესეები ყველა გადაეცი ბაში-აჩუკს და ახლა-კი მშვიდო-
ბით და გამარჯვებითო.

გამოეთხოვა, გადაუგდო საცხე ქისა და გაიარა კარი.

დანიშნულ დამეს აბღუშაპილი მართლა შემოერტყა გარს მელა-
ნოს სახლს, მაგრამ სახლში შეშინებული ქალისა და მძინარი ბავშე-
ბის მეტი ვერაფერი ნახეს. იმავე დროს შიგ თელავში ავარდა ალი და
თიმსალ-მაკოს სახლი ისე გადიბუგა, რომ ველარაფერი ველარ გადა-
არჩინეს, გარდა ადამიანებისა.

თავი მესამე

ერთ დღეს, დილიდან საღამომდე, შუამთის უდაბურ ტყეში
დადიოდა აბღუშაპილი, რომ ეგებ ბაში-აჩუკს, ან მის ამხანაგთაგანს
და ან მათ ბუდეს სადმე წავაწყდეთ, მაგრამ მოუცდა განზრახვა. და-
ბრუნებულს წი ერთი შველი შეეფეთა, შეჩერდა შორიახლოს და ისე
დაუწყო ყურება, თითქოს შინაურიაო. აბღუშაპილმა მშვილდ-ისარი
მოიმარჯვა, სტყორცნა და გააგორა მიწაზე! რომ მივიდა ასაღებად,
ნადირი უცბად წამოვარდა ზეზე და ბარბაცით გაუდგა გზას!.. მო-
ნადირე მიჰყვა კვალდაკვალ. შუაგულ ტყეში თურმე ერთი დიდი მინ-
დორი იყო და იმას მიაშურა; მონადირეც რომ მიადგა ტყის პირს
და მინდორს თვალი გადაავლო, შენიშნა, რომ მეორე მხრით ტყი-
დან გამოვიდა ერთი ახალგაზრდა ქალი, რომლის მსგავსი ჯერ მას
არა ენახა-რა; შეჩერდა და მოეფარა ხეს. დაკოდილმა შველმა პირ-
დაპირ ქალისკენ მიმართა, შესწივლა ორჯელ-სამჯელ. მიუახლოვდა
და მიადგა კალთაზე თავი. ქალი შეკრთა, მიიხედ-მოიხედა დაა. რომ
ვერაფერი დაინახა. თქოში გარქობილი ისარი ამოუღო, გადაავლო.
მოჰკიდა შველს ნაყარ რქებში ხელი და იქვე, ახლოს, წყაროსთან
მიიყვანა, სისხლი გაბანა და წყლული ამოუწმინდა. შველი ისე ემო-
რჩილებოდა, როგორც გრძნობიერი რამ: დაუწყვა ფეხთით ცალ
გვერდზე და მიანდო თავი; ქალმა მანდილს ყური მოჰხია და დაუცვა
ქრილობა. ამას ყოველიფერს გაცეებით უყურებდა მონადირე და
გუნებაში ამბობდა: „ნადირთა ღმერთს რომ იტყვიან, სწორედ ეს
უნდა იყოსო!“ აღარ მოუთმინა გულმა, მიეპარა ფეხაკრეფით და წა-
ადგა თავზე. შველმა იგრძნო, დაფრთხა. წამოვარდა ზეზე, ორჯელ-
სამჯელ გადახტა განზე, მაგრამ უცბად შეჩერდა და მოიხედა უკანვე.
ეტყობოდა, რომ მონადირეს ერიდებოდა და იმავე დროს ქალის მო-
შორებაც არ უნდოდა. ქალი წამოდგა ზეზე, მოიხედა უკან და, თა-
თარი რომ დაინახა, ერთი საოცრად დაიკვილა, ჩაიკვიცა და შემოე-
ყარა გულს. აბღუშაპილი მივიდა, მოჰკიდა ხელი, ბევრი აბრუნა
აქეთ-იქით, ცხვირი მოუსრისა, ყურები აუწია, მაგრამ ვერ გამოა-
ბრუნა; მივიდა მერე წყაროზე, პეშვი აივსო წყლით, გამობრუნდა და
ასხურა გულწასულს. ქალმა თვალები გამოახილა.

— „ნუ გეშინია! შენ და და მე ძმაო! — მიაძახა აბდუშაჰილმა — მითხარი მხოლოდ, ვინ ხარ და საიდან, რომ ჭირისუფლებთან მიგიყვანო!“

ქალმა ხმა ვერ გასცა, გაუშვირა თითი დასავლეთით ტყისკენ და ხელახლა შეუწუხდა გული. თათარმა აიყვანა ხელში ბავშვივით. გადაიწვინა მკლავებზე, მიიყრდნო გულ-მკერდზე და ალაღბედზე წაიღო იქით, საითკენაც ანიშნეს. შველი ძალღივით აედევნა, წაუსწრო წინ; ერთ-ორს რომ გადახტებოდა, შეჩერდებოდა ხოლმე და მოიხედავდა უკან. თათარმა იფიქრა: „აქ რაღაც განგება არის. მიეყვები ამ ნადირს და, სადაც მიმიყვანს, მიმიყვანსო“. გზაში, ქალმა რომ ვაჟაკის გულ-მკერდის სითბო იგრძნო, გონზე მოვიდა: რაღაც უცნაურმა ერუანტელმა დაუთარა ტანში; ჯერ გამოუცდელი სიტყბო იგრძნო, ვერ გამოერკვა; იფიქრა: „ეს სწორედ სიზმარიაო! ძილში ადრეც მინახავს ამგვარი რამ. მაგრამ ეს-კი ყველაზე უძლიერესიაო“; დახუჭა თვალები და განაბა სული. ახალგაზრდა აბდუშაჰილსაც რაღაც უცნაური ემართებოდა; დასჩერებოდა სახეზე და ფიქრობდა გუნებაში: „ეს სწორედ მაჰმადის დაპირებული მზეთუნახავი უნდა იყოს და მეც ცოცხლად სამოთხეში მივდივარო“. ყოველ ბიჯის გადადგმაზე გულის ძვერა უხშირებდა და უმატებდა. ქალთან სახლოვის უჩვეულო არ ყოფილა. მაგრამ არაოდეს ეს არ უგრძენია. რასაც ახლა ჰგრძნობდა; სხვიმის მხოლოდ ხორცი ჰგრძნობდა; ახლა-კი ხორცი დადუნებულა, მხოლოდ სული იტაცებს და მიაფრენს სადღაც სანეტარო უფსკრულისაკენ. ამ ყოფით რომ მიდიოდა ნელ-ნელა, უცბად შუაგულ ტყეში შენობა გამოჩნდა და პირდაპირ მის გალავანს მიაწყდნ.

შველი მიადგა ჭიშკარს და წივილი დაიწყო. აბდუშაჰილმაც წიხლი ჰკრა. მაგრამ მაგრად დაკეტილი დაუხვდა; მიაყურა და ხმაურობა არა იყო-რა. დასდვა თავისი ძვირფასი ტვირთი ძირს და მოინდომა გალავნის ირგვლივ შემოვლა და, იმავე ადგილს რომ მოვიდა, აღარც ქალი დაუხვდა, აღარც შველი, კარები-კი ისევ ისე დაკეტილი იყო შიგნიდან. აბდუშაჰილს თითქმის ელდა ეცა; დიდხანს იყურყურა. ბევრი ათვალეირა აქეთ-იქით. გალავანსაც ორჯერ-სამჯერ ვარს შემოუთარა. მაგრამ სიციცხლის ნიშანწყალი არაფერს ეტყობოდა. სთქვა: „რაც განგებას ჩემთვის დაუნიშნავს და ბედს ერთხელ უჩვენებია, ის, იმედია, აღარ ამცდება და კიდევ სადმე შეგხვდებო, მაგრამ საიდუმლოდ-კი უნდა შევიჩნახო“. დაღონებული და ნეტარებით გაბრუებული დაბრუნდა თელავისაკენ.

იმ დღიდან, რაც უფრო მეტი ხანი გადიოდა, უფრო და უფრო ეკიდებოდა მას სიყვარულის ცეცხლი. მოსვენება აღარ ჰქონდა: შუამთის მონასტრის ახლომახლო ტრიალებდა მოჯადოებულსავით; ბევრჯელ წყაროსთანაც გაუთენებია. მაგრამ აღარ იქნა, ვერ მიხვდა სა-

წადელს. აღმოსავლეთურმა მიჯნურობამ შეიპყრო, გაახელა და მართობისათვის მიაკემინა თავი. მეგობრები სწუხდენ, არეულად რომ ხედავდენ, ეკითხებოდნენ მიზეზს, მაგრამ ის საიდუმლოს ჰფარავდა და უბრალო ავადმყოფობას სდებდა ბრალს.

თავი მხათი

ენაშობა გადასული იყო. ტახტზე მხარ-თეძოზე წამოწოლილი ალი-ყული კრიალოსანს ათამაშებდა და მალ-მალ კარებისკენ იხედებოდა. ვაიჰოიჭინა კარმა, შემოჰყო თავი ტერტერას ქვრივმა, ფრთხილად შემოვიდა, დაბლა თაყვანი სცა ხანს და გაჩერდა.

— ოჰ! შენა ხარ, თიმსალ? — უთხრა ხანმა — სად არის?

— მარტო გეახელი! — მიუგო მოწყენით ქვრივმა.

— მარტო რაში მინდისხარ? — მიამახა ცოტა გულმოსულად და წამოჯდა — ეგები საჩუქარი ეცოტავა?

— რა ბრძანებაა, ჩემო ხელმწიფევი! მხოლოდ ველარ მიევსწარ. ეჭვი აუღიათ კირისუფლებს და გადაუხიზნავთ.

— როგორ თუ გადაუხიზნავთ?

— სადაც-კი გამოჩნდება ლამაზი ქალი, სულ მონასტრებში მიჰყავთ, ვითომ-და მოლოზნებად, და იქ-კი მალავენ, რომ ან თქვენ დიდებულებას ან სხვავისმე გამოჩენილ ხორციელს ხელში არ ჩაუვარდეს. აი, ბატონო, რაღა შორს წავიდეთ, შუამთის მონასტერი ლამაზებით არის გატენილი! შარშან რომ დიდებული ყვენის საძღვნო თორმეტი ქალი მოსტაცეს ქართლის მეფეს, ისინიც იქ არიან თავშეფარებული.

— იმათ მოტაცებას ხომ ბაში-აჩუკს აბრალებდენ?

— სულაც ეგ მინდოდა მომეხსენებია, ჩემო ხელმწიფევი! იმ მონასტერში ბევრი რამ თქვენი საწინააღმდეგო ხდება. რომ ისინი არ უწყობდენ ხელს გადავარდნილებს, განა ამდენ ხანს ისინი თავს შეინახავდენ უდაბურს ტყეში? მაგრამ ნათქვამია: „ციხე შიგნიდან გატყდება“. — კარისკაცები აფარებენ ხელს.

— ვიზე გაქვს ეჭვი? — ჰკითხა სიჩქარით აღელვებულმა ხანმა.

— ქართველები არც ერთი სანდო არ არიან და ყველაზე უფრო მეტად ჩოლაყაშვილი.

— გაქვს რამე საბუთი?

— განა ის ისეთი კაცია, რომ სასაბუთოდ დაიჭიროს საქმე?! არა! მაგრამ გული-კი მეუბნება და ხანდახან წინაგრძნობაც საბუთია.

— შენ ბაში-აჩუკზედაც-კი გეუბნებოდა გული, მაგრამ ტყუილი გამოდგა.

— იქაც მართალი გახლდით, ჩემო ხელმწიფევი, მაგრამ, უეჭველია, გაგვთქვებს, თვარა ვინ რას ერჩოდა ჩემ საცოდავ სახლს?

— მიჰქარავ! მე და აბლუშაპილის მეტმა არავინ იცოდა. შენ შენი სახლ-კარის გადაწვა გამწარებს და აღარავის ჰზოგავ!... ქვეყანას ცილსა სწამებ; ჩოლაყაშვილი დილიდან საღამომდე გვერდში მიდგას,

ჩვენს ერთგულებაში ათენ-ალამებს და შენ-კი ორგულობასა სწამებ!
თუ მაგრე მართალია მონასტრის საქმეც, ვაი შენს ტყავს!

— არა, ჩემო ხელმწიფევე, მე თქვენი ერთგულება მამბედინებს,
თვარა რა მრჯის მაგისთანა საქმეებში გარეევას!? — მიუგო ცახცახით
დედაბერმა. — მონასტრის შესახებ-კი რაც მოგახსენეთ, ის სულ მარ-
თალია, და თუ მტყუანი გამოვდგე, თავი გამავდებინეთ.

— შენ როგორ-ღა გაიგე?

— კოჭი-ბროლამ გადმომცა.

— ვინა?!

— კოჭი-ბროლამ. აქ ერთი დერციკის ცოლი გახლავთ, ჩემი
მამიდაშვილი, სილამაზით განთქმული... თქვენ სად მოგავიდებათ,
თორემ აქაც-კი გხლებივართ ერთად... ის გადავკიდე ერთ ვინმე
ახალგაზრდას, რომელზედაც ექვი მქონდა აღებული, და იმას გა-
მოუტეხია.

ამის გამგონი ხანი თოფნაკრავივით წამოვარდა ზეზე და ბრაზ-
მორეულმა დაიღრიალა: „ეი, აბდუშაჰილ, აბდუშაჰილო!“ შეშინებუ-
ლი დედაბერი იქვე კუთხეში მიიკრუნხნა. ყვირილზე ერთი შუახნის
მხედარი შემოვარდა და მოახსენა: აბდუშაჰილ შეუძლოდ გახლავს
და დღეს მის მოადგილედ მე გახლავარო.

— კეთილი. სულერთია! — ათრთოლებულის ხმით უბრძანა
ხანმა — წადი ესლავ. ცხენოსანი ჯარი შემოარტყი შუამთის მონა-
სტერს და ააოხრე! აიკელით! ნურავის დაჰზოგავთ: ნურც დიდს,
ნურც პატარას, ნურც ბებერს და ნურც ყმაწვილს! ჯერ ყველა გაა-
უპატიურეთ იქვე საჯაროდ!... ნამუსი ახადეთ და მერე ნაკუწ-ნაკუწად
აქციეთ ყველა! მხოლოდ რამდენიმე მათგანი, რომელიც სხვებზე ულა-
მაზესი გამოდგეს, აქ წამომგვარეთ ხელუხლებლად; ნადავლი ჯარმა
გაიყოს. გასწი, ნულარ აგვიანებ!

მხედარი აჩქარებით გამოვიდა ბრძანების ასასრულებლად. შე-
შინებულ ბებერი უკან გაჰყვა და ხანმა კბილების ცახცახით წაილა-
პარაკა თავისთვის: „მე გაყურებინებთ, თუ როგორ უნდა ლაღატი
და მოტყუებაო!...“

გათენებისას, ცისკრის დროზე, მოულოდნელად, ერთი საოცარი
ტირილისა და გოდების ხმა გაისმა შუამთაში. თათრები დაერივნ
უმწეო დედაკაცებს უდაბნოში და მუსრი გაავლეს. ზოგი გალაყანზე
გადაცვივდა. ზოგი კლდეზე გადაიქრა. რომ თავი საბილწავად არ
მიეცა, ზოგმა თვითონ მოიკლა ნამუსახდელი თავი და სხვებს უწყა-
ლოდ გამძვინებული მტრები ჰკეპავდენ.

ამ დროს ჯარის უფროსმა გამოათრია გარეთ ერთი ახალგა-
ზრდა, სრულიად გაწეწილ-გაგლეჯილი ქალი და გულშეწუხებული
დასვა ცაცხვ ქვეშ, ბრტყელ ქვაზე.

— ნუ გეშინია. გული მოიბრუნე. შენ არვინ რას გერჩის!

— რალას აგვიანებ? ბარემ მომკალ და გაათავე! სადაც ამდენი

უმანკო სული ამოგიწყვეტიათ, მე რაღა დასატოვებელი ვარ? — სასო-
წარკვეთილებით შესტირა ქალმა.

— შენს სილამაზეს უმადლოდე! იმან გადაგარჩინა. ახლა უნდა
წაგიყვანო, შენი თავი დიდებულ ხანს მიეუძღვნა. ვინ იცის, რა ბედი
მოგელის? ადვილად შესაძლებელია, შენი სილამაზის პატრონმა მზე-
ბრწყინვალე შაჰის ცოლობასაც-კი გამოჰკრა ხელი.

ამ სიტყვებზე შეკრთა ქალი და კანკალი აუვარდა. — თათარმა
ეს სიხარულის ნიშნად მიიღო და სიცილით უთხრა: „თუ, ვინცობაა,
ჩემი სიტყვები გამართლდეს, ნუ დაგავიწყდებიო“. ქალმა ძალდატან-
ებით ვითომ გული მოიბრუნა და დამშვიდებით უთხრა:

— ჩემო კარგო, ეგ ახდება თუ არა. არავინ იცის, მაგრამ, დღეს
რომ შენ სიკვდილს გადამარჩინე, მეც მინდა ესლავ სამაგიერო გადა-
გხადო! ისეთს ჯადოს მოგცემ, რომ ვერც ტყვია მოგეკაროს და
ვერც რკინეულმა გაგჰკრას.

თათარმა ჯერ გაცოცხლებით შეხედა და მერე ღიმილით უთხრა:

— თუ, მართლა, მაგისტანა წამალი იცით ქართველებმა, რა-
ტომ არ იკეთებთ? თქვენმა თავმა ქვა გკრათ?

— ვინ ვითხრათ, რომ არ ვიკეთებთ? მაშ თუ არ ჯადოს წყა-
ლობით, რა გაგვადლებინებდა აქამდე ამდენ ვაი-უშველებელში? მთე-
ლი ქვეყნის ხალხი უხსოვარ დროიდან გარს გვეხვევა მტრად ამ ერთ
მუჟა ხალხს. ჩვენ, მადლობა ღმერთს, ვიგერიებთ და, სადაც ასი და
ორასი მტერი წყდება, იქ თითო-ოროლა ქართველი თუ კვდება, მეტი
არა, და ისიც მისთანები, რომლებზედაც ჯადო აღარა სჭრის. შენა
გგონია, რომ დღეს ჩემმა სილამაზემ გადამარჩინა? არა! მხოლოდ ამ
ჯადომ დამიხსნა! — ამოიღო უბიდან ტყავში გამოკრული, ნაწილე-
ბიანი ხატი, რომელსაც ყოველთვის თან ატარებდა, და უჩვენა.

თათარმა შეხედა და ერთი ბიჯი უკან გადადგა. ცოტა სიჩუმის
შემდეგ ჰკითხა: „სხვებსაც ხომ ჰქონდათ ეგ ჯადო, რაღა მარტო
შენზე გასჭრა?“

— უბრალო შემთხვევის ბრალია: მე უვანშმოდ დამეძინა. სხვები-
კი ვახშამნაჰამი იყვენ; და ამ ჯადოს მხოლოდ მაშინ აქვს ძალა, რო-
ცა კაცი მარხულია.

თათარმა იქვენულად გადააქნია თავი.

— არა გჯერა? — დაბეჯითებით ჰკითხა ქალმა — მაშ ეცადოთ!
მაგაზე ადვილი-ღა რა არის?! აი, ჩამოიკიდე გულზე, ეგ შენი ხმალი
მომეცი, მე დაგკრავ, რაც ძალი და ღონე მაქვს, და ნახავ, თუ ან
კანი გაგიჭრას!..

თათარმა გაიცინა:

— ისემც კარგი დაგემართოს, მაგრამ, უცაბედად რომ გასჭრას,
მერე რაღა ვქნათ?... ჰმ!.. მით უფრო, რომ წუხელი კარგა ლაზათიანად
შევეჭეცი ვახშამს... შენი მოსატყუებელი კბილი, დიდი ხანია, მო-
ვიცვალე.

— შენა გგონია, რომ გატყუებ? მაგას სიფრთხილე გალაპარაკებს: აბა ჩემზე სინჯე: რაც ძალი და ღონე გაქვს, ნუ დამზოგავ; და ნახავ, თუ კაბისა და პერანგის მეტი გამიჭრას რამე? გადაწვა გულ-აღმა ქვაზე და გულზე დაიდვა ხატი; თათარმა გამოსაცდელად, თუ მართლა არ შეშინდესო, ამოიღო ხმალი და დაუქნია, მაგრამ ჰაერშივე შეაჩერა. ქალი არ განძრეულა და ღიმილით უთხრა:

— არ-კი გითხარი, რომ ვერას დამაკლებ მეთქი?

თათარი დარწმუნდა, რომ ეს აღარ ხუმრობსო; ჯადოს ხელში ჩაგდების სურვილმა წაიტყუა; მართლა მოუქნია ხმალი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, და შუაგაწყვეტილი ქალი ნახევარი იქით გადავარდა და ნახევარი აქეთ. შეკრთა მოტყუებული მხედარი. შემოიკრა თავში ხელი: „გამამბრიყვა ამ უბედურმაო!“ გადააქნია მწუხარებით თავი აქეთ-იქით. ერთი კიდევ დაჰხედა დარცხვენით, ჩააგო ხმალი და გაჰშორდა. ამავე დროს იბრიალა და ავარდა საოცარი ალი აოხრებულ მონასტერს.

გაიგეს თუ არა ეს სამწუხარო ამბავი თელავში, ახლო-მახლო სოფლები აღელვდნენ, მაგრამ მწუხარების გამოცხადებას როგორ გაბედავდნენ? არ სწყენიათ მხოლოდ ქართველობის მტრებს და სასიამოვნოდ მიიღეს ყველა თათრებმაც, გარდა ერთისა. რომელმაც, გაგონების უმალვე, გრძობა-გონებადაბნეულმა, გააქანა ბედსაუბრი შუამთისაკენ. ეს ერთი იყო აბდუშაჰილი. რომ მივიდა, მონასტერი გადამწვარი დახვდა და სიჩუმე-არარაობას მოეცვა არემარე; დაღონდა და პირველად გაივლო გულში სალაყათი: „ნუთუ, ომერთო, ამისთანა მსხვერპლი შენთვის მართლა საჭირო იყოს? ან რა ვაქაცობაა უიარაღო, უმწყო, სუსტი დედაკაცებისა და ბალებების ჟღერა? ქრისტიანები ამგვარს არას სჩადიან!.. თვით ყაჩაღებიც-კი ერიდებიან ამ საქმეს. ამ ორ-სამ წელიწადში, ვინ იცის, რამდენი ოჯახი აიკლეს, როგორც თათრების, ისე თვით ქართველებისაც, მაგრამ, აბა თუ ერთი სადმე უკადრებიათ უიარაღო დედაკაცებისა და ბავშვების ხელის შეხება?“ — ამ ზრახვით გაიარა დიდი ეზო და ვანაკიდეს მიადგა ცაცხვს: იქ უტბად შეჩერდა. დახედა გაჩეხილ ქალს, ერთი საოცრად დაიყვირა, წაბარბაცდა და იქვე, ცაცხვს რომ არ მიჰყუდებოდა, წაიქცეოდა. დიდხანს იყო ისე ხმაამოუღებლად, ბოლოს შეიძრა, დააშტერდა მკვდარს და სასოწარკვეთილებით სთქვა:

— „რა დაგიშავე, ომერთო, რომ ცხადი სიზმრად გადამიქციე? ამას ველოდი? გაჰჭრა, წავიდა! ჩამიარა ოცნებამ! მაგრამ რაც ერთხელვე გულზე ისე ნათლად დამეჭლო, იმას ვიღარა ამოშლის-რა!.. თუ ცოცხალი დაგვარგე, მკვდარი ხომ მიინც ჩემია!..“ დაავლო ხელი ორად გაჭრილს. მიიკრა გულზე და წაიღო იქითკენვე, საიდანაც ამ რამოდენიმე ხნის წინეთ ისე ნეტარებით მიჰქონდა, მაგრამ სულ სხვადასხვა-კი იყო მაშინ და ახლა, მაშინ, ნეტარებით ვაბრუებულს, მალ-მალით ცა ეხსენებოდა, და ახლა-კი, უბედურებით სულშეხუთულს, დე-

დამიწა უსკდებოდა! მოიტანა წყაროსთან და დადვა. დიდხანს დაჰყურებდა თავზე და ცრემლები ლაპა-ლუბით ეცემოდნენ წვერ-ულვაშზე. იმ დღესვე გასქრა საფლავი წყაროსთან. მიაბარა საიდუმლოდ თავის დაუვიწყარი განძი სამარეს და საფლავის პირი მიასწორ-მოასწორა.

იმ დღიდან ხშირად, ძალიან ხშირად, ამოდებდა ხოლმე და ძვირფას სამარესთან ღამეს ათევდა.

თავი მეთერთმეტი

ერთხელ, მთვარიან ღამეში, აბდუშაჰილი მხარ-თედოს წამოწოლილი რომ იყო და ჩვეულებრივად, ტკბილ მოგონებით გატაცებული, გაბრუებული ოცნებობდა, შრიალი მოესმა; მოიხედა, დაიყვირა, ზეზე წამოვარდა; რამდენიმე ბიჯი უკან გადადგა, მოისევა ხანჯალზე ხელი და გაშრა, თითქო ენა ჩაუვარდაო: მის წინ იდგა ის, ვისაც ეს იგლოვდა და სტიროდა.

— შორს ჩემვან! შეგაჩვენოს მაჰმადმა, თუ ფარსავი სული არა ხარ! — მიაყვირა ხელის ქნევით.

— ნუ გეშინია, მე ისა ვარ, ვისაც შენ იგლოვ და სტირი! — მიუგო დამშვიდებით ქალმა.

— სული, ჩემ სანუგეშოდ და დასატკობად საიქიოდან მობრუნებული?

— სწორედ შენთვის და შენთან მოსული, მაგრამ სული-კი არა, ხორცშესხმული. ცოცხალი ადამიანი, შენს სიყვარულზე დარწმუნებული და შენი მოყვარული.

— როგორ! გაცოცხლდი?

— მე მკვდარი არა ვყოფილვარ.

— მაშ ეს? — მიუთითა გაოცებულმა საფლავზე.

— შეცდი: ეგ და იყო. საბრალო პირმთვარისა, ჩემი ტყუბის ცალი და მგვანი; მე-კი პირიმზისას მეძახიან.

— დაილოცოს, ღმერთო, შენი განგება! — დაიღრიალა აბდუშაჰილმა. მივიდა და დაუქირა ხელები — მითხარი, მითხარი, სიზმარია თუ ცხადი!? როგორ მოხდა ეს ყველაფერი. ამიხსენი, თვარა გონება მეკარგება! — მეტის აღელვებისაგან ფეხზე ველარ დგებოდა და ჩაჯდა. ქალი მიუჯდა გვერდით ახლო და აღერსიანად უთხრა:

— აი, ხომ ხედავ, რომ არ გერიდები? ამიტომ რომ და ვარ შენი. თუ ვაგონდებ, სწორედ ამ ადგილას, გულშემოყრილი რომ გამომაბრუნე, ძმობა მითხარი და ვიცი ვაჟაკის სიტყვა არ გატყდებ. იმ დღიდან მეც შენი სიყვარული ჩამივარდა გულში, მაგრამ როგორც უნაყოფო რამ და განუხორციელებელი. რადგანაც რჯულის სხვადასხვაობა ჩვენს ერთობას ხელს უშლიდა, ის გრძნობა გადავიტანე და-ძმურ სიყვარულზე და დავმორჩილდი ბედს.

თათარი გაოცებული უსმენდა და ბოლოს ხმის კანკალით ჰკითხა:

— დაო, მაგრამ დაზე უტკბესო! შემატყობინე, როგორ გადარჩი და ან აქ ვინ მოვიყვანა?

— მონასტერი რომ აიკლეს, ჩვენ რამდენიმე აგვირჩიეს; ტყვედ ვუნდოდით წავეყვანეთ, მაგრამ იმ არეულობის დროს თვალსა და ხელს შუა გავეპარე და იქვე უტბად მივიმალე. მანლობლად ცალიერი ქვევრი მეგულეობდა და შიგ ჩავძვერი. როდესაც მონასტერს ცეცხლი წაუქიდა და წავიდენ. გამოვედი, აქვე ტყეში დავიმალე, გიყურე, საცოდავ ჩემ დას რომ ჰკლოვდი და ან როცა დამარხე; ვიცოდი, რომ მე გეგონე და სიყვარულზე სიყვარული მემატებოდა. მას აქეთ აქ ვდგევარ ერთ გამოქვამულში და ხშირად გხედავ ხოლმე ფარულად აქ მჯდომარეს. დღეს გულმა აღარ გამიძლო და გამოვეცხადე. ახლა ამის მეტს ვერაფერს გაიგებ ჩემგან და, თუ კიდევ მეტი გინდა შეიტყო, წამომყევი სადღურზე, მაგრამ იმ პირობით-კი, რომ, რაც უნდა ნახო, არ გაიკვირო და არც იარაღი იხმარო. მენდობი?

— გინდ ჯოჯოხეთშიაც წამიყვანო.

— ფიცი?..

— ვჰფიცავ მაჰმადს!

— რომელსაც ქრისტიანები ვერ ვენდობით!

— მაშ თვით თქვენს ქრისტეს!..

— შენი რა არის?!.. არა! სხვა თავმდეები მომეცი. დაიფიცე ვაჟ-კაცის სიტყვა.

— ვფიცავ და ზედაც დავამატებ იმ ჩემ უცნაურ სიყვარულს, რომლის გამოთქმაც არ შემიძლია!..

— ახლა-კი მჯერა! — სთქვა ქალმა, წამოდგა, წამოაყენა კაციც და ხელი-ხელჩაკიდებული შევიდენ უდაბურს ტყეში.

თავი მეთორმეტი

შუაგულ ტყეში, ერთ თითქმის მიუვალ ნაპრალში, გამოქვაბულში, ისხდენ ახალგაზრდა ბიჭები ცეცხლის წინ და მწვადებს აში-შხინებდენ! იქვე გრძელი სუფრა ედგათ, მაგრამ ცალიერი, ზედ არც პურები ეწყო, არც ღვინო და არც შეჭამადი. გარედან ფეხის ხმა მოისმა და შემოვიდა ქალი მოზრდილი ხელკალათით.

— ოჰ, მელანო, შენა ხარ? — ჰკითხა ერთმა, რომელსაც მეთაურობა ეტყობოდა.

— მე ვარ, სანდო ვერავინ ვიშოვნე, რომ გამომეტანებია და მეტი რაღა გზა მქონდა? მოვდიოდი, მაგრამ შიშით-კი მუხლები მიკანკალებდა. მალე დამიკალეთ!.. მძინარი ბალები მარტო დავყარე შინ! — სთქვა მელანომ და გადასცა ხელკალათი.

— ჰა, ვახშამს გავათავებთ და კიდევ გაგატანთ ვისმე სამშვიდობომდის — უთხრა, უფროსს რომ ჰგავდა, იმანვე, მელანომ წყნარად გადიარა და მიჯდა კუთხეში თავისთვის. ხელკალათიდან პუ-

რები ამოლაგეს, ხელადით ღვინო, ქოთნით შეჭამადი, დააწყვეს სუფრახე. — „გაუმარჯოს მეძღვნეს!“ დაიძახა ერთმა იქ მყოფთაგანმა: „სამაგიეროდ ჩვენც ჩვენი დღევანდელი ნანადირევი ვუზიაროთო!“ დასთანხმდა ყველა და დიდძალი ასო-ასოდ აქნილი შვლის ხორცი ჩაუწყვეს კალათში.

უცბად ზარნაშომ დაიკვილა: წამოცვივდნენ სუფრიდან, მოავლეს იარაღს ხელი და გავარდნას აპირებდნენ კარში, რომ ზარნაშოს ხმა არ შეწყვეტილიყო და ნაცვლად წრომს არ დაეწყო წივილი. შემობრუნდნენ ისევ. სთქვეს: „აღბად მეთვალყურენი შესცდნენ, მაგრამ რა ხუმრობაა? ჩვენ-კი გული გადაგვიტრიალდა და!..“

შემოვიდა პირიმზისა და სიცილით სთქვა:

— ვაი, თუ შეშინდით! მეთვალყურე შესცდა, კარგად ვერ გაარჩია სიბნელეში, ჩემი ტყვე მტრად მიიღო და ნიშანი მოგკათ. კიდევ კარგი, რომ მალე გავაგებინე და სამშვიდობოზე გადავიდა.

— ტყვე? ტყვე? ტყვეო? — იკითხეს გაოცებით აქეთ-იქით.

— დიახ! მოგიყვანეთ დამორჩილებული! იარაღიც არ ამიყრია, რომ ვაქვაცისთვის სირცხვილი არ მექმნია. მიიღეთ, როგორც სტუმარი! საწყენი არა ჰკადროთ-რა!

ამ სიტყვაზე უცბად გავიდა გარეთ და შემოიყვანა აბღუშაპილი. წამოცვივდნენ სუყველა ზეზე და შეაჩერდნენ. აბღუშაპილი შემოსავალშივე შეჩერდა და გაოცებით დაიძახა: „ბაში-აჩუკ!“

— დიახ! აბღუშაპილ, ეს ბაში-აჩუკია და მე ამისი და!.. კურთხეულ იყოს თქვენი შეყრა და ფეხბედნიერი აქ შემოსვლა!

ჩამოვარდა სიჩუმე. ყველა გაოცებული უყურებდნენ ერთმანეთს.

აბღუშაპილმა ხელები ააპყრო მაღლა და სთქვა: „დაილოცა, ღმერთო, შენი უცნაური განგება! ვეძებდი როგორც მტერი, და შევხვდი, როგორც მოყვარე“. ბაში-აჩუკმა გაიცინა და უბასუხა:

— ჩემი სათქმელიც ეგ არის!.. შენ სტუმარი და ჩვენ მასპინძელი! მივიღა, გადახვია ხელი, წამოიყვანა და მოისვა გვერდით.

— მოულოდნელად ღვთის მოცემულ სტუმარო, ნუ დაგვიწუნებ სუფრას! ღარიბია, მაგრამ მხიარული — უთხრა ბაში-აჩუკმა და შემოუხსდნენ სხვებიც გარს. გაიმართა ლხინი, მაგრამ სიმღერის მაგიერად საუბარი გააბეს დაბალის ხმით. გაგძელდა ვახშამი; ბევრი რამ ითქვა, თითქმის ყველა გამოამყლავნა მოკლედ თავისი თავგადასავალი და ბოლოს, ჯერი რომ მიდგა, მოჰყვა აბღუშაპილიც:

— „მე ერთი უთვისტომო კაცი ვარ: არ ვიცი, ვინ ყოფილა ჩემი მამა-პაპა და საიდან მოვხვდი არდალანში? ძლივს მაგონდება და ოდნავ მახსოვს, რაც საბრალო დედაჩემისაგან გამიგონია!.. ოდესმე, ერთ სოფელს, სადღაც ლეკები დასცემიან. აუკლიათ მთელი სოფელი, ჩვენი ოჯახიც ამოუწყვეტიათ. ასე რომ მე დავრჩენილვარ ძუძუმწოვარი და დედასთან ერთად ტყვედ წაუყვანივართ; მყოლია კიდევ

ერთი უფროსი დაც, მაგრამ ის სხვა სოფელში ყოფილა გაბარებულნი მღვდელთან და გადარჩენილა. ამის მეტი არა ვიცი-რა“... მელანო სულგანანბული უგდებდა ყურს; უცბად მიაყვირა: „ექვესი თითი ხომ არა გაქვს მარცხენა ფეხზეო?“ და, დასტური რომ მიიღო, მივარდა, გადაეხვია და დაიწყო ქვითინი: „ღმერთს არ სდომებია ჩვენი ერთმანეთისათვის დაკარგვა“.

მაყურებლები გაცეხებული პირჯვარს იწერდენ, ღმერთს მადლობას სწირავდენ და ულოცავდენ ახალშეყრილებს. აბდუშაჰილმა აღარ იცოდა, რა უნდა ექნა! ჩამოვარდა სიჩუმე. პირიმზისა მიუბრუნდა და უთხრა აბდუშაჰილს:

— მეც მომილოცავს!.. ახლა, რახან ნამდვილი და გამოვიჩინდა, ჩვენი და-ძმობილობა აღარაფერი საჭიროაო.

აბდუშაჰილი შეკრთა და შეშინებულმა უთხრა:

— როგორ! მამ დღეიდან აღარაფერი ვიქნებით ერთმანეთისათვის?

— ნაცნობები, ისე, როგორც ქრისტიანი და მაჰმადიანი! — მიუგო ქალმა.

— არა! აქ მაჰმადიანი აღარ არის! ხომ გაიგონე, რომ ქრისტიანად ვყოფილვარ დაბადებული, და დღეს განგებამ მოინდომა, რომ გამოვბრუნებულიყავ! დღეიდან მეც თქვენი რჯულის აღმსარებელი და თაყვანისმცემელი ვარ. ბაში-აჩუკ! მიმიღეთ თქვენს გუნდში, რომ ამიერიდან მეც თქვენი ჭირი და ლხინი გავიზიარო!..

ამ გულწრფელმა სიტყვებმა ყველა აღტაცებაში მოიყვანა და დიდი სიხარული შეექნათ.

— აბდუშაჰილ! — ცოტა დაფიქრების შემდეგ უთხრა ბაში-აჩუკმა — დიდია ღმერთი და განგება მისი მიუწოდომელი! შენ შეგიძლია, რომ ჩვენს ქრისტიანობას დიდი სამსახური გაუწიო. მოვალეცა ყოფილხარ და ნუ აჩქარდები!.. ეს, რაც მოხდა, დრომდე ყოველიფერი უნდა საიდუმლოდ დაიმარხო გულში, მიხვიდე ისეც შენს ჯარში და ისე დაიჭირო თავი, რომ ცვლილება არაფერში გეტყობოდეს. დაარწმუნე ყველა, რომ ბაში-აჩუკი მოვკალი-თქო: ნიშნად წაიღე ეს ჩემი ფაფანაკი და სისხლში მოსკრილი მიაართვი უფროსებს: დაგიჯერებენ და, ჩვენც რომ აღარსად გამოვიჩნდებით, გულდამშვიდებული ხანი წყალობით აგავსებს. დრომდე ეს ყოველიფერი საჭიროა ჩვენი საერთო ბედნიერებისათვის. ახლა მეტს აღარას გეტყვი. დაწვრილებით მაშინ გაიგებ ყოველიფერს, როცა ჩოლაყა-შვილთან ერთად მოვილაპარაკებთო! — მივიდა, გადაეხვია და გადაჰკოცნა ძმურად.

— ახლა ჩემი შვილებიც გებრალეზოდეთ, მარტო დავყარე! — სთქვა მელანომ — დროა ჩემი წასვლის! გამცილებელიც ხომ ღმერთმა მაშოვნინა, სხვა საჭირო აღარააინ არის, ჩემი ძმაც მიმიყვანსო! — სთქვა და ჩაჰკიდა ხელი აბდუშაჰილს. პირიმზისამ, თითქო შურით,

გააყოლა თვალი, წარბშეკმუხვნით შეხედა; მელანომ შენიშნა და ცბიერის ღიმილით უთხრა:

— ღამე მშვიდობისა, ჩემო რძალო! და ძილი ნებისა, რომ ტკბილი სიზმრები ავხდენოდესო!.. — გავიდა სიჩქარით და თან გაიყვანა აბღუშაპილიც.

თავი მცამეტი

სისხლიანი ფაფანაკი დიდხანს იყო გამოკიდებული მოედანზე, რომ ხალხს ენახა და დარწმუნებულყოფა ბაში-აჩუკის სიკვდილზე. დიდი და პატარა ყველა ულოცავდა გამარჯვებას აბღუშაპილს, მაგრამ მისი პასუხი-კი ყოველთვის ეს იყო:

— მე რა?! მადლიერი უნდა ვიყოთ ჩოლაყაშვილის. თუ იმას არა, მარტო მე რას გავაწყობდი? დღეს ბაში-აჩუკიც ცოცხალი იქნებოდა და მისი გუნდიც გაუფანტავიო.

გავიდა ხანი, რამდენიმე თვემ გაიარა; დაწყნარდა ქვეყანა და გავარდნილებისა აღარა გაუგონიათ რა. დამშვიდდენ თათრები. სიფრთხილეს თავი დაანებეს. ადრინდულადვე უშიშრად დაიწყეს ფარფაში. ამ ამბავმა ყენის კარამდის მიაწია. დაუფასეს ჩოლაყაშვილს სამსახური და ერთგულება; მაგრამ თვითონ ის-კი ლოგინად იყო ჩავარდნილი. ახმეტიდან ცული ხმები მოდიოდა... ამბობდენ, რომ მისი გამობრუნება აღარ შეიძლება, დამბლას ორივე ხელ-ფეხი წაურთმევიანო. ფეიქარ-ხანი ხშირად კითხულობდა და პატივისცემის ნიშნად ორჯელ-სამჯელ აბღუშაპილიც გაუგზავნა. ერთ საღამოს ვიღაც შორიდან მომავალმა შემოაქენა ოფლად გახეთქილი ცხენი ჩოლაყაშვილის ეზოში, გადახტა მარდად, მიაბა სვეტზე, აიჭრა კიბეზე, როგორც შინაური, და შევიდა პირდაპირ სახლის პატრონთან. ჩოლაყაშვილი ტახტზე იყო წამოწოლილი; დაინახა თუ არა მასთან შესული, უცბად წამოჯდა და მიაძახა:

— ოო, ბაქრაძე?!

ბაში-აჩუკმა მძიმედ თავი დაუქრა.

— ასე მალე მოიარე? — ჰკითხა ჩოლაყაშვილმა.

— მოვიარე, შენი ჭირიმე! — მოახსენა ბაქრაძემ და წერილები გადასცა. ჩოლაყაშვილმა გახსნა სიჩქარით და კითხვა დაუწყა: სახე უღელავდა და თანდათან სიამოვნება ეტყობოდა. ბაში-აჩუკი უძრავად ადგა თავზე; რომ ვაათავა კითხვა, მიუბრუნდა და ჰკითხა:

— კაი სანუგეშო ამბავია!

— ღმერთმა ნუ მოგიშალოს ნუგეში. შენი ჭირიმე! მაგ ამბავს უფრო ადრეც მოვიტანდი, რომ წყალდიდობას არ შევეჩერებო.

— მალე დასთანხმდენ?

— არაგვის ბატონი არა და ქსნის ერისთავები კი.

— იციან ყოველიფერი ჩვენი საიდუმლო?

— შალვას მეტს არავის გამოვტეხივარ.

- მაშ ზაალ როგორ დასთანხმდა?
- არ დასთანხმდებოდა, რომ მის კარის მღვდელს ჩვენება არ ენახა ჩემი მისვლის წინა დღეს.
- ჩვენება? — გაკვირვებით შეხედა ბიძინამ.
- დიახ, შენი ჭირიმე — მიუგო მორჩილად და მოუყვა, რაც იცოდა გველეშაპის შესახებ; ისიც მოახსენა, რომ ერთი იმ გმირთაგანი თქვენ ბრძანებულხართო, მაგრამ სიკვდილის შესახებ-კი არაფერი უთხრა. ბიძინამ სასოებით პირჯვარი გამოისახა და სთქვა:
- დაილოცოს ღვთის განგება და მისი სასწაული! მაშ მოგვეშველებიან?
- დღეის თხუთმეტს უეჭველად გაჩნდებიან.
- ჯარი მეცოტავება! ვაი-თუ ვერ გავწვდეთ ამდენ თათრებს!..
- რა ბრძანებაა?!.. თუ ღვთის ნება იქნება, ათ იმდენსაც ვეყოფით. ფშავ-ხევსურები ბახტრიონს დაეცემიან დანიშნულ დროზე, ქსნის ერისთვეები მთავარი ჯარით თქვენ შემოგიერთდებიან თათრის ჯართან სამხრად და ულუსებს ჩვენც ვეყოფით.
- სულ რამდენი ხართ?
- საკუთრად ჩვენი დასი ასოცი კაცია, ერთი ამდენი თევდორაძისაც იქნება.
- ისინი ხომ აქეთ-იქით არიან დაფანტული?.. ზოგი თათრის ჯარშია და ზოგი კიდევ, ვინ იცის, სად!..
- ისე, როგორც ჩვენი! მაგრამ იმ დროსთვის ყველა ერთად მოვიყრით თავს.
- მაშ, კარგი, ნულა აგვიანებ! დროა საქმეს შევეუდგეთ! წადი, ცოტა შეისვენე, რომ ადრიახად ვეწიოთ საქმეს.
- ბაში-აჩუკი გავიდა. დარჩა მარტო ბიძინა. ხელახლა გადაიკითხა წერილები, გაიმეორა გუნებაში, რაც ბაში-აჩუკმა უთხრა სიზმრის თაობაზე, ადგა ნულა, მოიხადა ქუდი, მივიდა ხატის წინ და დაიჩოქა. დიდხანს ხელგაპყრობილი შესჩერებოდა უხმოდ ღვთისმშობელს და ევედრებოდა მის ძესთან შუამდგომლობას, რომ ქრისტიანობა გამოეხსნა ურჯულოს ხელიდან, გადაერჩინა კახეთი და მით მისი მადიდებელი მთელი საქართველო გაეძლიერებია.
- მკრთალი ნათელი, სახატოდან მინაშუჭი, პარპალით ეცემოდა სასოებით აღტყინებულ მის ვაჟკაცურ სახეს და მღუღარე ცრემლები წურწურით ჩამოდიოდნენ წვერ-ულვაშზე.

თავი მეთოთხმეტი

იკორთაში მღვდელმთავარმა გამოიყვანა წირვა, პარაკლისი გადაიხადა და აიაზმა ასხურა ჯარს. ყველა დარწმუნებული იყო, რომ ერისთავების ლაშქარი იმერეთში მიდიოდა, მაგრამ იმ ლამესვე ელიზბარმა და შალვამ მხარი უქციეს და საიდუმლოდ კახეთისკენ მიემართენ; გზაში არაგველები დაუხვდნენ, სულ დარჩეული ვაჟკაცები.

წინ კირილე მღვდელი უძლოდათ წმ. გიორგის ხატით და შეუერთდნენ. დიდის სიფრთხილითა და სისწრაფით გავლეს გზა, გადაიარეს მთა და ჩავეიდნენ ახმეტაში, სადაც ბიძინა ჩოლაყაშვილი დაუხვდათ დიდძალი ჯარით. აქ ბიძინამ, როგორც მთავარსარდალმა, ორად გაჰყო შეერთებული ჯარი: ნახევარი თავისთან დაიტოვა, მეორე ნახევარი მრავალ გუნდებად დაჰყო და აქეთ-იქით. სხვადასხვა მხრისკენ, გაისტუმრა, რომ ერთსადანიმავე დანიშნულ დროს ყველგან თავს დასხმოდნენ თათრებს მოულოდნელად.

უმთვარო ღამე იყო. პირველ მამლის ყვილზე, როცა ქვეყანა მიწყნარებული იყო და მხოლოდ მდინარეების ერთნაირი-შხუილი შორს და შორს უწყევდა, ავარდა ალი მრავალგან გაღმა-გამოღმა ალაზნის პირად, მოედვა ულუსების სახლკარობას და გააქათქათა არემარე. დასცეს კიეინა და მას თანვე მოჰყვა საზარელი ვაი-უისა და გოდების ხმა. გავარდნილები ბაში-აჩუკის თაოსნობით დაესხნენ თავზე თათრებს და დაუწყეს ჟლეტა. იმავე დროს ბახტრიონს შემოერთებენ არაგველები; ციხე-გალავანს გადაეველენ თავს ფშავ-ხევსურები და გაავლეს მუსრი. ესევე ამბავი მოხდა ბევრგან სხვაგანაც და დაიძრა ბიძინას წინამძღოლობით მთავარი ჯარიც. ალი-ყული-ხანს რომ სხვადასხვა კუთხეებიდან ცნობა მოუვიდა, შეშფოთდა და აბღუშაპილის თაოსნობით მთელი მისი მხედრობა მიაგება წინ ქართველ ჯარს. მაგრამ ბევრ ხანს აღარ გაუვლია, რომ მოულოდნელი და ზარდამცემი ამბავი მოუვიდა: ერთ ვიწრო ხეობაში მოასწრეს თათრის ჯარს, შეიმწყვდიეს, იარაღი დააყრვეინეს და აბღუშაპილიც ტყვედ წაიყვანესო. ეს სულ იმან ჰქნა, რომ აბღუშაპილმა არაეისი რჩევა არ დაიჯერა და გზის სიმოკლის გულისთვის ისეთ ღრიანკელში შეიყვანა ჯარი, რომ გაშლა არ შეიძლებოდა და საძრაობა აღარ ჰქონდათო. იმავე დროს-კი. თურმე, იქვე ახლოს ჩასაფრებული ქართველი ჯარი შემოერთყა გარს, თვალის დახამხამებამდე გადუქრა უკან გასაბრუნებელი გზა და თითქმის დატყვევებულებს დაერიო. ამის გამო ალი-ყული-ხანი შიშის ქარმა აიტანა და ათრთოლებულის ხმით ბრძანა, რომ ჯანდიერისთვის შეეტყობინებიათ. მაგრამ სწორედ იმავე დროს მოიჭრა ერთი ცხენოსანი და აცნობა: „ჯანდიერმა გვიღალატა და მისი ქართველებით ჩოლაყაშვილისკენ გადავიდაო“. თავზარდაცემულმა ფეიქარხანმა დიდხანს ხმა ველარ ამოიღო და ბოლოს თითქო თავისთვის წაილაპარაკა: „აქი ჩოლაყაშვილი დამბლა იყო და ჯანდიერი ჩვენი ყურმოჭრილი ყმაო? ჰა. ვიატურ! ახლა-კი ვხედავ. რაც არის. მაგრამ რაღა დროს?“ — სთქვა კბილების ღრჭენით.

— ცხენიო! — დაიძახა, მოაჯდა უნაგირს და ისეთის სისწრაფით გაუდგა გზას, რომ ორმა-სამმა მხლებელმა ძლივს მოასწრო გაყოლა. ის იმ ღამესვე ქურდულად გავიდა კახეთით და მეორე დღეს, სამშვიდობოზე გასული, სპარსეთისკენ მიეშურებოდა მისი ორიოდ მხლებელით.

დარჩენ თათრები კახეთში უსარდლოდ და უპატრონოდ, და აქა-იქ ციხე-სიმაგრეებში ჩაკეტილები, მხოლოდ იმას ფიქრობდნენ, თავი როგორმე გადაერჩინათ, მაგრამ წელგამართული და გაგულადებული კახელები მოსვენებას არ აძლევდნენ. ისინი, ვინც გუშინ თათრის ერთგულებასა და ქართველების მტრობას იჩენდნენ, დღეს პირველი თავდადებული ქართველები გახდნენ, და რამდენიმე კვირის განმავლობაში ისე გაიწმინდა კახეთი თათრებისაგან, რომ მათი ქაქანებაც აღარსად იყო. დახშული ეკლესიების კარები გაიღო და ხელახლა გაისმა ზარების რეკა; გულის სიღრმეში ჩაეჭრა დიდსა და პატარას, როგორც ნიშანი საქრისტიანო, ის ეკლესიის ენა და შეიქნა საერთო ლიტანიობა; ქალი და კაცი, მოხუცი და ყრმა, მაღალი და დაბალი, ყველა ერთხმად ადიდებდნენ ღმერთს და აქებდნენ გმირებს. ბიძინასი, შალვასი და ელიზბარის სახელი ყველას ტუჩებზე ეკერა აღტაცებით. კახეთის სიხარული ქართლებსაც გადაედოთ და მათ თანაგრძნობას მათი მეფე ვახტანგის გულში დასტურს აძლევდა, მაგრამ, როგორც შაჰნავაზი-კი, ვითომ, ჯავრობდა და პირიდან ცეცხლსა ჰჷრიდა: „როგორ გაბედეს ერისთავებმა ჩემი ურჩობა და დიდებული შაჰ-აბაზის ღალატიო?!“

შაჰ-აბაზმა რომ ეს ამბავი გაიგო, ფილენჯის ქარმა მოუარა და ფიცხელი ბრძანება შეუთვალა განჯის ხანს: „კახეთი შენთვის მიბოძებია, წადი და ააოხრეო!“ ხანმაც წყალობისათვის მაღლი მოახსენა დიდებულ შაჰს და გამოტეხილი შეუთვალა: „თუ მანდედან ჯარი არ მომაშველეთ, ახლა ისე გაგულადებული და გამაგრებული არიან კახელები, რომ ჩემი სახანო ერთიორადაც რომ უფრო მეტი იყოს და უფრო ძლიერი. მაშინაც ვერ გავებედავ კახეთზე საომრად მისვლას, რადგანაც დარწმუნებული ვარ, რომ ვერას გავხდები და თავს შევირცხვენო“. ამ მოხსენებამ უფრო მეტად დაალონა და დააფიქრა ყენი. ბრაზი მოაწვა გულზე და სირცხვილის ოფლი ასკდებოდა.

ამ დროს მოუვიდა ქართლიდან შაჰნავაზის წერილიც. სამძიმარს უთვლიდა და თანაც ატყობინებდა: — „კახეთის გამარჯვებამ ქართლიც შეარყია; ერისთავები გამიდგენ, აღარას მიჯერიან და მოიღეთ წყალობა, თქვენი უძლეველი და ქვეყნის დამპყრობელი ჯარი მომაშველეთ, რომ ურჩები ისევ დავიმორჩილო და კახეთსაც საშვილიშვილოდ შევანანო თქვენი ორგულობაო. ამასთან ესეც უნდა მოგახსენოთ: დღევანდელი გამარჯვებით იმდენად წელგამაგრებულია ქვეყანა და გათამამეთული, რომ, თუ არ დიდძალი ჯარით, ცოტათი ვერას გავხდებითო“. შაჰ-აბაზმა გადაიკითხა წერილი, დაქმუქნა და დაახეთქა ძირს.

— ესეც იმას იწერება! — სთქვა წარბშექმუხვნით — დიდძალი ჯარიო?! ჰმ... ასე ჰგონიათ. თუ მარტო მათთვის ვიყო მოცლილი და მეტი საქმე აღარა მქონდეს-რა?! არა, ახლა დრო არ არის! დროს შერჩევა უნდა და მე ვიცი, როგორ გადავუხდი მაშინო. — დასწერა

პასუხი და მურთუხალ-ხანის ხელით გამოუგზავნა ქართლის მეფეს. საპირფერო და სამლიქვენლო სიტყვებით ააქსო წერილი.. მადლობას უთვლიდა ერთგულებისა და მორჩილებისათვის, მაგრამ ურჩევდა, რომ ასე გულფიცხად არ მოჰკიდებოდა საქმეს. „მართალია, ვერ უნდა გაებედნათ კახელებს მისთანა საქმეო — იწერებოდა ვერაგი — მაგრამ, როგორც შევიტყე, სულ მანდაური მმართველობის ბრალი ყოფილა: წინააღმდეგ ჩვენი სურვილისა, დიდ გაქირვებაში თურმე ჩაუგდიათ ქვეყანა და კახელებიც იძულებული ყოფილან, რომ მაგრე მოქცეულიყვენ. ველი შენგან ამ საქმის გამოკვლევას და დაწვრილებით მოხსენებას; ამასთანავე გავალებ, რომ ეგ გამოჩენილი ვაჟაკები ჩემს კარზე გამოგზავნო; მე მინდა, რომ სამივე ჩემი თვალით ვნახო და, როგორც წინდაწინვე ჩემგან შენდობილებს, ჩემი პირით გამოიკითხო ყოველიფერი ტკბილად და არა მრისხანებით. ვფიცავ ჩემ მზეს და თვით მაჰმადის წვერებსაც, რომ ეგენი აქ საკადრისად მივიღო და გულდაწყვეტილ-მომდურავი არც ერთი არ დავაბრუნო; წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ეს ჩემი ტკბილი წყალობა არ დააფასეს და კიდევ ურჩობა გამიწიეს, მაშინ ვფიცავ ყოველის შემძლებელს, რომ ამ ჩემს უკადრის შეურაცხყოფას არა თუ მარტო კახეთს, მთლად საქრისტიანო საქართველოსაც ვაზღვევინებ და, მე რომ ვერ შევძლო, საშვილიშვილო ანდერძად დავაგდებ ამ სურვილსო“.

ორჯელ-სამჯერ გადაიკითხა ვახტანგმა ეს წერილი და მუქარა, მწუხარედ გაიღიმა და სიტყვა გუნებაში: „მეც ამას ველოდი ჩემი წერილის პასუხად! ჩვენ ორივე ერთ სოროში ვართ გაზრდილი! გიცნობ, რაც ხარ შაჰ-აბაზ! ჯერჯერობით ლომობა რომ აღარ გავიდის, მელიაობას ეპოტინები, მაგრამ, ღმერთი ყოველის შემძლებელია, შეიძლება ისიც მოგიცდესო!“ ჩაფიქრდა ნაღვლიანად და ჩაჰკიდა თავი.

თავი მეთხუთმეტი

დიდი ხანია ქართლ-კახეთი ისე მოსვენებით არ ყოფილა. როგორც 1659 წელში. შემოდგომა მიწურული იყო, ზამთრის პირი მოახლოვდა, მაგრამ მაინც გაზაფხულის დღეები იდგა, თითქოს ქვეყნის დამშვიდებულ გულს ტაროსიც-კი ეტკბილდასტურებო. ვახტანგმა მთელი ქართლისა და კახეთის დიდებულები შეჰყარა სალხინო-სადარბაზოდ. თითქმის არავინ ჰკლებია და მათ რიცხვში კახეთის გმირბიც მოჰყვენ.

მეფემ დარბაზი გამართა, შაჰ-აბაზის მოწერილი წიგნი წაიკითხა და რჩევა ჰკითხა დიდებულებს. უმრავლესობა უარზე დადგა: „როდის ჰქონდა სიმტკიცე მაჰმადის წვერებს სპარსელების პირში და ან ყენის სიტყვა რა დასაჯერებელიაო? ცხადია, რომ მავათი მიტყუება უნდა საღალატოდ და, ეს რომ მოხდეს, ჩვენი თავი ცოცხალი

რალად გვინდაო?!" ზოგიერთები სულ სხვა აზრისა იყვენ და მათ მხარი მისცა არაგვის ბატონმა ზაალ ერისთავმაც ამ სიტყვებით: — „მართალი აზრის!.. და ვინ არ იცის, რომ ყვენი ჩვენზე გულს ვერ გაიწმენდს და მოყვრობას არ დაუწყებს ერისთავებს, მაგრამ ჯერ-ჯერობით გარემოება ნებას არ აძლევს, რომ თავისი გულისპასუხი გამოამქლავნოს და მტრობა გამოავიციხადოს. ან რა ანგარიშია, ახლა რომ შორიდან მუქართა და წინდაუხედაობით საქმე გაიფუტოს? მართალია, დღეს ქართლი სპარსეთის საკუთრებას არ შეადგენს, მაგრამ მისი ხელდებული მაინც არის. სიფრთხილე ჰმართებს ყვენს, რომ საზღვარს არ გადასცილდეს, თორემ ერთი კიდე ამისთანა გამარჯვება, როგორც კახელებმა ნახეს, და მაშინ იძულებული შეიქნება ქართლზედაც ხელი აიღოს. ეს კარგად ესმის შაჰ-აბაზს და, თუ არ სამოყვროს, სამტროს არას ჩაიდენს. უეჭველია, რომ კახეთის გამირებს საპირფეროდ პატივით მიიღებს და დიდებით გამოსიტუმრებს; მერე-კი, როცა დრო ხელს მოუმარჯვებს, მელასავით შემოგვეპარება და ეცდება გვაზღვევინოს; ეს უნდა ვიცოდეთ და მზად ვიყოთ! მანამდე-კი უნდა მივემზროთ და მივეყვეთ მის დღევანდელ ნება-სურვილს, მით უფრო, რომ საშიში არა არის-რა; და, თუ არა, მაშინ თავმოყვარეობა იმდენად გააბრაზებს, რომ ეცდება მუქარის გამართლებას. დარწმუნებით შემიძლია ვთქვა, რომ როგორც ჩემ სიძეს, ისე ერისთავებს იქ სახიფათო არა ელით-რა, თუ ღვთის ნება არ იქნება; და, თუ მისი ნებაა, მაშინ, აქაც რომ იყვენ, მაინც ვერ ასცდებიან განგებასო!“

ამ სიტყვებმა ბევრს გამოაცვლევინა აზრი; მეფეც დაეთანხმა და ბოლოს ჯერი მიდგა თვით ყვენის მოთხოვნილებაზე. პასუხის ნაცვლად წამოდგა ზეზე მოხუცი ელიზბარ, მიდგა სარკმელთან, გაიხედა შიგ და დაფიქრდა. დარბაზი გაოცებით შეაჩერდა. — „ბატონო მეფე! — მობრუნდა და სიტყვა ერისთავმა — ამ თქვენს ჭადარს რა დამართნია ეს, რომ ფოთლები გასცვენია?“

— როგორ, თუ რა დამართნია?! — მიუვო გაკვირვებით მეფემ — რალა დროს ფოთოლია? ზამთარი დგება!..

— ვაი, თუ გახმეს უფოთლოდ?

— როგორ, თუ გახმეს?! გაზაფხულზე განა აღარ შეიფოთლება?

— „ღიახ, შეიფოთლება, ჩემო ხელმწიფევ, და ჩემი პასუხიც ეს არის დღევანდელ სადარბაზო კითხვაზე“. — როგორც მეფე, ისე დარბაისლები გაოცებული შეაჩერდნენ: ეგონათ, თავის გონებაზე აღარ არის და ბოდაესო, მაგრამ ერისთავმა ნალვლიანის ღიმილით განაგრძო: — „დიდებულო ხელმწიფევ! რაც ფოთლებია ხისათვის, ჩვენც ისევე ვართ ქვეყნისათვის და, რაც წელიწადია ფოთლებისათვის, ის საუკუნეა ჩვენთვის. ნახევარი საუკუნის განმავლობაში არც ერთი აღარ ვიქნებით, სხვები დაიჭერენ ჩვენს ადგილს: „ერთი წავე და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსო“. საქართველოც ჩვენი ცხოვრების ხეა,

საკუთარ ქართულ ნიადაგზე დანერგული და ზედ ქრისტეს სჯულია დამყნული. სანამდის მისი ძირი არ შესუსტდება, ღერო არ შეინძრება და ფესვები მაგრად ექნება გადგმული. შტოების შერხვევითა და ფოთლების დაცვენით არა უჭირს-რა. ჩვენი ერთი ფოთოლთაგანი ვართ, ადრე თუ გვიან დასაცენი, და ჩვენი მიზეზით რათ უნდა მიადგეს გაჭირვება სამეფოს? არა, ჩვენო დიდებულო მეფე, ჩვენ, უეჭველია; უნდა ვეახლოთ ყენს და, რაც მოსავალია, მოგვივიდეს!“

— ბატონო მეფე! — წამოიძახა ჩოლაყაშვილმა — ჩვენი სამივეს სათქმელი ერისთავმა მოგახსენათ და მე მხოლოდ დავამატებ, რომ ხე, როგორც მცენარე, მოურწყველად ვერ იხარებს; ისე ეროვნების ხესაც ძირის გასამაგრებლად და ფესვების განზე გასადგმელად ოფლთან ერთად ხანდახან წმინდა მოწამებრივი სისხლიც ეჭირვება სარწყავად!.. ამგვარი მსხვერპლის უჩვეულო არ არის ჩვენი ქვეყანა და დღეს, თუ განგებას ჩვენთვის წილად უხვედრებია სამსხვერპლო ზვარაკობა, სასოებით მივეგებებით და მორჩილებით თავს დავედებთ!.. საქართველოს ქირიც წავვილიაო!..“ მივიდა და ამოუდგა ერისთავს გვერდში.

„ამინო!“ დაიძახა შალვამ და გადადგა ბიჯი მათკენ. დარბაზს ერუანტელმა დაუარა. ჩამოვარდა ხანგრძლივი სიჩუმე. მივიდა მეფე ხმაამოუღებლად, გადაეხვია სამივეს და გადაკოცნა. რამდენიმე კურცხალი გადმოგორდა ინით შეღებულ წვერებზე და დაეცა ძირს. ვახტანგმა მიუთითა ზედ სამივეს და უთხრა: „აი, ეს იყოს საწინდარი ჩემსა და თქვენს ოჯახებს შუაო!..“

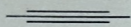
ამ ამბის შემდეგ არ გაუვლია დიდ ხანს, რომ შალვა, ელიზბარ და ბიძინა აღმოსავლეთისაკენ გზას ადგენ და სპარსეთისკენ მიდიოდნენ. სწორედ იმავე დროს დასავლეთისაკენ გადაეშვენ კორტოხს სამი ცხენოსანი: აბდუშაჰილი, პირიმზისა და ბაში-აჩუკი. ხმაამოუღებლად მიაჩქარებდნენ ცხენებს სხვადასხვა ფიქრებით მოცულნი. აბდუშაჰილისთვის ყველგან ბაღდადი იყო, სადაც-კი მისი სატრფო იქნებოდა; სიყვარულით გამსჭვალულ პირიმზისას ეჩქარებოდა, რომ სამშობლოში გადაეტანა თავისი ბედნიერება; და ბაში-აჩუკს-კი მაინცდამაინც მაგდენად არაფრად ეპიტნავენბოდა იმერეთი, რადგანაც გაიგო, რომ მისი კახეთისკენ გადავარდნის მიზეზი რაჰის ერისთავისთვის მიუთხოვებიათო.

იმერეთმა დედაშვილურად მიიღო ორივე ვაჟკაცი.

ბაში-აჩუკი დაუბრუნდა თავის სახლკარობას და აბდუშაჰილიც ჩაესიდა. მართალია, დევი ყურით არ დაუჭერიათ სიძე-ცოლიძმას, მაგრამ ბევრჯელ-კი კარგი სამსახური გაუწიეს იმერეთს თურქებთან ბრძოლის დროს და სამაგიეროდ ადგილ-მამულიც ბევრი შეიძინეს საწერეთლოში. სცხოვრობდნენ მყუდროდ და მხოლოდ ერთხელ-კი

შეშფოთდენ. ეს მაშინ, როდესაც გაიგეს, რომ მათი საყვარელი კახეთის გმირები სპარსეთში უწამებიათო.

ბევრს ეჭირა თვალი სასიძოდ ბაში-აჩუკისაკენ ანუ, როგორც შემოკლებით ეძახოდენ, ბაჩუკისაკენ, მაგრამ გაუცრუვდათ იმედი: ის ცოლ-შვილის მოკიდებას არ აპირებდა, სანამდის წერეთელი არ მოკვდა და ერისთავიც არ მიიცვალა! მაშინ-კი გადავიდა რაჭაში, მოიტაცა ქვრივი და ჯვარი დაიწერა. უშვილძიროდ არც სიძე და არც ცოლისძმა არ გადასულან: აბდუშაჰილის ჩამომავლობა დღესაც არიან ჩვენში — აბდუშელიშვილები და ეტყობათ კიდევ, რომ კარგი წინაპარი უნდა ჰყოლოდათ. რაც შეეხება ბაში-აჩუკის ან ბაჩუკას ნაშინებს, ისინი უფრო გამრავლებულიც არიან დღეს, მაგრამ ბაჩუკაშვილობას სწუნობენ და ბაქრაძეობაზე სდებენ თავს, და დაუბრუნდებიან თუ არა ბაჩუკაშვილობას, ის ღმერთმა იცის.

Baschi-Atschuki

Der Verfasser der historischen Erzählung „Baschi-Atschuki“ ist der bekannte georgische Klassiker Akaki Zereteli.

Jahrhundertlang hat das georgische Volk heldenhaft für sein Lebensrecht, für die Erhaltung seiner Unabhängigkeit und die Integrität seiner Religion gekämpft. Viele auswärtige Feinde haben im Lauf der Geschichte das georgische Reich seiner Selbständigkeit und Eigenstaatlichkeit zu berauben versucht, unter ihnen jahrelang das mächtige Persien. Zu Beginn des 17. Jahrhunderts gelang es dem grausamen Schach-Abbas vorübergehend Kachetien, einen Teil Georgiens, das damals in mehrere Fürstentümer zerfiel, zu besetzen.

In seiner Erzählung schildert Akaki Zereteli in realistischer Form das schwere Los des georgischen Volkes unter der persischen Gewaltherrschaft. Mit Feuer und Schwert trachtet Schach-Abbas in Kachetien alles das zu vernichten, was dem georgischen Volk teuer ist. Hunderte von Kirchen und Klöstern werden abgebrannt, ganze Städte und Dörfer in Schutt und Asche gelegt. Die georgische Bevölkerung wird systematisch ausgerottet, tausende georgischer Familien aus dem Lande vertrieben oder nach Persien verschleppt.

Das georgische Volk verfügt über einen ehernen Willen und die zäheste Standhaftigkeit bei der Verteidigung seines Rechtes auf völkisches und staatliches Eigenleben. Diese Charaktereigenschaften werden vom Verfasser besonders hervorgehoben und ziehen sich als Leitmotiv durch die ganze Erzählung.

Der Hauptheld der Erzählung, Baschi-Atschuki, nimmt den Kampf gegen die fremden Unterdrücker seines Vaterlandes auf. Die Völkserhebung, an der Baschi-Atschuki aktiv teilnimmt und die von einigen georgischen Adligen organisiert und geführt wird, endet mit einem großen Sieg. Die fremden Eroberer werden aus den Grenzen des heiligen Vaterlandes vertrieben. Wieder erhebt das georgische Volk stolz seine nationale Fahne. Das georgische Blut kann niemals bezwungen werden!

Den dramatischen Höhepunkt der Erzählung bildet die Schilderung einer Besprechung der Räte am Hofe des kartalinischen Königs. Georgien droht die grausame Rache Schach-Abbas, der bestimmt die erlittene Niederlage nicht vergessen wird. Entweder müssen sich die drei Führer des Aufstandes freiwillig beim Schach zur Aburteilung melden, oder das Land wird in Blut und Feuer erstickt. Die drei großen Patrioten erklären sich bereit auf die Bedingung einzugehen um ihr Vaterland zu retten und erscheinen vor dem blutgierigen Schach-Abbas.

Die Erzählung ist reich an künstlerischen Szenen. Bilder, wie der georgische Ringkampf, bei dem Baschi-Atschuki den persischen Riesen Abduschachil besiegt oder mit einem einzigen Dolchstoß einen Vaterlandsverräter beseitigt, sind höchst lebhaft gezeichnet.

In seiner Erzählung „Baschi-Atschuki“ zeigt Akaki Zereteli in überzeugender Weise, mit welcher grenzenlosen Standhaftigkeit das georgische Volk für seine Unabhängigkeit gekämpft hat um die zahllosen Ueberfälle der Feinde abzuschlagen und seine nationale Fahne auch in den schwersten Augenblicken seiner zweitausendjährigen Geschichte aufrechtzuerhalten.

Die georgische Jugend kennt und liebt Akaki Zereteli, der in seinen Werken in meisterhafter Weise der grenzenlosen Liebe des georgischen Volkes zu seiner Heimat ein bleibendes Denkmal gesetzt hat.

NK 737

UNIVERSITY
OF TORONTO